

SKOLEN SOM ARENA FOR AVDEKKING AV OMSORGSSVIKT

Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhets- og opplysningsplikten,
og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?

PED-3901 - Mastergradsoppgave i Spesialpedagogikk

Silje Ranæs og Anne-Stine Ødegaard

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Universitetet i Tromsø

Våren 2013

© Silje Ranes og Anne-Stine Ødegaard, 2013.

Tittel: Skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt

Foto: Illustrasjon. Bildet viser forfatterne av denne avhandlingen, i en konstruert bekymringssamtalsituasjon med et barn.

Fotograf: Kath-Maiken Lorentsen

Forord, Anne-Stine Ødegaard

Det er med blandede følelser jeg skriver dette forordet. Glad og stolt over å være ferdig. Samtidig er det vemodig å avslutte et stort stykke arbeid, og det begynner å gå opp for meg at seks års studietid er snart over. Nå er tiden inne for å bruke min opparbeidede faglige kompetanse i arbeidslivet.

Masterskrivingen har vært en lærerik prosess, både faglig og personlig. Jeg er takknemlig for å ha fått mulighet til å fordype meg i et så viktig tema, som jeg virkelig brenner for. Denne prosessen har gitt meg masse ny kunnskap og styrket personlige evner for refleksjon. I tillegg har jeg lært mye om meg selv, og hvordan jeg er som samarbeidspartner. Dette er viktige kvalifikasjoner som jeg tar med meg videre i livet.

Takk til vår tidligere foreleser i kvantitativ metode, Tord Willumsen. Du har satt av tid til oss og vi har fått konstruktive tilbakemeldinger i arbeidet med metode og analyse. Dette har vi satt stor pris på.

Tusen takk til min familie som har gitt meg støtte, vist interesse og som alltid har troen på meg. Glad i dere!

Takk til mine medstudenter for faglige diskusjoner, utveksling av erfaringer og ikke minst et godt sosialt miljø.

Den største takken vil jeg gi til min samarbeidspartner, Silje. Det har vært godt å være to gjennom, til tider, den utfordrende prosessen. Vi har ledd og grått sammen, og du har vist forståelse og omsorg på tunge dager. Sammen har nådd målet- Jeg kunne ikke hatt en bedre samarbeidspartner! Tusen takk for et godt samarbeid!

Anne-Stine Ødegaard, Juni, 2013.

Forord, Silje Ranes

Proessen med mastergradsoppgaven har vært krevende, men samtidig også veldig inspirerende og lærerik. Jeg har lært mye rundt den komplekse tematikken rundt omsorgssvikt, og om skolens og barneverntjestens rolle i å bistå barn og deres familier.

Barns rett til en god oppvekst og deres rett til beskyttelse er noe jeg alltid har vært opptatt av, og det har derfor vært en stor glede å jobbe med denne tematikken i mastergradsoppgaven. Jeg føler at det ut av denne prosessen har kommet et viktig bidrag til forskningsfeltet. Som jeg inderlig håper kan bli brukt til å bidra til at voksne som jobber med og rundt barn og unge, kan gjøre en enda bedre jobb for å beskytte våre små.

Jeg vil takke alle de 695 ansatte i skolen som tok seg tid til å svare på spørsmålene de fikk tilsendt, selv om jeg er vet at de har hektiske arbeidsdager. Jeg håper også at de sitter igjen med en tanke om at de har bidratt til å noe viktig. Bidratt til noe som jeg håper kan være med å gjøre verden til et bedre sted å være i, for alle barn. Bidra til at flere barn blir sett, og at flere familier får hjelp og veiledning på et tidligst mulig tidspunkt. For det er det det handler om. Om å bidra til at familier som holder på å havne på et noe skjevt spor, får hjelp til selvhjelp.

Jeg vil også takke mine gode venninner i Surnadal, Oslo, Hammerfest og Bergen, oppmuntringer fra dere har, og vil alltid være, noe som betyr utrolig mye for meg! Mine venner og medstudenter i «rødsofaen» har vært til stor støtte og inspirasjon gjennom hele prosessen, tusen takk til dere!

Takk til min gode, trygge, støttende, positive familie! Mamma Kari, pappa Ola, lillesøster Maria og lillebror Erik, jeg er så utrolig glade i dere! Dere har alltid så gode ord å komme med, sånn at dagene plutselig blir litt lysere! Min kjære samboer Jonas betyr mye for meg, og jeg er så heldig som har han i mitt liv. Han har også bidratt til at denne prosessen har vært fin. Han er flink til å lytte, og stiller gode spørsmål, men har også bidratt til at jeg har klart å koble litt av. Tusen takk.

Den største tusen takk-klemmen går til Anne-Stine, min masteroppgave-partner. Jeg er ubeskrivelig glad for å ha fått delt denne tiden og prosessen med deg. Du er et helt fantastisk medmenneske og en omsorgsfull venn!

Tusen takk!

Silje Ranès. Tromsø, juni 2013

Sammendrag

Tittel

Skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt.

Formål med studien:

Skolen har en unik posisjon til å fange opp signaler som kan indikere omsorgssvikt. Vi ønsker å undersøke om skolepersonalet etterfølger sin oppmerksomhetsplikt og opplysningsplikt.

Formålet med studien er å få innblikk hvilken kunnskap skolen har om tematikken omsorgssvikt og hvordan instansen opplever det tverrfaglige samarbeidet med barnverntjenesten, og hvilke faktorer som kan bidra til å øke meldeprosenten til barnevernet.

Forsknings spørsmål:

"Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhetsplikten- opplysningsplikten, og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?"

Teori:

Oppgavens teori anser vi som relevant knyttet til tittel og problemstilling. Temaer som blir belyst er blant annet: Skolens og barnevernets funksjon, og betydningsfullt lovverk knyttet til instansene. Det blir også redegjort for omsorgssvikt og bekymringsstiltfeller knyttet til dette fenomenet, og vegringsmekanismer som kan stå til hinder for at opplysningsplikten blir overholdt.

Metode:

Undersøkelsen har blitt gjort ved bruk av kvantitativ metode. Det ble gjennomført en survey, og datainnsamlingsmetoden som ble valgt var spørreskjema. Utvalget består av 1697 ansatte i skolen, med ulike stillinger og utdanning.

Resultat:

Gjennomsnittlig års arbeidserfaring blant skolepersonellet i vårt utvalg var 15 år, vi har 72,8 % kvinner og 27,2 % menn. 23,26 % av skolepersonalet arbeider ved skoler som befinner seg i bygder, 27,47 % i tettsteder og 49,27 % og i byer. 84,2 % arbeidet ved en offentlig grunnskole, mens 15,8 % arbeidet ved en privat grunnskole. Gjennomsnittlig skolestørrelse i

var på 236 elever, med en variasjonsbredde på omtrent 800.

Dersom skolepersonell får kjennskap til en situasjon, som de betrakter som et bekymringstilfelle, inntreder deres opplysningsplikt (jfr. § 15-3 i oppl. og § 7-4 i prskol.)

61,2 % av skolepersonalet, omtrent 3 av 5, har gjennom sin yrkeskarriere i skolen hatt kjennskap til bekymringstilfeller som de mener skulle ha blitt meldt til barneverntjenesten, men som ikke ble det. 22,8 % av skolepersonalet oppgir at de aldri har vært med på å utforme eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten.

55,2 % av personalet ved offentlige skoler og 81,8 % av personalet ved private skoler mener at vanskeligheter knyttet til at vurdering av et bekymringstilfelles alvorlighetsgrad, altså om en bekymring er alvorlig nok, kan være grunn til at bekymringer ikke meldes til barneverntjenesten.

61,5 % av skolepersonalet ved private skoler mener *engstelse for å ta feil* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten, mens nesten 20 % færre av ansatte ved offentlige skoler mener det samme.

71,2 % av skolepersonalet opplever at de har fått lite/svært lite undervisning om tematikken omsorgssvikt i løpet av sin utdanning. 55,8% oppgir at tilbudet om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt ved deres skoler er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig. 25,1 % av skolepersonalet mener at kunnskap om de ulike observerbare indikatorene er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler.

44,2 % av skolepersonalet mener et *godt tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten* er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole. 43,5 % av skolepersonalet mener *oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymringsmelding* er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole. 55,4 % av skolepersonalet mener *graden av fast kontaktperson i barneverntjenesten* er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole.

38,2 % av skolepersonalet at de mener at en rutinemessig kartlegging av elevenes psykososiale fungering er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler. 74,2 % av skolepersonalet mener at opplæring til elevene om tematikken omsorgssvikt i dag er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig, og 80,9 % av skolepersonalet mener også at opplæring til elevene om barnerverntjenestens funksjon og rolle er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved deres skoler.

30,8 % av skolepersonalet oppgir at de mener en konkret handlingsplan til bruk etter oppstått bekymring er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved sine skoler. 59,8% av skolepersonalet mener at et observasjonsverktøy til bruk for å strukturere bekymringer

grundig er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig. 32,9 % av skolepersonalet mener at ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved deres skole. 39, % av skolepersonalet mener at ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte er utilstrekkelige/svært utilstrekkelige. 1 av 3 (27,7 %) skoleansatte mener at *interne team for drøfting av bekymringstilfeller* er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler.

Innholdsfortegnelse

Forord, Anne-Stine Ødegaard	III
Forord, Silje Raner	IV
Sammendrag	VII
Innholdsfortegnelse	X
1. INNLEDNING	1
1.1 Innledning til problemstilling	1
1.2 Vår dedikasjon	1
1.3 Mastergradsavhandlingens oppbygging	2
2 TEORI	3
2.1 Skolen og barneverntjenesten	3
2.1.1 Skolens funksjon og formål	3
2.1.2 Barnevernets funksjon og formål	4
2.1.3 Forebyggende arbeid	5
2.1.3.1 Forebyggende arbeid i barneverntjenesten	5
2.1.3.2 Hjelpetiltak for barn og barnefamilier	5
2.1.3.2 Forebyggende arbeid i skolen	7
2.1.4 Tverrfaglig samarbeid	8
2.1.5 Taushetsplikt	11
2.2 Skolens oppmerksomhets- og opplysningsplikt	12
2.2.1 §15-3 i opplæringsloven og § 7-4 i privatskoleloven	12
2.3 Forhold som fører til tiltak	13
2.3.1 Mishandling i hjemmet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt	14
2.3.2 Vedvarende alvorlige atferdsvansker	15
2.3.2 God nok omsorg	16
2.3.3 Hva er omsorgssvikt	17
2.3.3.1 Tilknytningsteori	20
2.3.3.2 Tilknytning og omsorgssvikt	21
2.3.3.3 Teoretisk grunnlag	22
2.4 Oppmerksomhetsplikt - Være på vakt	23
2.4.1 Hva er oppmerksomhet?	24
2.4.2 Indikatorer og skadevirkninger av omsorgssvikt	24
2.4.2.1 Signaler barn kan gi	24
2.4.2.2 Skadevirkninger av omsorgssvikt	26
2.4.2 Grunn til å tro	27
2.4.2.1 Hva er en bekymring?	27
2.4.3 Hva skal en gjøre med sin bekymring	28
Foresatte	28
Drøfting med barneverntjenesten	29
Oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymringsmelding	29
Arbeidsmodell for å strukturere bekymring	31
Informasjon og samtykke	32
2.6 Opplysningsplikt	34
2.6.1 Hva er en bekymringsmelding?	34
2.6.2 Bekymringer som ikke blir meldt, hvorfor?	35
Personlige vegringsmekanismer	35
2.6.2.1 Overidentifisering	35
2.6.3.2 Bagatellisering	35
2.6.4.3 Problemforflytning	36
2.6.5.4 Distansering og ansvarsfraskrivelse	36
2.6.6.5 Opplevelse av utilstrekkelighet	37
2.7 Oppsummering av teori	37
3 METODE	39
3.1 Valg av metode og design	39
3.1.1 Kvantitativ metode	39
3.1.2 Forskningsdesign	40
3.2 Innsamling av data	40

3.3.1 Skjemakonstruksjon.....	41
3.4 Utvalg	42
3.4.1 Trekking av respondanter/utvalgstreking.....	42
3.5 Gjennomføring av undersøkelsen	43
3.6 Vurdering av undersøkelsens kvalitet	43
3.6.1 Reliabilitet 44	
3.6.1.1 Pilotstudie	44
3.6.3 Frafallsanalyse	45
3.9 Etske betraktninger	45
4.RESULTATER	47
4.1 Hvem er med i utvalget	48
4.1.1 Kjønn, arbeidserfaring og stilling i skolen	48
4.1.2 Type utdanning og grad av undervisning om omsorgssvikt ila. utdanning	50
4.1.3 Skolens størrelse, beliggenhet og eierform	51
4.1 Forebyggingende tiltak	53
4.1.1 Opplæring om tematikken omsorgssvikt til elevene	53
4.1.2 Opplæring om barnevernets funksjon til elevene	54
4.2 Oppmerksomhetsplikt - Være på vakt	55
4.2.1 Kunnskap 55	
4.2.1.1 Undervisning om tematikken omsorgssvikt i utdanningen	55
4.2.1.2 Tilbud om faglig påfyll vedrørendetematikken omsorgssvikt.....	56
4.2.1.3 Kunnskap om observerbare tegn	57
4.2.1.4 Vurdering av alovrlighetsgrad	58
4.2.2 Rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering	59
4.3 Handling etter oppstått bekymring	60
4.3.1 Konkret handlingsplan ved bekymringstilfeller	60
4.3.2 Observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer	61
4.3.3 Bekymringssamtale med barnet.....	62
4.3.4 Bekymringssamtale med foreldre	63
4.3.5 Drøfting av bekymring i interne team ved skolen	64
4.3.6 Oppfølging og støtte fra skoleledelsen.....	65
4.4 Personlig vegring	66
4.4.1 Engstelse for å ta feil	66
4.6 Tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten	67
4.6.1 Fast kontaktperson i barnevernet	67
4.6.2 Oppfølging fra barneverntjenesten	68
4.6.3 Godt tverrfaglig samarbeid med barnevernet.....	69
4.6.4 Manglende tiltro til barnevernet	70
4.7 Opplysningsplikt – Sende bekymringsmelding	72
4.7.1 Antall meldte bekymringstilfeller	73
4.7.2 Antall ikke meldte bekymringstilfeller	73
5 Oppsummering.....	75
6 Avslutning:.....	82
Referanser	83
Vedlegg 1 : Informasjonsbrev	87
Vedlegg 2 : NSD	88
Vedlegg 3: Spørreskjema.	90

1. INNLEDNING

1.1 Innledning til problemstilling

Gode oppvekstmiljø skapes gjennom et tett samspill mellom bl.a. barn og unge, foreldre, skolen, kommunen, frivillige organisasjoner, positive krefter i lokalsamfunnet, som ønsker å gjøre en innsats (Kvelling, 2008). Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår (Barnevernloven, § 1-1, 1992). For at barnevernet skal kunne utføre det det er satt til å gjøre, er tjenesten avhengig av hjelp fra blant andre skolen. Uansett *hvilke* form for omsorgssvikt et barn utsettes for så er det i fare for skjevutvikling. Vi ønsker derfor at ansatte i skolen skal ha adekvat kompetanse knyttet til tematikken omsorgssvikt, og hvordan de kan hjelpe sine elever som blir utsatt for omsorgssvikt. Følgende problemstilling ønskes besvart: "Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhetsplikten- opplysningsplikten, og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?"

1.2 Vår dedikasjon

Vi ønsker å dedikere denne mastergradsavhandlingen til barn som har levd under omsorgssvikt i oppveksten.

En av disse er Sigrid Beate Edvardsen, som ble seksuelt misbrukt av sin far i oppveksten. Vi hørte henne fortelle sin historie i Tromsø, i regi av Kirkens Bymisjon, i 2012, og vi har i ettertid også lest hennes bok "Pappas Prinsesse" der hun skriver om at hun ble seksuelt misbrukt av sin far i store deler av oppveksten. Hun har med sin historie, vært en viktig stemme og inspirasjon for oss, i arbeidet med denne mastergradsavhandlingen.

"Pappa misbrukte meg fra jeg var seks år gammel til jeg var langt opp i tenårene. Jeg tror ikke han gjorde det av ondskap, eller for å ødelegge meg. Men det var det han gjorde. Ødela meg for resten av livet. Jeg husker at han tok meg med i stallen. Jeg husker han kom inn på rommet mitt. Jeg husker jeg lå i senge mellom mamma og pappa, husker jeg klynget meg til mamma som sov sin sovepillesøvn og at pappa trengte inn i meg. Jeg vet ikke hvor mange ganger det skjedde. Jeg vet bare at det gjorde

vondt. Og at det fortsatt gjør vondt. Pappa holdt tale i konfirmasjonen min. Mamma og pappa hadde invitert hele slekta. Det ble ikke spart på noe. Fasade var viktig. Og konfirmasjonsselskapet var en mulighet til å vise hvor lykkelige vi var, hvor fint hus vi hadde, hvor fine klær vi hadde, hvor fin familie vi var. Mamma og pappa spilte sine roller. Jeg spilte min – akkurat sånn jeg gjorde det dag etter dag, år eller år.” - sitat fra “Pappas Prinsesse”

Sigrid Beate Edvardsen sin bok er et viktig bidrag til å kunne hjelpe andre som er utsatt for omsorgssvikt ved å denne gruppen, dogs dens heterogenitet, en stemme. Boken bidrar også til å gjøre de voksne mer bevisste på hvor viktig det er å tørre å spørre barn om hvordan de *virkelig* har det, bak det tilsynelatende glade smilet. Boken er også et viktig bidrag gjennom dens presisering av faktumet omsorgssvikt forekommer i også de høyere samfunnslag, og at de som utøver omsorgssvikt kan være svært manipulerende i henhold til sine omgivelser, og bevisst jobbe for å skjule omsorgssvikten.

Vi som voksne, enten vi er lærere, naboer, lærere, venner eller slektninger må ikke la oss “lure” av en tilsynelatende perfekt fasade! Vi må tørre spørre, og vi må tørre å ta i mot den eventuelle triste sannhet som kommer til svar, og vi må tørre å handle- handle i henhold til å barnets beste!

1.3 Mastergradsavhandlingens oppbygging

I teoridelen har vi følgende overskrifter; Skole og barnevern, Tverrfaglig samarbeid og taushetsplikt, Forhold som fører til tiltak fra barneverntjenesten, Oppmerksomhetsplikt – Være på vakt, Hva er en bekymring-Grunn til å tro, Opplysningsplikt – Sende bekymringsmelding og bekymringer som ikke meldes. Disse benevnelsene utgjør til sammen hovedinnholdet i § 15-3 og § 7-4, om oppmerksomhets- og opplysningsplikten (opplæringsloven, 1998 og privatskoleloven, 2003).

Teorikapittelet inneholder relevant forskning og juridiske aspekt for drøftingen i resultatkapittelet. For å gi en tydelig oversikt over oppgavens struktur, opererer det med så og si tilsvarende overskrifter i resultatdelen og teoridelen. Dette gir god struktur, og belyser hvordan skolen etterfølger paragrafen.

Under de passende overskriftene presenteres og drøftes variablene og analysene. Helt til slutt i resultatkapittelet vil vi gi en oppsummering, samt en avsluttende konklusjon for å besvare problemstillingen.

2 TEORI

2.1 Skolen og barneverntjenesten

2.1.1 Skolens funksjon og formål

Skolen er blant våre viktigste samfunnsinstitusjoner (St.mld. nr. 30, 2003-2004), og er en av barnets viktigste lærings- og sosialiseringsarenaer. Samtlige barn i Norge har plikt til grunnskoleopplæring, og har i samsvar med opplæringsloven (§ 2-1, opplæringslova 1998) rett til offentlig grunnskoleopplæring. Formålet med opplæringen i offentlige norske barneskoler er at den skal åpne dører mot verden og framtida, i samarbeid med hjemmet (oppl § 1-1), og elevene skal utvikle kunnskap, dyktighet og holdninger for å kunne mestre livene sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Elevene skal lære å tenke kritisk og handle etisk, og skolen skal møte elevene med tillit, respekt og krav, og gi elevene utfordringer for fremmer både danning og lærelyst, og motarbeide alle former for diskriminering. Opplæringen i private skoler *tar sikte på* å utvikle personligheten, talentet og de mentale og fysiske evenene til elevene, å utvikle respekt for menneskerettighetene, å utvikle respekt for foreldrene og den kulturelle identiteten, språket og verdiene til eleven og nasjonen, og respekt for kulturer som er ulik elevens egen. Å gjøre eleven klar til et ansvarlig liv i et fritt samfunn. Den opplæringa som foregår i barneskolen skal tilpasses evenene og forutsetningene hos den enkelte elev (oppl §1-3), og de elevene som ikke har eller som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, har rett til spesialundervisning (oppl § 5-1). Et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring, er noe alle elevene som går i barneskolen har rett til (oppl § 9a-1), og skolen skal aktivt og systematisk jobbe for å fremme et godt psykososialt miljø, sånn at den enkelte eleven kan oppleve trygghet og sosialt tilhørighet (oppl §9a-3).

2.1.2 Barnevernets funksjon og formål

Hovedintensjonene med barnevernloven er å sikre at barn og unge som lever under bekymringsfulle forhold, får den hjelp og omsorg de har behov for når de trenger det (Barnevernloven, § 1-1, 1992). I tillegg skal loven bidra til at barn og unge får trygge oppvekstforhold. Nedenfor vil sentrale paragrafer bli belyst. Disse paragrafene spesielt, mener vi skolen bør ha kjennskap til, slik at de forventninger vet hvordan de aktuelle samarbeidsinstanser er pliktet til å arbeide.

I barnevernloven § 3-1 heter det: *"Kommunen skal følge nøye med i de forhold barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer."* I andre ledd pålegger barneverntjenesten et ansvar for å avdekke omsorgssvikt, atferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig som mulig, og sette inn tiltak. Det er altså kommunen som skal følge med i de forhold barn lever under, og barnevernet som har ansvar for å avdekke og sette inn tiltak. Skolen som er en instans knyttet til kommunen har derfor en lovpålagt plikt til å følge med barn, som videre eventuelt kan føre til at barneverntjenesten kan avdekke ulike problemer (Bvl, § 3-1, 1992).

§ 3-2. Samarbeid med andre deler av forvaltningen: *Barneverntjenesten skal samarbeide med andre sektorer og forvaltningsorgan når dette kan bidra til å løse oppgaver som den er pålagt etter denne loven. Barneverntjenesten skal gi uttalelser, råd, og delta i den kommunale og fylkeskommunale planleggingsvirksomhet og i de samarbeidsorganer som blir opprettet.* Denne paragrafen tydeliggjør barnevernets plikt til å samarbeide med andre sektorer og forvaltningsorgan. Skolen vil kunne være en aktuell sektor å samarbeide med.

Barnevernet har ansvar for å ta imot og følge opp bekymringsmeldinger. Når barnevernet mottar en bekymringsmelding skal de snarest, det vil si senest innen en uke, gjennomgå meldingen og vurdere om den skal følges opp med undersøkelse (Bvl, § 4-2, 1992). Dersom det er grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak, skal barnevernet snarest undersøke forholdet (Bvl, § 4-3, 1992). Dette betyr at når barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding fra skolen, plikter tjenesten å undersøke dette videre innen tre måneder. I særlige tilfeller kan fristen være seks måneder.

Dersom ansatte i skolen la være å melde fordi de er usikker på om sin bekymring for barnet er reel, så er dette svært uheldig. Skolens plikt er ikke å

avdekke om et barn er utsatt for omsorgssvikt, men å melde ifra til barneverntjenesten. Det er barnevernets lovpålagte plikt til å videre undersøke bekymringen, som videre kan føre til henleggelse eller avdekking av omsorgssvikt.

Barneverntjenesten kan også fatte midlertidige vedtak i akuttsituasjoner. I § 4-6. Midlertidige vedtak i akuttsituasjoner heter det: *Dersom det er fare for at barn blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet, kan barnevernadministrasjonens leder eller påtalemyndigheten uten samtykke fra foreldre umiddelbart treffe vedtak om plassering utenfor hjemmet* (Bvl, 1992). Denne paragrafen er sentral i tilfeller der barn blir utsatt for alvorlig omsorgssvikt. I slike situasjoner er det ikke forsvarlig å la barnet bli i hjemmet mens barnevernet undersøker omsorgssituasjonen. Derfor må barnet umiddelbart tas ut av hjemmet for å beskytte barnet og hindre videre skade.

2.1.3 Forebyggende arbeid

Forebygging er en av de aller viktigste investeringer samfunn kan foreta seg. Både i henhold til menneskelige hensyn, men også i et samfunnsøkonomisk perspektiv er dette svært viktig (Befring & Moen, 2011). Med forebygging mener vi å hindre at uønskede tilstander oppstår eller forhindre at tilstanden utvikler seg (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Et barn som blir utsatt for omsorgssvikt er et eksempel på en uønsket situasjon.

2.1.3.1 Forbyggende arbeid i barneverntjenesten

Kommunen har et spesielt ansvar for å forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer (Barnevernloven, §3-1, 1992).

2.1.3.2 Hjelpetiltak for barn og barnefamilier

Gjennom hjelpetiltak skal barneverntjenesten bidra til å gi barnet gode levekår og utviklingsmuligheter (Barnevernloven, §4-4, 1992). Målet er å forbedre barnets situasjon generelt. Det dreier seg ikke om å stanse uheldig utvikling for å hindre tvangstiltak, som for eksempel omsorgsovertakelse (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Støttekontakt, økonomisk stønad, besøkshjem, Home Start-familiestøtteprogram, mødregrupper og foreldreveiledning er blant hjelpetiltakene barneverntjenesten kan bidra med.

I den samme paragrafen som omhandler hjelpetiltak er det også forvaltet at barneverntjenesten skal gi råd og veiledning til dem som henvender seg (bvl, §4-4, 1992). "Dem som henvender seg" kan tenkes å være foreldre som for eksempel opplever at deres barn viser utfordrende atferd og trenger hjelp fra barnevernet til å møte denne atferden på en hensiktsmessig måte. Dersom skolepersonalet er bekymret for et barn, kan de henvende seg til barneverntjenesten for å drøfte hva deres institusjon bør gjøre i den situasjonen befinner seg i.

I tillegg til å sette inn tiltak direkte for barnet er det ofte hensiktsmessig få til et samarbeid mellom barneverntjenesten, foreldre og barn (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Ved å implementere foreldrestøttende tiltak i hjemmet kan et slikt samarbeid bli styrket. **Foreldrestøttende tiltak** dreier seg om hjelpetiltak i familier der foreldre trenger eller ønsker hjelp til sine omsorgsoppgaver mens barna bor hjemme. Marte Meo veiledningsmetode brukes i arbeid med familier, og i veiledning av personale i skoler (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). I skolen kan Marte Meo bli brukt både som rådgivningsmetode til foresatte og hjelpemiddel til generell kompetanseheving hos de ansatte. Et annet eksempel på et foreldrestøttende tiltak er Webster Stratton-De utrolige årene, som er et program for behandling av atferdsforstyrrelser hos barn fra tre til åtte år. Arbeidet retter seg mot foreldre, barn og lærere (Bunkholdt & Sandbæk, 2008).

Dersom behovene ikke kan løses av hjelpetiltakene nevnt ovenfor kan plassering utenfor hjemmet være aktuelt, både som hjelpetiltak eller tvangstiltak. Barneverntjenesten kan formidle plass i senter for foreldre og barn, institusjon eller fosterhjem. Tiltak fra barneverntjenesten kan hindre at uønskede tilstander oppstår eller forhindre at tilstanden utvikler seg, men for at barneverntjenesten skal drive et optimalt forebyggende arbeid er tverrfaglig samarbeid en nødvendighet, med blant annet skolen.

2.1.3.2 Forebyggende arbeid i skolen

Skolen har en sentral og viktig rolle blant annet i arbeidet for å utdanne mennesker til å mestre sine egne liv, og også til å forebygge på flere livsområder (Nordahl, 2006).

Forebyggende arbeid i skolen handler mye om å beskytte elevene, og å lære barn og unge strategier for problemløsning, som verken skaper eller forsterker eventuelle problemer, men som i derimot reduserer eller helst fjerner eller dem (Befring & Moen, 2011).

Forbyggende tiltak kan rettes mot ulike målgrupper på bakgrunn av risikonivå for utsettelse av omsorgssvikt, og kan klassifiseres som universelle, selektive og indikerte. *Universelle tiltak* rettes mot alle mennesker, uavhengig av risikonivå. *Selektive tiltak* rettes mot en gruppe mennesker med økt risiko for å utøve/bli utsatt for omsorgssvikt. *Indikerte tiltak* rettes mot individer som er blitt utsatt for omsorgssvikt.

Det er få programmer som er rettet mot at omsorgssvikt skjer. De fleste forebyggende programmer mot omsorgssvikt fokuserer på ofrene eller den foresatte. Tiltakene blir altså satt i verk etter at overgrepene har funnet sted. Forsøk på å redusere skadevirkningene av omsorgssvikt (indikerte tiltak) er mindre effektive og mye dyrere enn å forebygge at omsorgssvikt skjer (universelle og selektive tiltak) (NKVTS, 2007).

Barn tilbringer store deler av oppveksten i skolen, og skolen er derfor en sentral primærforebyggende arena. Forebyggende tiltak kan implementeres på forskjellige arenaer. I denne sammenheng vil skolebaserte programmer, som universelle og selektive tiltak være i fokus.

Wurtele (2009) belyser hvilke fokusområder universelt og selektivt tiltak bør innebære for å forebygge seksuelle overgrep mot barn. Et fokus er blant annet å gi barna kunnskap og evner slik at de kan unngå potensielle overgrepssituasjoner. Hovedmålet vil da være å øke avdekkingen av seksuelle overgrep, ved å lære barna om kroppen sin, forskjellen på akseptabel og uakseptabel berøring (NKVTS, 2007).

Mossige (2001) er blant kritikerne til en slik tilnærming, og mener det er uheldig å plassere ansvaret for overgrep hos barna, og at dette kan føre til skyldfølelse blant barn som ikke klarer å forhindre overgrep. På den andre siden mener Finkelhor (2007) at det er feil å fokusere på potensiell skyldfølelse dersom programmene faktisk kan bidra til å avdekke omsorgssvikt (NKVTS, 2007).

I følge Mossige bør forebyggende program i mye mindre grad bør fokusere på hvordan barnet skal handle i overgrepssituasjoner. I stedet bør fokus på handling erstattes med et fokus på å skape forståelse hos barnet for hva som er uakseptable og akseptable handlinger fra voksne, og lære barn om retten til å sette grenser (NKVTS, 2007). Skolebaserte forebyggings program skal bidra til å fremme kunnskap om overgrep og hva voksne kan være i stand til. Vi skal ikke forvente at barn handler på spesifikke måter. Det er alltid de voksne som er ansvarlig for sine handlinger. I tillegg til å fremme kunnskap hos elevene, har lærerne også behov for konkrete forebyggende tiltak.

Wurteles (2009) forslag til en utvidet tilnærming retter seg blant annet mot lærere og avdekking av seksuelle overgrep (NKVTS, 2007). Her er noen forslag til forbyggende tiltak knyttet til lærerne:

- Styrke lærernes forståelse av seksuelle overgrep
- Styrke lærernes evne til å identifisere tegn og symptomer på seksuelle overgrep
- Styrke lærernes evne til å undervise elevene om seksuelle overgrep
- Lære hvordan de kan respondere på barns rapportering av seksuelle overgrep
- Lærer hvordan og hvor de kan rapportere om seksuelle overgrep

Wurteles utvidede tilnærming retter fokus mot seksuelle overgrep. Et slikt tiltak bør implementeres i alle norske barneskoler, der fokus rettes mot alle former for omsorgssvikt.

Det er godt kjent at barn og unge ikke kan lære effektivt med mindre de føler seg trygge og deres grunnleggende behov blir møtt (McKee & Dillenburg, 2010). Lærerne må derfor være i stand til å observere tegn på omsorgssvikt, for eksempel endringer i atferd eller avvikende utvikling. Mangel på kunnskap om prosedyrer gjør det ekstremt vanskelig å effektivt rapportere bekymring. En godt innarbeidet en modell for å strukturere bekymringer kan være et nyttig verktøy i skolen.

2.1.4 Tverrfaglig samarbeid

Barneverntjenesten skal delta i kommunal og fylkeskommunal planleggingsvirksomhet, gi råd og veiledning, og delta i de samarbeidsorganer som blir opprettet (barnevernloven, § 3-2, 1992). Samarbeid mellom barn, foresatte, skole og barneverntjenesten er en del av skolens samfunnsmandat, som er nedfelt i FNs barnekonvensjon (Eriksen & Germeten, 2012). Når ulike faggrupper og profesjoner

samarbeider seg i mellom om en felles utfordring, mot et felles mål betegnes dette som *tverrfaglig samarbeid* (Glavin & Erdal, 2000).

En av forutsetningene for tverrfaglighet er at det er direkte kontakt mellom de ulike fagene. Det er viktig for det tverrfaglige samarbeidet at de respektive deltakerne benytter sine faglige tilnærminger som utgangspunkt for problemforståelsen, og at det er et felles engasjement mot et felles prosjekt og mål. Begrepet tverrfaglig samarbeid brukes ofte i mange ulike sammenhenger og ofte ilægges det ulike betydninger (Glavin & Erdal, 2010). Den flertydige bruken av begrepet kan muligens forklares med at ulike fagkretser har utviklet forståelsen av begrepet uavhengig av hverandre, og at samarbeidet foregår i forskjellige kontekster og for forskjellige målgrupper. Dermed vektlegges og utvikles ulike aspekter ved samarbeidet (Willumsen, 2009). Uklarhet i definisjon og forståelse av tverrfaglig samarbeid kan også være en indikator på at fenomenet er under utvikling.

Det finnes både hemmende og fremmende faktorer forut for- og i et tverrfaglig samarbeid (Glavin & Erdal, 2010).

Hemmende faktorer for samarbeid

Noen av de hemmende faktorene kan være konflikter uttrykt gjennom *negative holdninger* til de andre etatene, *uavklart målformulering* i samarbeidet, samarbeidspartene opplever at samarbeidet er *ubalansert*, eller at den ene opplever å gi mer enn han eller hun får tilbake. I tillegg er *liten tillit* til hverandres kompetanse og deltakerne som opplever et pålagt samarbeid med manglende medbestemmelse, er uheldig for samarbeidet. Manglende ressurser som kan føre til nedprioritering av samarbeidet er også vesentlige hemmende faktorer (ibid).

Fremmende faktorer for samarbeid

For at et tverrfaglig samarbeid skal utvikle seg til å bli et *godt* tverrfaglig samarbeid, er hensiktsmessig å være bevisst på ulike forutsetninger som bør ligge til grunn, og hvilke faktorer som bør fremmes. Dette krever innsats fra alle parter. Engasjement fra ledelse og felles verdigrunnlag er to faktorer som er av stor betydning. Nedenfor vil 11 suksesskriterer for å oppnå et godt tverrfaglig samarbeid belyst (ibid):

1) Samarbeidet bør være *formelt forankret* i kommunens skriftlige planer.

Fordi dette vil bidra til å gjøre samarbeidet bærekraftig, og slik at det ikke vil være

avhengig av at enkeltindivider driver det. Ledelsen bør være involvert i dette arbeidet, og plassering av ansvar er viktig.

2) De ulike partene som inngår i samarbeidet må ha en *felles målsetting*, både når det samarbeides om det enkelte barn, men også om det tverrfaglige samarbeidet generelt, og målet for samarbeidet må være barnets beste.

3) Det er viktig at partene har et *realistisk syn på samarbeidsmulighetene*. Alle parter må ha evne til selvkritikk, og inneha vilje til å muligens kunne endre sin praksis. En relevant forutsetning for dette er god kjennskap til hverandres fag- og kunnskapsområder.

4) De som deltar i samarbeidet må oppleve det som nyttig for at det skal føles være meningsfylt. Det arbeidet som skal gjøres bør *fordeles mellom flere* personer, da dette fører til at arbeidspresset på den enkelte blir mindre.

5) Det er viktig at deltakerne har forståelse for at samarbeid er en *nødvendig metode* for å nå et mål, slik at ingen opplever at de samarbeider kun for samarbeidets skyld. Samarbeidspartene må være enige om hvilke oppgaver som er viktige, og hvordan partene skal bidra til at disse blir løst.

6) Opplevelse av *trygghet* er en forutsetning for at hver enkelt deltaker i en samarbeidsgruppe skal kunne yte, og skal kunne være bevisst på sin egen rolle og atferd, med sikte på læring og utvikling.

7) Partene som deltar i samarbeidet må yte *gjensidig respekt* for hverandre, for både ulikheter og faglighet. Dette kan uttrykkes ved å vise anerkjennelse dersom andre deltakere i samarbeidet har et annet syn i en sak, og at man er ydmyk og lydhør for andres kompetanse.

8) Det er viktig at partene som inngår i samarbeidet har opparbeidet *tillit* til hverandre. For å oppnå tillit er respekt, åpenhet, redelighet og kommunikasjon viktige faktorer. Kommunikasjon er helt avgjørende i all form for samarbeid, og at det er et samsvar mellom samsvarer er viktig for at partene skal føle tillit til hverandre.

9) Kunnskap om hverandre: Samarbeidspartnerne må ha god kunnskap om hverandre og spesielt de enkeltes roller og ansvarsområder.

10) I tillegg til den fagkompetansen som hver enkelt sitter med, er det også hensiktsmessig at man har opparbeidet en type *felles kompetanse*, basert på et felles verdigrunnlag.

11) For at den praktiske gjennomføringen skal gå så bra som mulig, bør

samarbeidsgruppen være *nært brukerne*, og foresatte og/eller barna kan gjerne *delta* i det tverrfaglige samarbeidet. For å lykkes med samarbeidet og koordineringen av samarbeidsgruppen, vil *faste deltakere i gruppen*, danne et godt utgangspunkt. I tillegg til dette er det viktig at samarbeidspartnerne *treffes regelmessig*, og at de har en tydelig ansvarsfordelingen. Der det er ansatt en *koordinator* med et overordnet ansvar for samarbeidet, synes det tverrfaglig samarbeid å fungere best.

Tverrfaglig samarbeid er nødvendig for avdekking av omsorgssvikt, men det er ikke ubegrenset informasjon om barnet som kan gå på kryss av de ulike instansene. Taushetsplikten kan tenkes å oppleves som en utfordring for informasjonsflyten.

2.1.5 Taushetsplikt

Samtlige offentlige instanser er bundet av taushetsbestemmelser i forvaltningsloven, og skolen og barneverntjenesten har i tillegg egne særlover, som opplæringsloven og barnvernloven. Taushetsplikt innebærer at de som er omfattet av en slik plikt har forbud mot å gi opplysninger til uvedkommende om det i sitt arbeid får vite om andres personlige forhold. Dette fremkommer av forvaltningslovens § 13, første ledd. Ansatte i skolen og barneverntjenesten får ofte, i kraft av sine stillinger tilgang til sensitiv informasjon om barn og foreldre. Taushetsplikt krever at den enkelte ansatt i disse tjenestene har en plikt å hindre andre tilgang til opplysninger som er taushetsbelagte. Dette gjelder både ved å unnlate å viderereformidle opplysninger, og aktivt forhindre tilgang til opplysninger (Barne- og familiedepartementet, 2005). Foreldre og barn skal kjenne seg sikre på at det de forteller og gir av opplysninger om seg selv og sine liv, blir behandlet på en betryggende måte hos alle disse instansene.

Alle som utfører arbeid i både det private, offentlige og skolefritidsordninger er omfattet av lovverk om taushetsplikt. I forvaltningsloven § 13, første ledd kommer det frem at enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan er bundet av taushetsplikt. Dette innebærer at loven gjelder også for personale utover det pedagogiske personell som er tilknyttet virksomheten, eksempelvis vaktmester og rengjøringspersonell. I tillegg gjelder taushetsplikten dem som leies inn for å gjøre kortere oppdrag, for eksempel vikarer og sakkyndige.

Både skolepersonalet og ansatte i barneverntjenesten vil få innsyn i barns og familiers privatliv og personlige forhold, og dermed inneha opplysninger som må antas at foreldre og barn ikke ønsker skal videreformidles. For at ansatte i ulike deler av forvaltningen skal ha den nødvendige tillit hos familier, er det avgjørende at familiene kan kjenne seg trygge på at informasjon som gis, ikke bringes videre.

Foresattes samtykke til samarbeid er det viktigste unntaket fra hovedregelen om taushetsplikt (Kjønstad og Syse, 2008). Adgangen til å oppheve taushetsplikten ved samtykke, gjør at det er mindre behov for andre innskrenkninger i taushetsplikten. Når taushetsplikten oppheves i samråd med klienten, vil tillitsforholdet mellom klienten og sosialarbeideren sjelden bli skadet.

Tillit fra foreldre og barn vises ofte gjennom deres adgang til å understøtte tverrfaglig arbeid og å gi samtykke. Når foreldre og barn opplever at de er tjent med at fagfolk samarbeider om deres sak, vil de som regel samtykke til et slikt samarbeid. På den andre siden, vil barn og foreldre kunne motsette seg at det etableres et samarbeid, dersom de opplever at de ikke har nytte av det. Gjennom et godt foreldresamarbeid hvor både foreldre og barn opplever å ha kontroll over informasjonen som gis, vurderer vi at sjansen for å lykkes i arbeidet med barn som bekymrer er større.

Taushetsplikten innebærer at de som er omfattet av en slik plikt har forbud mot å gi opplysninger til uvedkommende om det i sitt arbeid får vite om andres personlige forhold. Det finnes tilfeller der denne plikten opphører. § 15-3 i opplæringsloven redegjør for slike tilfeller, der den personlige plikten til å gi opplysninger til barneverntjenesten inntreffer.

2.2 Skolens oppmerksomhets- og opplysningsplikt

2.2.1 §15-3 i opplæringsloven og § 7-4 i privatskoleloven

I § 15-3 heter det:

"Personalet i skolar etter denne lova skal i arbeidet sitt vere på vakt overfor forhold som kan føre til tiltak frå barneverntenesta.

Uten hinder av teieplikta skal personalet av eige tiltak gi opplysningar til barneverntenesta når det er grunn til å tru at eit barn blir mishandla i heimen eller når det ligg føre andre former for alvorleg omsorgssvikt, jf. § 4-10 til 4-12 i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntenester, eller når eit barn har vist vedvarande alvorlege åtferdsvanskar, jf. § 4-24 i den same lova. Også etter pålegg frå dei organa som er ansvarlege for å gjennomføre lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntenester, skal personalet gi slike opplysningar (opplæringsloven, 1998)."

§7-4 i privatskoleloven lyder på samme måte som § 15-3 i opplæringsloven, bortsett fra ordlyden knyttet til måten det referes på til barneverntjenesten (privatskoleloven, 2003). Disse ulikhetene oppfattes i denne sammenheng som ubetydelige, og vi ser det derfor ikke som nødvendig å belyse paragrafene hver for seg.

Uansett om man er knyttet til privat eller offentlig sektor så gjelder de samme pliktene knyttet til oppmerksomhetsplikten og opplysningsplikten. I denne oppgaven vil følgende sentrale benevnelser fra paragrafen bli belyst og drøftet:

- Forhold som fører til tiltak
- Omsorgssvikt
- Oppmerksomhetsplikt (Være på vakt)
- Grunn til å tro (Hva er en bekymring, og hvordan arbeide med den)
- Opplysningsplikt

2.3 Forhold som fører til tiltak

Skolepersonalet skal, i følge opplæringsloven §15-3 og privatskoleloven §7-4, på eget initiativ og uten hinder av taushetsplikten, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at

- et barn blir mishandlet i hjemmet
- det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt
- et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker
- det er fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel

Opplysningsplikten inntreffer ved alvorlige tilfeller, hvor det er fare for at barnet tar vesentlig skade (Udir, 10-2012). I hvilke situasjoner opplysningsplikten utløses vil altså være avhengig av ved hvilke forhold bekymringen gjelder. I opplæringsloven § 15-3 og privatskoleloven § 7-4 andre ledd er det vist til barnevernloven § 4-10, 4-11, 4-12 og 4-24. Disse bestemmelsene beskriver ulike former for omsorgssvikt og alvorlige atferdsvansker som etter nærmere vilkår gir grunnlag for å fatte vedtak etter barnevernloven. Det er henvist til disse bestemmelsene for å vise hva som menes med mishandling i hjemmet, alvorlig omsorgssvikt og vedvarende alvorlige atferdsvansker. Det er ikke meningen at skolepersonalet skal ta stilling til om de enkelte vilkårene for å fatte vedtak etter barnevernloven er oppfylt. Skolepersonalet skal vurdere barnets omsorgssituasjon ut fra sitt faglige ståsted og sin kjennskap til barnet og familien. Nedenfor følger en oversikt over de bestemmelsene i barnevernloven som det vises til.

2.3.1 Mishandling i hjemmet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt

Opplysningsplikten omfatter for det første de tilfeller hvor det er grunn til å tro at det foreligger mishandling i hjemmet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt (oppl §15-3, prskol §7-4, Udir 10-2012):

- Mangel på undersøkelse eller behandling ved livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade: Et barn lider av livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade, og foreldrene sørger ikke for at barnet kommer til undersøkelse eller behandling (barnevernloven, § 4-10).

- Ikke dekket særlige behov for behandling eller opplæring: Foreldre sørger ikke for at et funksjonshemmet barn eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket særlige behov for behandling eller opplæring (bvl, § 4-11 og § 4-12 første ledd bokstav b).

- Mishandling eller andre alvorlige overgrep: Et barn blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet. Bestemmelsen omfatter både fysisk mishandling, seksuelle overgrep, psykisk sjikane, trakassering og vedvarende mindre overgrep (bvl, § 4-12 første ledd bokstav c).

- Alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller i forhold til den

personlige kontakt og trygghet barnet trenger: Det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg barnet får eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakten og tryggheten barnet trenger etter sin alder og utvikling (bvl, § 4-12 første ledd bokstav a).

Dette omfatter alvorlige mangler i den daglige fysiske eller materielle omsorgen. Her vil barnets behov for trygge boforhold og oppfølging av mat og klær stå sentralt. Bestemmelsen omfatter også alvorlige mangler ved oppfølgingen av instanser som er viktige og nødvendig for barnets fungering i hverdagen og for barnets utvikling fremover (Udir 10-2012). Oppfølging av helsestasjon, barnehage og skole er nevnt som eksempler på slike instanser.

I tillegg omfatter det situasjoner hvor det er alvorlige mangler i den psykiske eller følelsesmessige omsorgen. Det kan være tilfeller der foreldrene avviser barnet følelsesmessig og tilfeller hvor foreldrene ikke er i stand til å dekke barnets kontaktbehov (ibid). Begrepene omfatter også situasjoner hvor tvang eller vold i hjemmet skaper fysisk eller psykisk utrygghet hos barnet. Psykiske lidelser hos foreldrene, som igjen påvirker barnet, er også fremhevet i forarbeidene på forhold som kan forårsake utrygghet hos barnet.

- **Overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet;** Det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet. Bestemmelsen gjelder for de tilfeller der foreldrene mangler de personlige forutsetninger for å ha ansvaret for barnet (bvl, § 4-12, 1992).

2.3.2 Vedvarende alvorlige atferdsvansker

Opplysningsplikten inntreffer også hvis et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte (barnevernloven, § 4-24).

Belysningen nedenfor som knyttes til vedvarende alvorlige atferdsvansker forstås først og fremst for utfordringer hos ungdom. Det er de yngre barna i barneskolen som er målgruppen for denne oppgaven. Likevel en del av paragrafen i tillegg er vedvarende kan være et resultat av de langsiktige konsekvenser forbundet med omsorgssvikt.

Alvorlig eller gjentatt kriminalitet: Alvorlig kriminalitet omfatter alvorlige volds- og/- eller sedelighetsforbrytelser, mens gjentatt kriminalitet blant annet er tilfeller der barnet har gjort seg skyldig i serier av tyverier eller hærverk (Udir 10-2012).

Vedvarende misbruk av rusmidler: Begrepet vedvarende understreker at ikke enhver bruk av rusmidler er tilstrekkelig. Misbruket må være omfattende både i omfang og tid. Varigheten og omfanget må likevel til en viss grad vurderes opp mot barnets alder.

Alvorlige atferdsvansker på annen måte: Kriteriet omfatter de mer sammensatte problemene og er i forarbeidene definert som annen form for utpreget normløs atferd (Udir 10-2012). Det er ikke noe lavere terskel for å ta i bruk dette alternative enn de to foregående alternativene, problemenes alvorlighetsgrad må ligge på det samme nivået. Det er den normløse atferden, og ikke mer introverte problemer, som for eksempel alvorlige spiseforstyrrelser, som utløser tiltak etter dette alternativet (Ofstad & Skar, 2009). Det fremgår av forarbeidene at alternativet omfatter prostituerte og de såkalte gatebarna. Noen eksempler på hva som kan omfattes av alternativet er fravær fra hjemmet, unndragelse av voksenkontroll for øvrig og dragning mot uoversiktlige miljøer med eldre ungdom. Ugyldig skolefravær eller at en elev er helt falt ut av skolen er ikke alene tilstrekkelig til at bestemmelsen tas i bruk. Fravær kan være et av flere symptomer på normoppløsning, og dette må ses i sammenheng med den totale livsførselen.

Fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel; Skolepersonalet har også opplysningsplikt dersom det er grunn til å tro at det er fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel (barnevernloven, § 4-29). Opplysningsplikt fremgår her av barnevernloven § 6-4 andre ledd første punktum og er ikke særskilt regulert i opplæringsloven § 15-3.

2.3.2 God nok omsorg

Selv om det ikke er mulig å operere med bestemte kriterier for hva som er en "god nok" omsorgssituasjon, vil handlinger som bryter med norsk lov eller preges av fiendtlighet, likegyldighet eller fysiske overgrep alltid være i strid med samfunnets

normer og regler for god omsorg, uansett familiens kulturbakgrunn (Bunkholdt & Sandbæk 2008).

2.3.3 Hva er omsorgssvikt

Omsorgssvikt kan bli sett på som en feiling til å gi tilstrekkelig omsorg. Betegnelsen omsorgssvikt refererer til forskjellige former for alvorlige krenkelser av barna fra omsorgsgiver, som kan føre til psykisk eller fysisk skade. Barnets omsorgsgiver mangler evne til å engasjere seg positivt i barnet, og til å prioritere barnets grunnleggende behov.

I litteraturen finnes det ulike betegnelser for de ulike formene for omsorgssvikt. Bunkholdt og Sandbæk (2008) skiller mellom aktive og passive former for omsorgssvikt, og inndeler dem med disse betegnelse: *passiv fysisk mishandling*, *passiv psykisk mishandling*, *aktiv fysisk mishandling*, *aktiv psykisk mishandling* og *seksuelle overgrep*. En slik inndeling oppfattes som utydelig. Fordi det skilles mellom passiv og aktiv mishandling. Mishandling forstås som en aktiv handling, og det oppleves derfor som utydelig å sette betegnelsen "passiv" foran.

I denne sammenheng blir passive former for omsorgssvikt definert som vanskjøtsel, der det skilles mellom fysisk og psykisk vanskjøtsel. I stedet for å ta i bruk betegnelsen "mishandling", vil betegnelsen "overgrep" bli videre brukt i denne oppgaven, der det skilles mellom fysiske, psykiske og seksuelle overgrep.

Kvelling (2007) operer blant annet med betegnelse fysisk og psykisk mishandling, som forstås som den aktive formen for omsorgssvikt. I tillegg bruker han betegnelsen fysisk og psykisk omsorgssvikt. Dette forstås som den passive formen for omsorgssvikt, som det i denne sammenheng blir betegnet som vanskjøtsel. Dette er fordi betegnelsen "omsorgssvikt" blir brukt som et overordnet begrep.

Videre vil en inndeling av de ulike typer omsorgssvikt bli presentert. Det skal påpekes at det ikke er uvanlig at barn utsettes for flere former for omsorgssvikt samtidig (Killèn, 2007).

Vanskjøtsel

Barn kan bli utsatt for vanskjøtsel allerede i svangerskapet ved dårlig ernæring av mor eller rusmisbruk (Jones, 2008). Det er flere ytre tegn som kan tyde på vanskjøtsel. For eksempel barn med skitne klær og klær som ikke passer til vær og temperatur, barn som lukter vondt, og ikke går opp i vekt kan være tegn på alvorlig vanskjøtsel. Bleieutslett skyldes ofte dårlig stell. Et barn på tolv måneder kan ha en motorikk og et språk som er på stadiet med en baby på seks måneder. Dette kan skyldes gjentatt manglende respons fra omsorgsgiver, som til slutt kan føre til at barnet slutter å melde sitt behov. Det slutter å skrike og lage lyder, som kan skade videre språkutvikling. Hos litt eldre barn kan dårlig tannhygiene være tegn på at barn utsettes for vanskjøtsel. Denne formen for vanskjøtsel er til å se og lukte, som er resultat av manglende ernæringsmessige, materielle og medisinske behov.

Den eksisterer også en annen form for vanskjøtsel, som er mindre kjent. Det gjelder foreldre som er prioriterer andre forhold i livet fremfor barnets behov (Killèn, 2010). Prioritering av egen karriere, ustabile samlivssituasjoner og voksent liv er eksempler på forhold som inngår i denne formen for vanskjøtsel.

Vanskjøtsel kan forklares som en tilstand der omsorgsgiver ikke reagerer på barnet, men er i stedet passiv. Barnet opplever at deres behov ikke blir sett og det mangler grunnleggende fysisk og- eller psykisk omsorg. Omsorgsgiver er ofte ikke klar over at han eller hun vanskjøtter barnet. **Psykiske overgrep** er på den andre siden, aktive handlinger, der omsorgsgiver utfører psykiske handlinger som ikke skulle ha blitt utført (Killèn, 2009). Psykiske overgrep mot barn omfatter forhold der omsorgsgiver skaper frykt og ødelegger eller forhindrer utviklingen av et positivt selvbylde hos barnet. Omsorgsgiver tillegger barnet egenskaper det ikke har. Killèn (2009) skiller mellom to typer egenskaper. Den ene er negative egenskaper, som gir foreldrene grunn til avvisning, nedvurdering, latterliggjøring, og trussel, i form av konsekvenser for den uønskede atferden barnet viser. Det kan også dreie seg om egenskaper som gir foreldrene grunnlag for å innvadere og styre barnet.

Fysiske overgrep dreier seg også om aktiv handling, der omsorgsgiver utfører en fysisk handling som ikke skulle ha blitt utført. Et barn utsettes for fysisk overgrep når det er i fare for skade eller risiko for skade, ved at det blir slått med hånd eller en gjenstand, sparket, ristet, kastet, brent, stukket eller kvalt (Garløv, Sommerschild Grøholt, 2008). De vanligste synlige skadene disse barna har, er blåmerker og brennmerker. Det kan være vanskelig å skille mellom blåmerker som barnet har fått ved å være i naturlig fysisk aktivitet, og blåmerker som har kommet som resultat av

slag. Fysiske overgrep kan likevel avdekkes ved at man observerer sår og blåmerker på unaturlige steder, eller at gamle brudd/bristskader oppdages ved behandling av nye. Skaden sett i sammenheng med barnets alder, samt den forklaringen som blir gitt på hvordan de har oppstått, kan samlet gi en indikasjon på om det foreligger fysiske overgrep (Kvelling, 2008). Med tanke på de synlige skadene barna kan få kan det derfor være lettere å oppdage fysiske overgrep enn andre former for omsorgssvikt, som for eksempel **seksuelle overgrep**.

”Barn som utsettes for seksuelle overgrep i familien eller i det sosiale nettverket, er barn som av voksne omsorgspersoner engasjeres i seksuelle aktiviteter som de verken emosjonelt eller seksuelt er utviklingsmessig modne for” (Killèn, 2009, s 53).

Seksuelle overgrep blir ofte begått av en autoritetsperson som barnet har en relasjon til fra før. Overgriperen tvinger, lokker eller truer barnet til å delta i eller se på seksuell omgang handling eller atferd (Aasland, 2009). De alvorligste tilfellene av seksuelle overgrep er de overgrepene som blir begått av barnets omsorgspersoner. Barnet har i disse tilfellene få muligheter til å unnsnippe overgriperen, samtidig som det er i et sterkt avhengighetsforhold til den eller de som utøver overgrepene.

Juridisk sett deles seksuelle overgrep inn i tre kategorier (Kvelling, 2008). Den første kategorien er *seksuell omgang*. Overgriper gjør forsøk på eller gjennomfører oral, anal eller vaginal inntrengning. Beføling av barnet, og /eller at barnet tvinges til å ta på overgriperens kjønnsorganer er overgrep som gjelder *seksuell handling*. Den tredje kategorien er *seksuelle atferd*, det er et seksuelt overgrep i den forstand at overgriperen viser barnet pornografi, tvinger barnet til å se på seksuelle handlinger med seg selv, til å vise seg frem i ulike positurer, fotografere eller filme barnet i seksuelle stillinger.

Barn som er utsatt for seksuelle overgrep bærer ofte på dette alene. Det er barnet og far sin "lille hemmelighet". En kjent grunn for at et barn holder sine opplevelser for seg selv er fordi barnet ønsker å være lojal mot sine omsorgsgivere. Barn er lojale mot sine tilknytningspersoner. En annen faktor som ofte spiller inn er skammen. Et barn som er blitt seksuelt misbrukt bærer på en skam. Dette er faktorer som gjør det vanskelig for barnet å si ifra om hva det opplever. Barn har et personlig behov for å beskytte seg selv i situasjonen på en eller annen måte fordi den anses som skammelig (Killèn, 2007).

Passiv omsorgssvikt forstås som situasjoner der omsorgsgiver unnlater å handle. Altså han eller hun lar være å utføre en handling som skulle ha vært utført.

Aktiv omsorgssvikt forstås som situasjoner der omsorgsgiver utfører en handling som ikke skulle ha vært utført. Uansett om det er passiv eller aktiv omsorgssvikt som barnet utsettes for, vil tilknytningen det har til omsorgsgiver kunne bli skadet.

2.3.3.1 Tilknytningsteori

Et av de grunnleggende behovene i Maslows behovspyramide er kjærlighet og tilknytning. Det er spesielt i de første leveår at omsorgsgiver er barnets viktigste og nærmeste person. Samspillet deres er avgjørende for utvikling av tilknytning. Barn utvikler tilknytningsmønstre for å håndtere stress ved adskillelse, sykdom eller andre stressfulle situasjoner (Killèn, 2010). Noen barn utvikler trygg tilknytning, mens andre utvikler utrygg tilknytning til sine omsorgsgivere. Barns tilknytningsmønster forteller oss noe om hvordan de er blitt behandlet, og også noe om hvordan de forventer å bli behandlet.

Trygg tilknytning

Barn med trygg tilknytning har opplevd sensitive, tilgjengelige foreldre som har vært i stand til å tolke deres signaler, respondere og engasjere seg i dem med glede. De har erfart at de kan føle seg trygge på at foreldrene vil beskytte og ta vare på dem, være tilgjengelig, forstå og trøste når det er behov for dem (Killèn, 2000).

Utrygg tilknytning

Barn med utrygg tilknytning opplever ikke at foreldrene er følelsesmessig tilgjengelig og sensitive overfor deres behov. De kan ha opplevd kontrollerende, passive og /eller uforutsigbare foreldre. Til tross for slike opplevelser utvikler barna strategier for å klare å forholde seg til sine foreldre. Noen utvikler utrygg tilknytning av typen engstelig–ambivalent. For å håndtere foreldres uforutsigbarhet svarer barnet med å overrespondere på tilknytningsbehov og øke det affektive engasjementet (Solomon & George, 1999).

Andre utvikler utrygg tilknytning av typen engstelig–unnavikende. Dette tilknytningsmønsteret oppstår ved forelderens mer konsekvente avvísning av barnets tilknytningsbehov. Strategien til barnet blir gjerne å undertrykke emosjoner og minimalisere tilknytningsbehov (Solomon & George, 1999).

Utrygg tilknytning kan forstås som en risikofaktor som sannsynligvis senere vil kunne bli forbundet med problemer. Den mest alvorlige formen for utrygg tilknytning er den desorganiserte tilknytningen (Killèn, 2000).

Desorganisert tilknytning

Ikke alle barn utvikler et organisert tilknytningsmønster. Noen tilknytningsrelasjoner er karakterisert ved fravær eller sammenbrudd av organiserte mønstre. Det betegnes som disorganisert mønster. Ved desorganisert tilknytningsmønster kan barnet vise både unngåelsesatferd og ambivalens.

Barn som utvikler denne formen for atferd har opplevd foreldre som utsetter barnet for skremmende opplevelser (Solomon & George, 1999). Den forelder som barnet har behov for beskyttelse og trøst fra er den forelder som barnet kan være redd for, eller som ikke har vært i stand til å beskytte det fra skremmende opplevelser.

Disorganisert tilknytning predikerer hemmet og utagerende atferd og psykopatologi i barndommen og frem til voksen alder desorgansiert tilknytning er vist å være en betydelig risikofaktor for utviklingen av psykopatologi (Killèn, 2000).

2.3.3.2 Tilknytning og omsorgssvikt

I diagnosesystemet ICD-10 finner vi tilknytningsforstyrrelse som er nært knyttet til omsorgssvikt. Tilknytning utvikles til tross for at barnet utsettes for omsorgssvikt. Hvilket tilknytningsmønster barnet viser kan fortelle oss noe om barnets omsorgssituasjon (Killèn, 2000). Barnets tilknytning til omsorgsgiver de første leveår, vil påvirke hvordan det utvikler seg sosialt. Barnets sosiale samspill kan observeres, og kan forteller oss noe om deres tilknytning.

Skolen er en sentral arena for å observere barnets tilknytningsmønster. De ansatte i skolen har en unik mulighet til å observere eleven i samspill med andre, og for å fremme forståelse knyttet til det observerbare, er det nødvendig å inneha et adekvat teoretisk grunnlag.

2.3.3.3 Teoretisk grunnlag

Barn blir kontinuerlig påvirket av indre og ytre faktorer i omgivelsene. Samtidig er det store forskjeller i måte å reagere på samme miljøpåvirkninger. Barns atferd kan årsaksforklares på ulike måter, enten ved å årsaksforklare atferden ut i fra forutsetninger og egenskaper hos barnet, eller ut i fra samspillet mellom barnet og dets omgivelser, og da spesielt samspillet med dets nære omsorgspersoner.

I denne oppgaven spiller sosioøkologisk tilnærming en sentral rolle for teorigrunnlaget.

Et sosiokulturelt perspektiv

Teorier om mennesker i samhandling med hverandre, og betydningen av relasjoner i og mellom sosiale systemer er sentrale i spesialpedagogikken. Uri Bronfenbrenner er blant de mest kjente teoretikerne innenfor dette området. Han utarbeidet en utviklingsmodell, som forsøker å vise hvordan individet sosialiseres og utvikles i samspill med andre. Bronfenbrenner la vekt på gjensidig påvirkning mellom individ og miljø i et underliggende element i utviklingsprosessen. Her legges det ikke bare vekt på individuelle egenskaper, men også hvilken betydning miljøet har for barns utvikling. Denne modellen kan gi flere aktuelle innfallsvinkler i pedagogisk tenkning og didaktisk planlegging (Gunnestad, 2003). Systemene Bronfenbrenner beskriver er delt opp i fire, og de må ses i sammenheng med hverandre.

Mikrosystemet er barnets nærmiljø. Det omfatter de prosesser der mennesker er i direkte samhandling med hverandre. Det kan være familien, venner, foreninger, skolen og naboer. **Mesosystemet** er relasjonen mellom to eller flere mikrosystem eller primærmiljø som barnet selv er deltaker i, det vil si forbindelseslinjer mellom de ulike mikromiljøene (Haugen, 2008). Det kan dreie seg om idrettsmiljø, vennerelasjoner eller skoleklasse. Kvaliteten på oppvekstmiljøet vil i stor grad være avhengig av at de forskjellige mikrosystemene trekker i samme retning, og at det er god kontakt mellom dem. Bronfenbrenner mener at dette kan ha like stor betydning for et barns utvikling som det barnet opplever i de ulike mikromiljøene. Dersom personene kjenner hverandre godt, bedrer det kvaliteten på oppvekstmiljøet. Spenninger og motsetninger på mesonivå vil ramme barnet, og i verste fall forårsake utviklingskriser. **Eksosystemet** referer til forhold, steder eller situasjoner som påvirker barnet i større eller mindre grad, men som barnet sjeldent eller aldri er til stede i (ibid). Det kan eksempelvis være at barnets omsorgsgiver mistrives på sin

arbeidsplass, som kan videre kan påvirke hans eller hennes sinnstilstand. Dette kan virke inn på hvordan barnet blir møtt i hjemmet. **Makrosystemet** inkluderer samfunn, kultur, lover og verdisystem, altså det som har indirekte betydning for det som skjer i de andre systemene. Det er to forhold som er spesielt sentrale på dette nivået (ibid, 2008). Det ene forholdet omhandler kommunens økonomi. Dette forholdet vil blant annet påvirke skolesystemet. Dersom skolen har lite ressurser kan dette føre til manglende tilrettelagt opplæring. Det andre sentrale forholdet i makrosystemet er kultur- og verdisyn. I Norge lever vi i et demokrati der de politiske partienes beslutningsmyndighet vil påvirke hvordan skolelover og skoleinstrukser utformes. Makrosystemet danner grunnlaget for hvordan mikro-, meso- og eksosystemet skal kunne samvirke (ibid, 2008).

Den sosiokulturelle tilnærmingen legger grunnlag for en bredere innsikt med tanke på hvordan barns atferd kan forklares. I tillegg tydeliggjør tilnærmingen hvilken positiv og negativ påvirkning omgivelsene kan ha på barnes utvikling. I dette tilfellet kan skolen være en betydningsfull beskyttelsesfaktor, mens omsorgssvikten vil være en risikofaktor for barnets utvikling.

For at skolen skal kunne være en beskyttelsesfaktor for barnets utvikling må personalet etterfølge sin personlig oppmerksomhetsplikt og opplysningsplikt.

2.4 Oppmerksomhetsplikt - Være på vakt

Skolepersonalet skal etter denne loven være på vakt overfor forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten (§ 15-3, oppll, 1998 og § 7-44, prskol, 2003).

Skolepersonalet har daglig kontakt med barna på skolen og i dette arbeidet er de pålagt å være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten. Oppmerksomhetsplikten i seg selv utløser verken en rett eller en plikt til at personalet må gi opplysninger til barneverntjenesten (Udir, 2012). Ved at personalet er oppmerksomme kan de oppdage forhold som kan utløse opplysningsplikten.

For at skolepersonalet skal kunne oppfylle sin plikt til å være på vakt, er det en forutsetning at de har kunnskap om hvilke situasjoner som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten og hvilke situasjoner som er så alvorlige at plikten til å melde ifra utløses.

2.4.1 Hva er oppmerksomhet?

Omverden består av utallige mulige sanseinntrykk som kan være kilde til informasjon om omgivelsene. Det å ta i bruk sanseinntrykk på denne måten kalles persepsjon. Persepsjon spiller en særdeles viktig rolle i alle menneskers liv. Dersom vi hadde vært uten dette verktøyet ville vi ikke hatt noen kunnskaper om omverdenen (Lundh m.fl, 1996). All persepsjon hos oss mennesker representerer et sampill mellom de stimuliene som befinner seg i omgivelsene til en hver tid, og de ulike strukturtypene hos hver enkelt menneske, som muliggjør å oppta denne type informasjon. Sanseorganene (øyne, ører o.l.) er de som først og fremst tilhører disse strukturene. Sanseorganene har begrensninger, da deres konstruksjon og kompleksitet setter grenser for hvor mye som kan tas opp av den informasjonen som foreligger i omgivelsene. Oppmerksomhet handler i grove trekk om hvordan vi er selektiv i henhold til de stimuli som foreligger i våre omgivelser.

For å være på vakt, eller oppmerksomme, er det nødvendig å inneha kunnskaper om hvilke stimuli man skal være på vakt etter, og også ferdigheter knyttet til hvordan de skal være oppmerksomme. Angående avdekking av omsorgssvikt, må skolepersonalet ha kunnskap om ulike indikatorer som kan være uttrykk for omsorgssvikt, og også hvordan de skal være proaktivt på vakt og oppmerksomme på disse.

2.4.2 Indikatorer og skadevirkninger av omsorgssvikt

Å være utsatt for omsorgssvikt oppleves gjerne som skamfullt. Det er også vanlig at barnet bærer på skyldfølelse (Killèn, 2009). Det som foregår i hjemmet skal gjerne forbli innenfor husets fire vegger, og barnet kan oppleve å bli tvunget til å tie, gjennom trusler. Selv om barnet ikke verbalt forteller om sin hjemmesituasjon, kan det være andre måter det prøver å fortelle at det ikke har det bra. Vi må derfor være oppmerksom, og det er den voksnes ansvar å ta barnets signaler på alvor.

2.4.2.1 Signaler barn kan gi

Skolen er i en unik posisjon til å kunne bidra med å avdekke omsorgssvikt. Dette forutsetter at skolens personale er i stand til å observere tidlige tegn på omsorgssvikt, for eksempel endringer i atferd eller tegn knyttet til barnets psykososiale fungering (McKee & Dillenburger, 2010).

Barn kan sende ulike signaler om at de ikke har det bra, og dette vil variere ut fra barnets alder (Killèn, 2007). Det kan være verbale uttrykk, oppførsel og reaksjoner som direkte eller indirekte signaliserer at barn blir utsatt for omsorgssvikt. Spørsmålet blir om vi voksne rundt barnet oppfatter hva det ønsker å formidle? Barn tror at voksne kan se hvordan de har det. De prøver kanskje å si noe, men signalene blir ikke fanget opp. Derfor er det viktig å snakke med barna om hva de kan gjøre når de voksne ikke ser eller forstår at de har det vondt.

Barn som blir utsatt for omsorgssvikt kan vise dette på forskjellige måter. De yngste barna kan bli direkte og leke ut erfaringene i lek eller komme med uttalelser som andre barn og voksne reagerer på. De eldre barna kan på sin side betro seg til en jevnaldrende eller til en voksen. Det er likevel mest vanlig at barnet holder dette for seg selv og benekter dersom de blir spurt om sin omsorgssituasjon (Aasland, 2009). Følelsen av skam og skyld er stor hos disse barna og de bruker mye energi på ikke å avsløre for omgivelsene hva som foregår.

Barn som blir seksuelt misbrukt av omsorgsgiver kan i noen tilfeller vise seksualisert atferd, og et avansert seksualisert språk kan bli tatt i bruk. De kan også være seksuelt aggressive og utagerende i sin seksuelle lek med andre barn (Aasland, 2009). Det er viktig å inneha kunnskap om normal seksuell atferd hos barn slik at vi ikke tar all seksuell lek som bevis for at de er utsatt for seksuelle overgrep.

Det å hele tiden tenke på hvordan en har det hjemme eller å skyve det vekk kan føre til konsentrasjonsvansker. Videre kan problemer med konsentrasjonen føre til lærevansker. Barn kan også reagere motsatt. Skolen kan være et sted der barnet klarer å skyve vekk tankene om deres sviktende omsorgssituasjon når det jobber med skolearbeid.

Barn som blir utsatt for omsorgssvikt er usikre og har et dårlig selvilde (Grøholt, Sommerchild og Garløv, 2008). Dette kan gjenspeiles gjennom ulike atferd. Noen viser utagerende atferd i form av aggresjon, hyperaktivitet og impulsivitet. Andre viser en trist, sky, passiv, apatisk og tilbaketrukket atferd. Læreren må se alle elevene sine, også "de stille barna". Det er uheldig dersom disse barna kommer i skyggen av barna som viser utagerende atferd.

Selv om et barn ikke verbalt velger å direkte fortelle læreren om hva det er utsatt for, kan omsorgssvikt likevel oppdages. Læreren er en person som barnet daglig er i kontakt med og bekymringen er gjerne basert på signaler som barnet sender ut, som gjenspeiles i atferd. Det er derfor viktig at de ansatte i skolen har

generell kunnskap om indikatorer som kan tyde på at et barn utsettes for alvorlig omsorgssvikt, og hva ulike atferdsendringer kan være tegn på.

Det er ikke gitt at signalene som er nevnt ovenfor skyldes omsorgssvikt, men det skal undersøkes videre. Skadevirkningene som kan følge kan forebygges eller reduseres dersom omsorgssvikten avdekkes på et tidlig stadium.

2.4.2.2 Skadevirkninger av omsorgssvikt

Omsorgssvikt fører til risiko for kognitive, emosjonelle, sosiale og atferdsmessige problemer (Allison, Tyler og Winsler, 2006). Disse problemene kan være umiddelbare konsekvenser av omsorgssvikt, og det kan være konsekvenser som ikke kommer til syne før ungdoms- og voksen alder.

Barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep har økt risiko for å få symptomer og psykiatriske lidelser (Grøholt, Sommerchild og Garløv, 2008). Overgrepet kan påvirke barn i ulik grad og symptomene kan variere fra barn til barn. Symptomene og lidelsene kan oppstå lenge etter at overgrepet har funnet sted, noe som gjør det vanskelig å få oversikt over konsekvensene av overgrep.

Et barn som vanskjøttes kan få fysiske skader i form av underernæring og lav vekt, mens utrygg tilknytning kan være resultat av den psykiske skaden. Et barn som blir mishandlet kan få fysiske skader i form av blåmerker eller hjerneskader. I ungdoms- og voksen alder er de vanligste fysiske og psykiske skadene blant annet PTSD (post-traumatisk stress syndrom), kroniske smertesykdommer og depresjon (Killèn, 2000). Hvilke skader som kan følge avhenger flere faktorer, som blant annet barnets alder, varighet og alvorlighetsgrad. Jo tidligere et barn utsettes for omsorgssvikt, desto større kan skadene bli. De umiddelbare skadevirkningene kan blant annet påvirke konsentrasjonsevnen, som videre påvirker elevens læringsforutsetninger.

Dersom ansatte i skolen registrerer at en elev sender ut signaler, som gir en ubehagelig magefølelse, er det snakk om et bekymringstilfelle.

2.4.2 Grunn til å tro

I § 15-3 i opplæringsloven og § 7-4 i privatskoleloven sies det at skolepersonalet skal gi opplysninger til barneverntjenesten når det er **grunn til å tro** at et barn blir utsatt for mishandling i hjemmet, eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, eller barnet viser vedvarende alvorlige atferdsvansker. I det følgende vil vi belyse *grunn til å tro* som det å være *bekymret*.

2.4.2.1 Hva er en bekymring?

Ansatte i skolen vil fra tid til annen bli bekymret for noen av sine elever. Dette kan oppleves som en ubehagelig magefølelse eller en udefinerbar bekymring (Claussen, 2010). Å bekymre seg betyr å uro eller engste seg. Det kan være vanskelig å forstå hvorfor akkurat dette barnet vekker bekymring. Barn som vekker bekymring har gjerne til felles at de skiller seg fra "normalgruppen" av barn på samme alder (Drugli, 2008). I mange tilfeller blir man bekymret for barnet lenge før man får konkret mistanke om omsorgssvikt.

Bekymringen oppstår oftest på grunn av konkrete hendelser eller konkrete uttalelser (Søftestad, 2005). Det kan være hendelser og uttalelser knyttet til barnet selv, andre elever eller barnets foresatte som vekker en bekymring. Når en er bekymret, oppstår det gjerne en indre prosess hos den som er bekymret, for å finne forståelse, årsak og sammenheng i sine opplevelser. Hvor mange konkrete hendelser og uttalelser må til før en tar sin bekymring videre? I noen tilfeller fører den første hendelsen, observasjonen eller uttalelsen umiddelbart til en mistanke om livstruende eller meget alvorlig omsorgssvikt. I andre tilfeller vokser mistanken frem etter en tid med generell bekymring for barnet.

Det skal nevnes at en bekymring ikke nødvendigvis er reel slik en frykter, men det likevel en plikt å undersøke forholdet. Læreren behøver ikke være sikker på at barnet lever under omsorgssvikt før hun eller han melder sin bekymring til barnevernet. Det er barnevernets oppgave å undersøke saken videre, og eventuelt avdekke omsorgssvikt.

2.4.3 Hva skal en gjøre med sin bekymring

Veien fra da en bekymring inntreffer til bekymringen blir meldt kan være lang og vanskelig. Dersom en lærer er bekymret for en elev må en vite hva som videre er mest hensiktsmessig å gjøre med bekymringen.

Ofte har en lett for å se barnet gjennom "skolebriller", det vil si å definere og årsaksforklare barns vansker som fag- eller skoleproblemer, selv om den virkelige årsaken er å finne i hjemmet (Helgeland, 2008). For at barnet skal få den hjelp det trenger er det helt avhengig av at lærerne vurderer hele barnets livssituasjon.

Når skolen er bekymret for et barn må det avklares hvordan bekymringen skal følges opp videre. En lærer skal ikke sitte med slike problemer alene og man har gjerne et behov for å dele sine bekymringer med kollegaer. Det kan være hensiktsmessig å ta bekymringen opp med andre ansatte i skolen, slik at flere kan vurdere grunnlaget for og innholdet i bekymringen. **Skoleledelsen** skal representere institusjonen utad, og derfor er det viktig at rektor raskt involveres. Det at skolens ledelse ivaretar kontakten med barnevernet kan være hensiktsmessig og avlastende for den enkelte lærer. Saken kan formelt bli ført videre via rektor eller en annen i ledelsen. Dette kan gi læreren støtte, i tillegg til at han eller hun ikke trenger å være den personen som eventuelt konfronterer barnet eller foresatte med saken (Eriksen & Germeten, 2012). Å konfrontere rektor med sin bekymring er ikke nok i seg selv. Den enkelte ansatt i skolen har en individuell plikt til å følge opp sin bekymring videre.

Veidere bør det vurderes om bekymringen skal drøftes med barnets foresatte og/eller barneverntjenesten.

Foresatte

Å legge frem sine bekymringer til barnets foresatte kan bidra til åpenhet om den situasjonen barnet lever i, og dermed hjelpe læreren til å strukturere sin bekymring. Det er likevel ikke gitt at barnets foresatte er åpne og samarbeidsvillige. Det kan også tenkes at barnets foresatte bagatellisere bekymringen. Dersom dette påvirker læreren til at hun eller han også bagatelliserer bekymringen er det svært uheldig. Læreren må derfor vurdere alvorlighetsgraden og situasjonen før barnets foresatte eventuelt blir kontaktet.

Vanligvis er det god lærerpraksis å dele eventuelle bekymringer med barnets foresatte, men i enkelte situasjoner bør likevel skolen overlate til barneverntjenesten og eventuelt politiet å vurdere når og på hvilken måte foreldrene skal bli informert. Årsaken til dette er at informasjonen til foreldrene i enkelte tilfeller hindrer barneverntjenesten og politiet i å gi barnet tilstrekkelig beskyttelse. Informasjon til foreldrene kan også svekke viktige bevis. Eksempler på situasjoner hvor dette kan være aktuelt er der det er mistanke om at barnet er utsatt for seksuelle overgrep, ved mistanke om at barnet eller noen som står barnet nær er utsatt for andre former for overgrep, og dersom det å informere foreldrene kan medføre fare for noens liv eller helse. Skolen må vurdere dette konkret i hvert enkelt tilfelle på bakgrunn av de opplysningene bekymringen omhandler (Helgeland, 2008).

Drøfting med barneverntjenesten

Skolen kan ta uformell kontakt med barnevernet for å drøfte en sak anonymt før de eventuelt melder saken (Helgeland, 2008). En kan da bli enige om at skolen først prøver med skoleinterne tiltak. Hvis dette ikke fører til bedring for barnet, meldes saken til barnevernet.

Når barnevernet mottar en bekymringsmelding fra skolen, blir skolen gjerne kontaktet for ytterligere informasjon (Helgeland, 2008). Uten at taushetsplikten hindrer, skal personalet gi opplysninger til barnevernet (opplæringsloven, § 15-3, 1998). Skolen har opplysningsplikt og er dermed pliktet til å gi barneverntjenesten informasjon, men denne opplysningsplikten gjelder ikke fra barnevernet til skolen. Med hensyn til taushetsplikten må opplysningene barnevernet gir avgrenses slik at lærerne kun får nødvendig informasjon for å kunne tilrettelegge for barnet.

Oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymringsmelding

Etter at noen som er ansatt i skolen har sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten, har barneverntjenesten en plikt til å gi noen opplysninger til den som har gitt meldingen (barnevernloven § 6-7a). Tilbakemeldingen skal sendes innen tre uker etter at barneverntjenesten mottok meldingen, og skal bekrefte at meldingen er mottatt. Barnevernstjenesten kan la være å sende en slik tilbakemeldingen dersom

meldingen er «åpenbart grunnløs» eller der «andre særlige hensyn» taler mot. Dette gir barneverntjenesten anledning til å avgjøre selv ut fra sitt faglige skjønn om tilbakemelding skal gis eller om en slik tilbakemelding vil være til skade for barnet og familien (Udir 10-2012).

Når meldingen kommer fra en som er omfattet av opplysningsplikten, slik som skolepersonalet er, så skal barneverntjenesten i tilbakemeldingen i tillegg opplyse om hvorvidt barneverntjenesten har åpnet en undersøkelsessak. Hvis det er åpnet en undersøkelsessak, skal barneverntjenesten gi en ny tilbakemelding innen tre uker etter at undersøkelsen er gjennomført. I den sistnevnte tilbakemeldingen skal barneverntjenesten gi opplysninger om hvorvidt saken er henlagt eller om saken følges opp videre fra barnevernets side.

Barneverntjenesten skal i utgangspunktet ikke gi opplysninger om hvilke tiltak som er, eller kan bli, iverksatt (ibid). De kan likevel gi en slik tilbakemelding når de skal iverksette eller har iverksatt tiltak som skolepersonalet trenger å vite av hensyn til sin videre oppfølging av barnet. Det er barneverntjenesten som i det enkelte tilfellet må vurdere om det er nødvendig å gi opplysninger til skolepersonalet om den videre oppfølgingen av barnet.

Behovet for økt samarbeid mellom barnevernet og offentlige instanser ble i 2009 understreket ved en lovendring som blant annet ga barnevernet en plikt til å gi tilbakemelding til offentlige instanser i etterkant av en bekymringsmelding (Barnevernloven, 1992, § 6-7). Loven gir dermed skolen en rett til å få en viss informasjon om hva barnevernet har besluttet å gjøre, om en undersøkelse har blitt satt i gang eller ikke, og videre om saken er henlagt eller ikke. Barneverntjenesten kan også gi informasjon om hvilke tiltak som er satt i gang dersom dette er nødvendig for den videre oppfølgingen av barnet. Barnevernloven § 4-4, første ledd beskriver barnevernets generelle veilednings- og informasjonsplikt. Å gi råd og veiledning er en betydningsfull oppgave for den lokale barneverntjenesten. I dette ligger det store muligheter for utenforstående til å få informasjon om hva barneverntjenesten kan tilby av hjelp på ulike nivåer. En god ivaretagelse av denne veiledningsplikten kan gi økt tillit til barnevernet. Barneverntjenesten bør i langt større grad ta kontakt med aktuelle samarbeidsinstanser for å gi dem en generell innføring i barnevernarbeid, samt for å bli bedre kjent. Videre kan den enkelte skole med fordel invitere representanter fra barnevernet til å delta på foreldremøter, personalmøter og lignende (Bunkholdt & Sandbæk, 2008).

Kartlegging og vurdering

Det er godt kjent at barn og unge ikke kan lære effektivt med mindre de føler seg trygge og deres grunnleggende behov blir møtt (McKee & Dillenburger, 2010).

Lærerne må derfor være i stand til å observere tegn på omsorgssvikt, for eksempel endringer i atferd eller avvikende utvikling. Mangel på kunnskap om prosedyrer gjør det ekstremt vanskelig å effektivt rapportere bekymring. En godt innarbeidet modell for å strukturere bekymringer kan være et nyttig verktøy i skolen.

Arbeidsmodell for å strukturere bekymring

Når en elev viser tegn til mistriksel, bør skolen vurdere hva som kan være årsak til dette. Skyldes mistrikselen faktorer knyttet til deres instans eller hjemmet? Det er viktig å skolens ansatte undersøker hva som kan ligge til grunn for det som utløser bekymringen.

Claussen (2001) presenterer en arbeidsmodell, som viser hvordan man kan arbeide med bekymringssituasjoner. En kort sammenfatningen av denne modellen vil bli presentert nedenfor.

Samle inn opplysninger

Når en bekymringssituasjon er oppstått, er det første som bør gjøres å samle inn opplysninger. Hvilke opplysninger har vi om barnet og dets situasjon? Skyldes bekymringen hendelser eller atferd som har blitt observert? Er bekymringen basert på utsagn fra barnet selv eller andre noen av de andre elevene? Kollegaer kan være viktige informasjonskilder så lenge de kan konkretisere sine opplysninger.

Systematisert informasjon samles inn ved å notere opplysninger i et arbeidsnotat. Videre må en ta stilling til om denne informasjonen er tilstrekkelig, eller om det behov for å innhente mer informasjon? Dersom man er usikker for hva man bør gjøre videre, er kan det være hensiktsmessig å drøfte bekymringssituasjonen med eksterne instanser, som barneverntjenesten (Claussen, 2001).

Dersom det vurderes at informasjonen å innhente mer informasjon, kan dette gjøres ved strukturerte samtaler og observasjon.

Informasjon og samtykke

Observasjon er et nødvendig hjelpemiddel for å kunne tilrettelegge for den enkelte elev, og skolen har derfor lov til å gjøre observasjon av sine elever uten samtykke fra barnets foresatte. Informasjonen som innhentes og systematiseres er knyttet til skolens daglige virksomhet (Claussen, 2001). Personalet skal være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten (Opplæringsloven, § 15-3). Selv om skolen har lov til å foreta observasjon av barnet uten samtykke fra foresatte, bør en ta stilling til foreldresamarbeidet. Et samarbeid er best tjent med åpenhet, og det kan derfor være hensiktsmessig å informere de foresatte om at det vil bli foretatt observasjon på generelt grunnlag.

Observasjon

Når vi foretar strukturerte observasjoner bør vi ha en plan for hva som konkret skal observeres. Ta i bruk en sjekkliste for å strukturere om observasjonene er knyttet til fysiske, psykiske og eller sosiale indikatorer. En sjekkliste kan ikke gi oss svar på om barnet er utsatt for omsorgssvikt, men den kan hjelpe oss til å få et helhetlig bilde av barnet ved å beskrive forhold på en strukturert måte.

Det er ikke bestandig at våre observasjoner og vurderinger gir et riktig bilde av det faktiske forhold. Vi kan feiltolke og overse viktig informasjon. Til tross for at vi vurderer barnets fungering som tilfredstillende, kan det likevel befinne seg i en omsorgssviktende situasjon. Grunner til dette kan skyldes at barnet ikke har utviklet synlige og avvikende trekk (Claussen, 2001). Det kan også være tilfelle at våre metoder ikke er egnet til å fange opp avvikende trekk.

Atferdsendring kan skyldes andre endringer i barnets miljø. Likevel er dette endringer som skal tas alvorlig og undersøkes nærmere, ved blant annet å snakke med barnet. For å danne et mer helhetlig bilde av barnets omsorgssituasjon, er samtale med barnet en sentral del av arbeidsmodellen.

Samtale med barn

Kommunikasjon og samtale med barn som har som formål å gi et bilde av deres omsorgssituasjon, byr på både metodiske og pedagogiske utfordringer (Gamst & Langballe, 2001). Både i barneforskning og i det barnefaglige praksisfeltet finner vi tendenser der fagfolk unngår å innhente informasjon direkte fra barnet. Fokus må i større grad rettes mot barnet, slik at det får mulighet til å si noe om egen situasjon ut ifra sitt perspektiv.

Gamst og Langballe har utviklet en metodikk knyttet til hvordan samtale med barn, som er et nyttig verktøy for skolen, og andre praksisfelt relatert til barn (Langballe & Gamst, 2001). Nedenfor vil de sentrale til denne metodikken bli presentert.

Forberedelse

Ved å utføre en bekymringssamtale ønsker vi å få bekreftet eller avkreftet vår mistanke. For at samtalen skal bli så meningsfull som mulig er det viktig at læreren er godt forberedt. Vi skiller mellom to måter å forberede seg på. Den ene måten er den strukturte forberedelsen, hvordan samtalen er strukturert i ulike faser. Den andre forberedelsen er knyttet til det mentale. Det kan tenkes at læreren gruer seg til å utføre en bekymringssamtale med sin elev. Vegringen kan eksempelvis skyldes frykt for å få høre noe man ikke ønsker å høre. Slike personlige vegringer skal ikke hindre gjennomføring av en bekymringssamtale. I stedet må en forberede seg mentalt på ulike utfall av samtalen (Gamst & Langballe, 2001).

Kommunikasjon

Samtalemetodikken belyser viktige punkter knyttet til hvordan man formulerer seg verbalt, som er verdt å nevne.

Vi ønsker å oppnå spesifikk og pålitelig informasjon, og kan derfor ikke stille generelle og vide spørsmål (Gamst & Langballe, 2001). Samtidig vet vi at å legge føringer hos barn svekker troverdigheten av informasjon som den voksne kan få, og man må derfor unngå å stille ledende spørsmål. Still åpne, konkrete spørsmål, aktiv lytting, klargjørende spørsmål. I tillegg må man være bevisst på bruk av nonverbal kommunikasjon. Kongurens, posisjon, blikkontakt, stemmebruk, kroppstilling og bevegelser, mimikk, utropslyder er sentralt relatert til nonverbal kommunikasjon.

Gamst og Langeballe sin metode er omfattende, og det vil i denne sammenheng ikke bli grundigere beskrevet. Vi synes at ansatte i skolen bør kjenne til grunnprinsippene i denne metoden, slik at de kan føle seg mer rustet til å gjennomføre bekymringsmøter med sine elever.

2.6 Opplysningsplikt

"Utan hinder av teieplikta skal personalet av eige tiltak gi opplysningar til barneverntenesta når det er grunn til å tru at eit barn blir mishandla i heimen eller når det ligg føre andre former for alvorleg omsorgssvikt, jf. § 4-10 til 4-12 i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntenester, eller når eit barn har vist vedvarande alvorlege åtferdsvanskar, jf. § 4-24 i den same lova. Også etter pålegg frå dei organa som er ansvarlege for å gjennomføre lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntenester, skal personalet gi slike opplysningar." (opplæringsloven, § 15-3, 1998)."

2.6.1 Hva er en bekymringsmelding?

I Norge har alle offentlige ansatte plikt til å melde ifra hvis barn utsettes for omsorgssvikt. En bekymringsmelding er en henvendelse til barneverntjenesten fra en privatperson eller en offentlig instans, om bekymring for ett eller flere navngitte barn (Eriksen & Germeten, 2012). Med offentlig instans inkluderes private skoler, fordi de gjør oppdrag på vegne av det offentlige.

Meldingen bør som hovedregel være skriftlig. Det kan gjøres unntak fra dette i akutte situasjoner når det er viktig at barneverntjenesten raskt blir informert om bekymringen. Meldingen må inneholde opplysninger om hvilket barn det gjelder og hva bekymringen går ut på. Skolen bør skrive ned hvilke observasjoner de har gjort og hva som er gjort fra skolens side i forbindelse med bekymringen (Udir, 2012).

2.6.2 Bekymringer som ikke blir meldt, hvorfor?

Det finnes dessverre flere eksempler på at selv tydelige signaler på at barnets omsorgssituasjon er bekymringsfull eller direkte skadelig for barnet ikke har utløst de involverte fagfolks handlinger for å undersøke hva bekymringen grunn i

Personlige vegringsmekanismer

Selv om en elev viser tydelig signaler på omsorgssvikt, fører ikke dette nødvendigvis til direkte handling fra læreren og skolen. Det er den voksnes ansvar å melde, og å unnlate å melde sin bekymring til barnevernet kan være skjebnesvangre for barnet. Når en lærer opplever bekymring for en elev oppstår gjerne et behov for å finne den bakenforliggende årsaken til sin bekymring (Søftestad, 2005).

Det er flere årsaker til at personalet i skolen ikke går videre med sine bekymringer. Ulike vegringsmekanismer ser ut til å hindre at skolen ikke forholder seg til meldeplikten slik de burde. Å erkjenne at barn har det vondt og lever under omsorgssvikt er en vanskelig og utfordrende. Et ønske om at alle barn skal ha det bra og leve under trygge oppvekstforhold kan føre til at man lukker øynene klamrer seg til alt som kan tyde på situasjonen ikke er så ille likevel.

2.6.2.1 Overidentifisering

I følge Killèn eksisterer det en allmenn tendens til å overidentifisere seg barnets omsorgsgivere (Killèn, 2009). Dette innebærer læreren ikke klarer å leve seg inn i hvordan barnets foresatte virkelig har det og hvordan de behandler sitt barn. I stedet tildeles barnets foresatte egenskaper, følelser og holdninger som de ikke innehar. Overidentifisering gjør at de foresattes omsorgsevne overvurderes, i håp og tro om forbedring for situasjonen. En lærer som overidentifiserer seg med barnets omsorgsgivere kan være en årsak til at en ikke bekymringen ikke meldes videre.

2.6.3.2 Bagatellisering

Den amerikanske sosialpsykologen Leon Festinger Kognitiv dissonans hevdet at i de tilfeller der tanker, kunnskap, holdninger eller handlinger ikke stemmer overens, vil det oppstå en konflikt som resulterer i ubehagelig aktivisering, en dissonanstilstand (Newman & Newman, 2008). I et bekymringstilfelle kan kognitiv dissonans stå i veien manglende gjennomføringsevne. Læreren kan inneha kunnskap om

omsorgssvikt og sin meldeplikt, men likevel lar være å handle. Det kan tenkes at en dissonanstilstand er en mulig årsak.

Når mennesket befinner seg i en følelsesmessig ubehagelig situasjon for å håndtere den uønskede situasjonen. Ved å bagatellisere situasjonen, slipper vi å kjenne på våre egne vonde følelser (Claussen, 2001). "Det er sikkert ikke så ille som jeg tror" "jeg tar nok feil", å tenke slike tanker vil verken hjelpe barnet eller bedre situasjonen. Det å ta innover seg at din elev opplever enklere å skyve følelsene og tankene unna, men det blir ikke enklere for barnet. Dette fører til at barnet ikke får den hjelpen den skulle ha fått.

2.6.4.3 Problemforflytning

Problemforflytning er et kjent fenomen, også i skolesammenheng (Killèn, 2009). Barn som lever under omsorgssvikt kan vise tegn til dette i form av blant annet atferd-, konsentrasjon- og/eller lærevansker. Dette er utfordringer som skolen kan håndtere dersom de setter inn tiltak, riktige tiltak. Det avgjørende blir hvordan skolen årsaksforklarer disse utfordringene. Dersom skolen setter inn tiltak rettet mot en feilaktig problematikk blir utfordringen forflyttet og på sikt vil ikke dette hjelpe verken barn eller omsorgsgivere. Å sette inn et pedagogisk tiltak kan for læreren motvirke følelsen av maktesløshet. Fokuset vil rettes mot elevens atferd eller lærevansker, i stedet for den bakenforliggende årsaken. For læreren vil det være lettere å håndtere at et barn har vansker som er knyttet til selve individet, enn å innse at det kan være omsorgssvikt som er den bakenforliggende årsaken.

2.6.5.4 Distansering og ansvarsfraskrivelse

Disse to vegringsmekanismene tas i bruk når ansatte i skolen ikke orker å engasjere seg (Killèn, 2009). Det er flere utfordringer knyttet til det å gjøre noe med sine bekymringer. Lærerne lever i en hektisk hverdag med mange daglige gjøremål og manglende tid og ressurser til å ta på seg ekstra arbeid. Når det forekommer et bekymringstilfelle, kan det derfor være enkelt å si fra seg ansvaret med å ta tak i situasjonen, og begrunne dette med at en ikke har tid og mulighet.

Når en lærer melder en bekymring videre til foreldrene eller til barnevernet kan det oppstå ubehagelige situasjoner med de foresatte, som kan føre til utfordringer med hensyn til videre samarbeid. En enkel løsning kan være å la "bekymringen ligge" og la være å handle, eller å skyve ansvaret videre til andre ansatte i skolen.

2.6.6.5 Opplevelse av utilstrekkelighet

En annen årsak til at ansatte i skolen unnlater å forholde seg aktivt til sin udefinerbare bekymring, kan være en følelse av utilstrekkelighet (Claussen, 2001). Å arbeide med barn som lever under omsorgssvikt vil påvirke og utfordre den ansatte følelsesmessig.

Forholdene bør legges til rette slik at den ansatte får mulighet for å bearbeide de følelsesmessige reaksjonene arbeid med omsorgssvikt utløser. Det vil være svært betydningsfullt at ansatte i skolen får kunnskap om de forsvarsmekanismene de er i fare for å ta i bruk i møte med barn som blir utsatt for omsorgssvikt (Killèn, 2007). Denne type kunnskap vil kunne fremme innsikt og kontroll som gjør dem i stand til å gjenkjenne og unngå å ta disse i bruk.

2.7 Oppsummering av teori

En av skolens og barnevernets viktige funksjon er å drive forebyggende arbeid. Barnevernets hjelpetiltak og skolebaserte tiltak er en sentral del av det forebyggende arbeidet hos disse instansene. Et godt tverrfaglig samarbeid er viktig for barnets beste, og det eksisterer både hemmende og fremmende faktorer for et godt samarbeid.

Oppgavens problemstilling tar utgangspunkt i opplæringsloven § 15-3. Den sier blant annet at skolepersonalet har oppmerksomhetsplikt og skal være på vakt over forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten. Omsorgssvikt er et forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten, og for at dette skal kunne avdekkes må skolen fange opp signaler om indikatorer på mulig omsorgssvikt.

Omgivelsene må se barnet i et system, der individ og miljø har en gjensidig påvirkning på hverandre. Det ikke kun individuelle egenskaper som skal vektlegges i kartlegging av barn, men man må også være bevisst på hvilken betydning miljøet har for barns utvikling. Et sosiokulturelt perspektiv står sentralt under en slik tilnærming.

Ansatte i skolen vil fra tid til annen bli bekymret for noen av sine elever, og er da pliktet til å undersøke forholdet. Når en bekymringssituasjon oppstår er det derfor viktig at den ansatte undersøker hva som kan ligge til grunn for det som utløser bekymringen. Opplysninger om barnet må samles inn på en systematisk måte.

Observasjon og samtale med barnet er nyttige verktøy for strukturering av bekymring.

Dersom en er usikker på om opplysningene om barnet er tilstrekkelig eller om bekymringssituasjonen er grunn til å melde, kan det være lurt å rådføre seg med barneverntjenesten. Skolen kan drøfte saken anonymt med instansen. I tillegg må hvert enkelt bekymringstilfelle vurderes ut ifra om det er til barnets beste å informere foresatte om bekymringssituasjonen.

I tillegg til den ansattes oppmerksomhetsplikt, har hver enkelt ansatt også en personlig opplysningsplikt. Til tross for kunnskap rundt tematikken omsorgssvikt vet at det dessverre eksisterer vegring for å sende bekymringsmelding til barnevernet. Årsakene til dette kan være flere, og ulike vegringsmekanismer kan være vesentlig faktorer.

Denne teorien mener vi er relevant og legger grunnlag for å kunne belyse og besvare problemstillingen.

3 METODE

3.1 Valg av metode og design

Kartleggingen bestod i utgangspunktet av to problemstillinger:

- Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhetsplikten- opplysningsplikten?
- I hvilken grad etterfølges oppmerksomhetsplikten- opplysningsplikten i skolen?

Ved valg av metode står valget mellom kvalitativ metode, kvantitativ metode eller triangulering, som er en kombinasjon av kvalitative og kvantitative data.

Kvalitative metoder er *meningstyvende*, og søker gjerne i dybden for å forstå ulike fenomen. Kvantitative metoder er *meningsskapende*, og går gjerne i bredden mot å beskrive og forklare ulike fenomeners utbredelse og statistiske sammenhenger (Kleven, 2011). Kvalitative og kvantitative metoder har både fordeler og begrensninger, og kan utfylle hverandre. Hvilken metode som er mest hensiktsmessig for datainnsamlingen, drøftes i sammenheng med målet for forskningen og den formulerte problemstillingen.

Denne studiens formål er å undersøke hvordan ansatte i norske barneskoler forholder seg til Opplæringsloven § 15-3, som omfatter deres opplysningsplikt til barneverntjenesten.

3.1.1 Kvantitativ metode

Ut ifra oppgavens problemstilling ble denne studien utformet som det en tradisjonelt benevner som en kvantitativ undersøkelse. Kvantitativ forskning orienterer seg mot årsaksforklaringer og har som mål å beskrive, kartlegge, analysere og forklare. En kvantitativ spørreundersøkelse går i bredden ved å registrere sammenlignbar og strukturert informasjon fra utvalget. Innsamlede data framkommer i tallformat og dataene underlegges statistisk bearbeiding (Ringdal, 2013). Kvantitativ metode blir tillagt mange fordeler, men har også noen begrensninger.

Fordelene med bruk av kvantitativ metode er blant annet at den gjør det mulig å innhente store mengder data på en effektiv og systematisk måte. En begrensning er

at informasjonen som samles inn, er på forhånd definert av forskeren. Dette kan medføre at en ikke får noe tilleggsinformasjon fra informantene, men kun får svar på nøyaktig det man spør om. Hvorfor informanten har svart som den har gjort er gjenstand for tolkning.

3.1.2 Forskningsdesign

Undersøkelsen i denne studien er basert på et stort utvalg, og hensikten er å samle inn kvantitative data. For å samle inn data systematisk, må en ta utgangspunkt for hvilket design som er mest hensiktsmessig å ta i bruk. En design er en grov skisse til hvordan en konkret undersøkelse skal utformes.

Tversnittundersøkelse er en systematisk og strukturert utspørring av et større utvalg om et gitt tema (Ringdal, 2013). Tverrsnittdesign er begrenset til ett tidspunkt, oftest studiet av et nåtidig fenomen basert på en spørreundersøkelse.

Denne studien er en kartleggingsstudie, og selve undersøkelsen blir gjennomført ved ett tidspunkt. Det er flere typer undersøkelser som kan tas i bruk for å gjennomføre slike tverrsnitt kartleggingsundersøkelser. I denne studien ble det gjennomført en survey, og datainnsamlingsmetoden som ble valgt var spørreskjema.

3.2 Innsamling av data

Hvilke typer opplysninger vi er ute etter å innhente, og hvordan bruke dataene videre? Hvem skal spørres? Hvilke spørsmål og hvordan må spørsmålene stilles for at problemstillingen skal bli besvart? Dette er sentrale spørsmål, som med hensyn til spørreundersøkelse knyttes til to hovedperspektiv; designperspektivet og kvalitetsperspektivet. Designperspektivet omfatter utvikling og gjennomføring av spørreundersøkelsen, mens kvalitetsperspektivet setter fokus på undersøkelsens feilkilder (Ringdal, 2013).

Grovt sett kan vi si at arbeidet med en spørreundersøkelse inneholder tre hovedelementer; *skjemakonstruksjon, utvalgstreking og gjennomføring av undersøkelsen.*

3.3.1 Skjemakonstruksjon

For at spørreskjemaet skal bli et godt redskap i arbeidet med å finne svar på forskningsspørsmål, kreves det et godt forarbeid. Dette er omfattende og utfordrende, men nødvendig for at redskapet skal bli godt i arbeidet med å finne svar på forskningsspørsmål. Måten spørsmålene fremstilles og utformes kan i større eller mindre grad påvirke informanten, og videre analyser. Utydelig og dårlig formulerte spørsmål kan føre til at informanten feiltolker, som videre vil påvirke validiteten. Det er derfor viktig å utforme spørsmål som måler det vi er ute etter å måle.

Et viktig prinsipp ved innsamling av kvantitative data er at datamaterialet bygger på sammenlignbarhet mellom alle respondenter (Ringdal, 2013). For å sikre dataenes kvalitet er vi avhengig av at respondentene forstår utsagn og spørsmål så entydig som mulig. Vi må tenke igjennom de fasene respondenten går igjennom for å fortolke spørsmålene som stilles. Spørsmål som stilles tolkes, og må derfor inneholde begreper som respondenten forstår. Nøyaktighet er et annet stikkord, som det ble tatt hensyn til under utformingen av spørreskjemaet (ibid, 2011). Stille entydige spørsmål, slik at informanten forstår nøyaktig hva han eller hun skal svare på, er også viktig for kvalitetssikringen. Det ble derfor forsøkt å utforme spesifiserte og konkrete formuleringer som mulig. Sammensatte spørsmål der formuleringen blir slik at det stilles to spørsmål er uheldig for videre analyse. En slik formulering er ikke entydig og det er uklart å vite hva respondenten virkelig har svart på. I stedet ble det stilt to separate spørsmål. Antall spørsmål vil øke, men det vil styrke kvaliteten på spørreundersøkelsen. Ved å utforme slike nøyaktige formuleringer bidrar det til å redusere mistolkinger av spørsmål, som videre sikrer dataenes kvalitet.

Med tanke på selve utformingsprosessen er antall spørsmål og hvordan de plasseres i skjemaet noe som må vurderes. For mange spørsmål risikerer vi at respondenten trekker seg og ikke fullfører undersøkelsen. Å begrense seg og redusere antall spørsmål var en utfordring som vi arbeidet lenge med. Spørsmålene av mest sensitiv karakter ble plassert til slutt i spørreskjemaet.

I tillegg til sikre at spørsmålene er godt formulert, så må også svaralternativene være gode. Vanligvis benyttes det faste svaralternativ i et spørreskjema (Kleven, 2002). Faste svaralternativ er effektivt både for den som besvarer spørsmålene og for bearbeidingen av besvarelsene.

I dette spørreskjema opereres det med gjensidig utelukkende svarkategorier. Det ble laget kategori-intervaller, med fem verdier. Disse verdiene fikk betegnelsen "svært utilstrekkelig-utilstrekkelig-middels-tilstrekkelig-svært tilstrekkelig", og "svært uenig-uenig-middels-enig-svært enig".

Svarene fra undersøkelsen skal tallfestes, og vi har derfor vært bevisst på å unngå å stille mange åpne spørsmål.. De fleste av spørsmålene i denne undersøkelsen inneholder lukkede spørsmål, men det var også noen åpne spørsmål. Til sammen bestod spørreskjemaet av 46 spørsmål.

3.4 Utvalg

Målet med å sende ut spørreundersøkelsen var at resultatene som ble innhentet skal danne grunnlag for generaliseringer for populasjonen. For å kunne oppnå dette var vi avhengig av et stort representativt utvalg. For å komme frem til utvalgsstørrelse trakk vi 60 skoler, og dermed ble utvalgsstørrelsen på 1697 respondenter. Videre måtte det tas stilling til hvordan utvalget skulle trekkes.

3.4.1 Trekking av respondenter/utvalgstreking

Det å sikre at alle ansatte i populasjonen hadde like stor sjanse for å bli trukket ut til å delta i undersøkelsen, vil bidra til å danne et sannsynlighetsutvalg. Respondentene ble trukket ut ifra loddtrekningsprinsippet, og dette foregikk på følgende måte:

Vi brukte nettsiden *skoler.no* til å finne en oversikt over grunnskoler i landet.

Oversikten viste at det eksisterer 3403 grunnskoler på landsbasis. Deretter ble listen over alle skolene kopiert over i Excel. Hver enkelt skole fikk tildelt et tilfeldig nummer. Den ene av oss nummererte, mens den andre sa et vilkårlig tall mellom 1-3403. Denne prosessen ble gjort frem til 60 skoler var trukket.

Videre søkte vi opp de utvalgte skolene og deres hjemmeside. Jobbmail er et viktig verktøy i den daglige kommunikasjonen på en arbeidsplass. Flere av skolens personale hadde både jobbmail og privatmail oppført, og vi valgte da å sende til deres jobbmail. Av de ansatte som kun hadde sin private mailadresse oppført, ble spørreundersøkelsen sendt til denne adressen.

Listen over ansatte og deres mailadresser ble kopiert, og disse ble lagt i mottakerlisten i Questback. Det viste seg at det var 7 skoler som ikke hadde sine

ansattes mailadresser på nett. Dette betyr at vi ikke hadde de ansattes mailadresse tilgjengelig. De aktuelle skolene ble derfor kontaktet, med etterspørsel om de ansattes mailadresser. Med hensyn til disse føringene som ble gjort, vil vi betegne sannsynlighetsutvalget som et klyngeutvalg.

De 60 skolene som ble trukket til å delta i spørreundersøkelsen, tilsvarte ansatte på total 1697.

3.5 Gjennomføring av undersøkelsen

Universitetet i Tromsø tilbyr linsens på Questback, som er et tidsbesparende og brukervennlig digitalt verktøy. Questback gir brukeren mulighet til å lage et stort utvalg av web-baserte spørreundersøkelser. Fordelen med å bruke dette verktøyet er at spørreundersøkelsen når ut til et stort utvalg og datamateriale kan importeres fra Questback og i SPSS. Begrensningen med å sende digitalt er risikoen for å få en lav svarprosent. Mailen de ansatte i skolen mottar kan havne i “søppelpost” og dermed ikke bli registrert av respondenten.

Spørreskjemaet, samt et informasjonsbrev ble sendt ut til 1697 ansatte i skolen. Etter en uke ble det sendt ut en automatisk påminnelse til de som ikke hadde besvart, med ny frist for besvarelse. Linken med spørreskjemaet var innstilt slik at den ikke kunne besvares mer enn en gang. Det var derfor ikke tilfelle at samme respondent har besvart undersøkelsen mer enn en gang. Fristen etter mottatt påminnelse var en uke. Det vil si at etter totalt to uker var all data samlet inn, og klar for videre analyse.

3.6 Vurdering av undersøkelsens kvalitet

Begrepsvaliditet og begrepsoperasjonalisering

Begrepsvaliditet er kriteriet på gode måleresultater. For å sikre dette kriteriet er vi nødt for å utforme spørsmål som måler det vi er ute etter å måle. Det er nødvendig å ta hensyn til både systematiske og tilfeldige målefeil når resultater presenteres.

I denne studien ble det undersøkt hvordan ansatte i barneskolen forholder seg til § 15-3, som omhandler oppmerksomhetsplikt og opplysningsplikt. Studiens

forskningsspørsmål ble operasjonalisert så godt som mulig gjennom litteraturstudier og studering av lovverk.

Ved bruk av spørreskjema er det viktig å vurdere påliteligheten til målingen som skal gjennomføres.

3.6.1 Reliabilitet

Reliabilitet er et teoretisk begrep som det egentlig ikke er mulig å måle eller beregne (Kleven og Tveit, 2011). Vi må derfor prøve, så godt det lar seg gjøre, å estimere grad av reliabilitet. Med reliabilitet mener vi data som i liten grad er påvirket av tilfeldige målingsfeil. Vi ønsker å unngå tilfeldig feilregistrering av data. For å unngå dette er det viktig at spørreskjemaet er ryddig satt opp, og at man er nøyaktig når dataene skal registreres i SPSS for analyse.

Vi benyttet oss av andres forskning og betraktet forskningsrapporten til Bache-Hansen. Denne rapporten ga oss inspirasjon, blant annet ved å se på hvordan data er samlet inn, og å fange opp relevante spørsmål, som kunne vært interessant å undersøke sammenhenger og forskjeller mellom barnehage og skole.

3.6.1.1 Pilotstudie

Etter å ha arbeidet med å utarbeide spørreskjemaet over lang tid er det ikke usannsynlig at man blir "blind" på sitt eget spørreskjema. Vi som har laget spørreskjemaet vet selv hva vi legger i hvert enkelt spørsmål, men dette behøver ikke nødvendigvis å være like tydelig for respondentene. Det kan da være til stor nytte og la andre lese over spørreskjemaet før det sendes ut til respondentene.

I dette tilfellet var det hensiktsmessig å danne en fokusgruppe, som kunne bidra til å kvalitetssikre spørreundersøkelsen. Flere av våre medstudenter, som er utdannet lærer og førskolelærer besvarte spørreskjemaet. Dette var hensiktsmessig med tanke på å få tilbakemeldinger på om noen spørsmål var uklare eller andre innspill, som kunne bidra til å forbedre spørreundersøkelsen. I tillegg ble det beregnet omtrent hvor lang tid det ville ta å besvare undersøkelsen.

3.6.3 Frafallsanalyse

Når en bruker spørreundersøkelse som måleinstrument vil det alltid være stor sannsynlighet for at ikke alle i utvalgt besvarer undersøkelsen. I dette tilfellet, med et nokså stort utvalg var vi forberedt på å få en svarprosent rundt 20 %. Det var 695 av 1697 ansatte i skolen som besvarte spørreundersøkelsen, med andre ord et frafall på 1000. Dette tilsvarer en svarprosent på 41 %.

Frafall av respondenter er viktig å være oppmerksom på fordi det kan gi feilkilder. Lav svarprosent øker usikkerheten i datamaterialet og kan føre til skjevfordeling av svarene. Ved å utføre en frafallsanalyse kan feilkilder reduseres.

De fleste i utvalget fikk spørreundersøkelsen tilsendt til deres jobbmail. Det var enkelte som kun var oppført med sin private mailadresse og fikk spørreundersøkelsen tilsendt til den adressen. Av de ansatte som hadde både privat-mailadresse og jobb-mailadresse oppført, valgte vi å sende til jobbmailen. Vi tenkte at det var større sannsynlighet for at de svarte når vi sendte til denne mailadressen, siden dette er et viktig verktøy i den daglige kommunikasjonen på arbeidsplassen. Likevel var det mange som ikke svarte. Det kan skyldes at mailen ikke ble mottatt. Den kan ha havnet i "søppelpost" og ikke derfor ikke ble oppdaget. En annen mulig grunn kan være at respondenten vurdert spørreundersøkelsen som for omfattende og/eller sensitiv.

Vi vet at ansatte i skolen har en travel hverdag og det kan derfor være tilfelle at de ansatte velger å nedprioritere å delta i vårt forskningsprosjekt. Det kan også tenkes at en henvendelse via mail oppleves som mindre personlig og forpliktende enn om man mottar spørreskjemaet i en konvolutt.

Det er ingen grunn til å tro at frafallet er systematisk, da det ikke er registrert systematiske skjevheter i datamaterialet.

3.9 Etiske betraktninger

Det etiske ansvaret som foreligger ved et forskningsprosjekt skal bli ivaretatt .

Et av kravene er at respondentene skal få tilstrekkelig informasjon om hva forskningsprosjektet dreier seg om og hvordan den innhentede informasjonen skal benyttes. I tillegg har vi som forskere konsesjonsplikt for personopplysninger som lagres elektronisk. Det vil si at opplysningene som innhentes slettes/anonymiseres

ved prosjektslutt. Denne informasjonen fikk respondentene opplyst i informasjonsbrevet som fulgte med linken til spørreundersøkelsen (vedlegg 1).

Før respondentene ble inviterte og informasjonsbrevet ble sendt ut, meldte vi om vårt forskningsprosjekt til NSD (vedlegg 2). Etter flere uker da vi fikk godkjenning fra NSD sendte vi ut spørreundersøkelsen og informasjonsbrev via en link som de mottok pr. mail.

4.RESULTATER

Innledning

I dette kapitlet presenteres resultatene av analysen, altså analysen av de 43 variablene i de 695 spørreskjemaene som ble besvart. Vi har foretatt univariate analyser på 43 variabler, 882 bivariate korrelasjonsanalyser, der vi har benyttet oss av analyseformlene til pearsons r og spearman's ρ . Vi utarbeidet store A3-ark med matriser over alle de 882 korrelasjonskoeffisientene, for å få god oversikt over vårt datamateriale. Deretter valgte vi ut hvilke analyser og resultater vi ønsket å presentere. Med hensyn til mastergradsoppgavens tids-og sidetallssrammer måtte vi velge å presentere kun en liten del av analysene i denne oppgaven, noe som tilsier at vi fortsatt sitter med et stort mangfold av ferdiganalysert data.

Resultatene er basert på svarene fra våre 695 respondenter. Vi har lite frafall på de enkelte variablene, og det største frafallet er på 21, og det er på det spørsmålet som er mest sensitivt og handler om hvor mange bekymringstilfeller de ansatte i skolen har unnlatt å melde til barneverntjenesten. På de andre variablene ligger frafallet som oftest et sted mellom 0 og 10, noe vi da betrakter som et lite frafall siden da kun utgjør maksimum 1,4%. Vi kommer derfor ikke til å kommentere frafallet til de enkelte variablene, men tallet kan leses av i tabellene tilhørende hver variabel, der N er oppgitt, og frafallet kan da regnes ut ved å ta total sum respondenter 695 stk minus den oppgitte N . I tabellene tilhørende hver enkelt variabel blir det også oppgitt medianen, gjennomsnittet og standardavviket. Disse blir kun beskrevet i teksten dersom det er noe oppsiktsvekkende eller spesielt avvikende fra de andre variablene, men vi har de likevel med i tabellene for oversiktens skyld.

I tabellene har vi også med den prosentvise fordelingen til hver enkelt variabel. I tabellen oppgir vi variabelens opprinnelige verdier, oftest fem stk. Eksempelvis Svært utilstrekkelig, Utilstrekkelig, Middels grad, Tilstrekkelig og Svært tilstrekkelig. Disse fem-verdi-variablene blir dermed omkodet til tre-verdi-variabler, der vi slår sammen til Utilstrekkelig/Svært utilstrekkelig, Middels grad og Tilstrekkelig/Svært tilstrekkelig, og disse tre verdiene blir da presenter i en figur, oftest et kakediagram. Deretter kommenterer og drøfter vi det prosenttallet vi mener

er mest oppsiktsvekkende, eksempelvis at det er en stor prosentandel om mener at en gitt faktor er Utilstrekkelig/Svær utilstrekkelig.

I det kommende dette kapittelet vil vi presentere våre resultater, med følgende hovedoverskrifter:

- 4.1 Hvem som er med i utvalget vårt
- 4.2 Forebyggende tiltak
- 4.3 Oppmerksomhetsplikt – Være på vakt
- 4.4 Handling etter oppstått bekymring
- 4.5 Personlig vegring
- 4.6 Samarbeid med foresatte
- 4.7 Tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten
- 4.8 Opplysningsplikt – Sende bekymringsmelding, eller la det være?

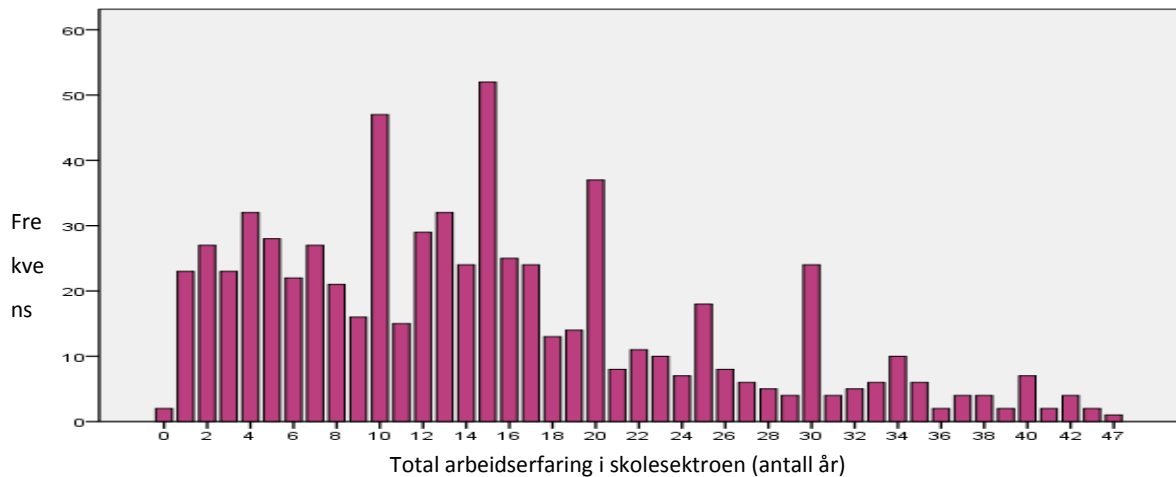
4.1 Hvem er med i utvalget

Utsendte spørreskjema	Besvarte spørreskjema	Svarprosent
1697 stk.	695 stk.	41 %

Vi sendte ut spørreskjemaet til 1697 av det pedagogiske personell i norske barneskoler, og fikk besvarelser fra 695 respondenter. Dette gir en svarprosent på 41 %.

4.1.1 Kjønn, arbeidserfaring og stilling i skolen

Av våre 695 respondenter var 72,8 % kvinner, og 27,2 % menn, og gjennomsnittlig år arbeidserfaring i skolesektoren er 15 år. De med færreste års arbeidserfaring var inne i sitt første arbeidsår da de besvarte undersøkelsen, mens de med flest års arbeidserfaring har arbeidet i skoleverket i 47 år.

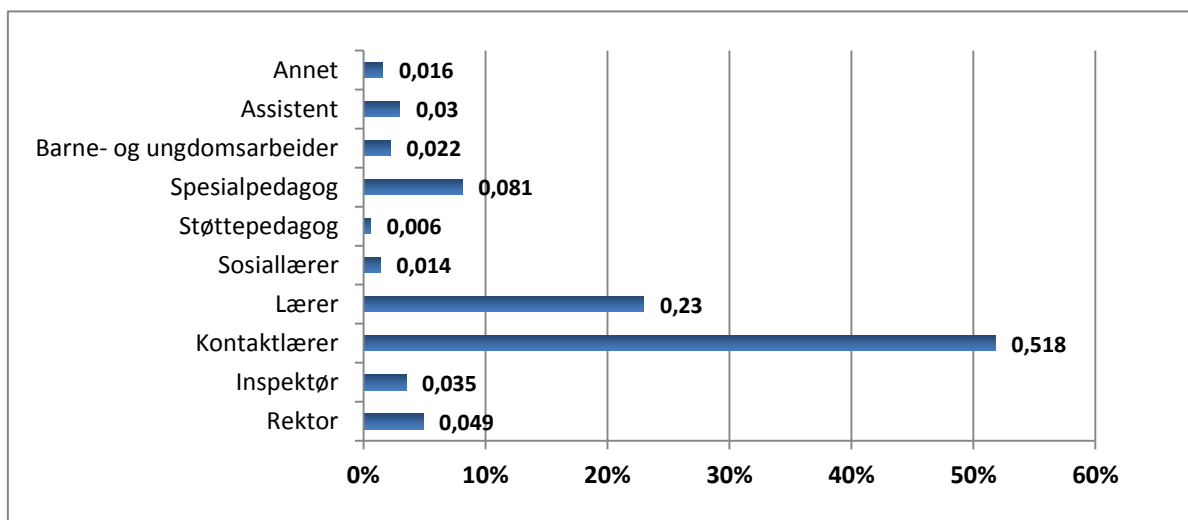

Figur 1: Total arbeidserfaring i skolesektoren (antall år)

695 respondenter svarte på spørsmålet om hvilken stilling de hadde i skolen. 4,9 % av respondentene hadde stilling som rektor, 3,5 % som inspektør, 51,8 % som kontaktlærer, 23 % som lærer, 1,4 % som sosiallærer, 0,6 % som støttepedagog, 8,1 % som spesialpedagogikk, 2,2 % som barne- og ungdomsarbeider, 3 % som assistent og 1,6 % hadde en annen stilling enn de overnevnte.

Tabell 1: Nåværende stilling i skolen

	Rektor	Inspektør	Kontakt- lærer	Lærer	Sosiallærer	Støtte- pedagog	Spesial- pedagog	Barn/ungd.arb.	Assistent	Annet
Frekvens	34	24	360	160	10	4	56	15	21	11
Prosent	4,9 %	3,5 %	51,8 %	23 %	1,4 %	0,6 %	8,1 %	2,2 %	3 %	1,6 %

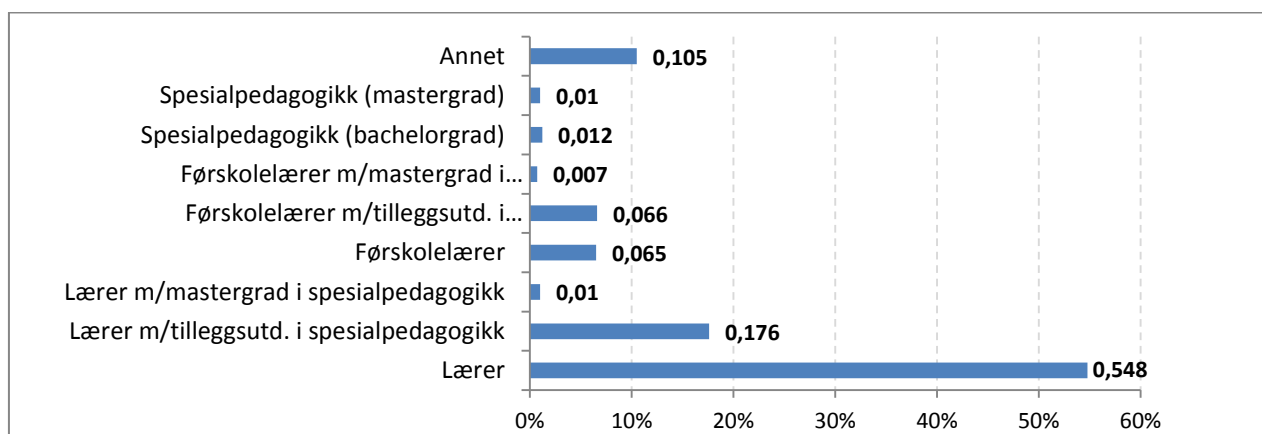

Figur 2: Nåværende stilling i skolen

4.1.2 Type utdanning og grad av undervisning om omsorgssvikt

ila. utdanning

6,5 % har ordinær førskolelærerutdanning, mens 6,6 % også har tilleggsutdanning i spesialpedagogikk, og 0,7 % i tillegg til førskolelærerutdanning har mastergrad i spesialpedagogikk. 1,2 % av respondentene har bachelorgrad i spesialpedagogikk, og 1 % har mastergrad i spesialpedagogikk. 10,5 % svarer at de har annen type utdanning enn det som er oppgitt overfor.

Figur 3: Utdanning

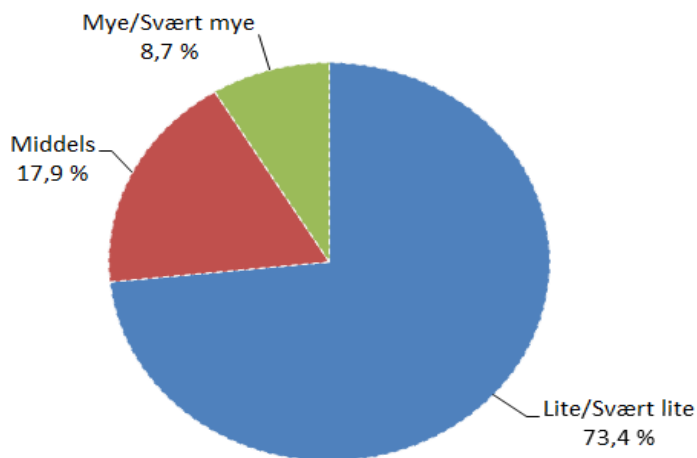
Den utdanningsbakgrunnen som er sterkest representert (modus) i vårt utvalg er ordinær lærerutdanning med 54,8 %, mens 17,6 % også har tilleggsutdanning i spesialpedagogikk, og 1 % i tillegg til ordinær lærerutdanning har en mastergrad i spesialpedagogikk.

Tabell 2:

Utdanning

Utdanning	Prosent
Lærer	54,8 %
Lærer m/tilleggsutd. i spesialpedagogikk	17,6 %
Lærer m/mastergrad i spesialpedagogikk	1,0 %
Førskolelærer	6,5 %
Førskolelærer m/tilleggsutd. i spesialpedagogikk	6,6 %
Førskolelærer m/mastergrad i spesialpedagogikk	0,7 %
Spesialpedagogikk (bachelorgrad)	1,2 %
Spesialpedagogikk (mastergrad)	1,0 %
Annet	10,5 %
Total (N=692)	100,0 %

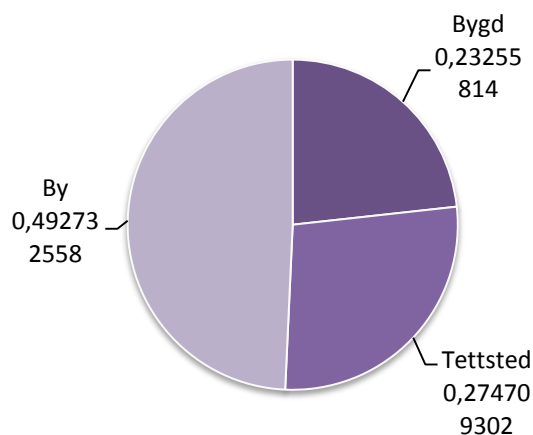
681 respondenter svarte på hvor mye undervisning om tematikken omsorgssvikt de har hatt i løpet av sin utdanning, 14 respondenter unnlot å svare. 38,2 % av skolepersonalet oppgir at de har hatt svært lite undervisning om omsorgssvikt og overgrep i løpet av sin utdanning, 35,2 % oppgir at de har hatt lite undervisning, 17,9 % oppgir at de har hatt middels, 6,9 % oppgir at de har hatt mye og 1,7 % oppgir at de har hatt svært mye. Medianen og gjennomsnittet var verdien lite undervisning (2 og 1,9), standardavviket er 0,99. I figur 4 er variabelens fem verdier blitt omkodet til tre verdier, lite/svært lite, middels og mye/svært mye, for oversiktens skyld.

Figur 4: Grad av undervisning om tematikken omsorgssvikt i løpet av utdanningen

4.1.3 Skolens størrelse, beliggenhet og eierform

688 respondenter svarte på hvilken beliggenhet skolen befant seg i, 7 respondenter unnlot å svare. 23,3 % arbeidet ved en skole som ligger i en bygd, 27,5 % i et tettsted og 49,3 % i en by.

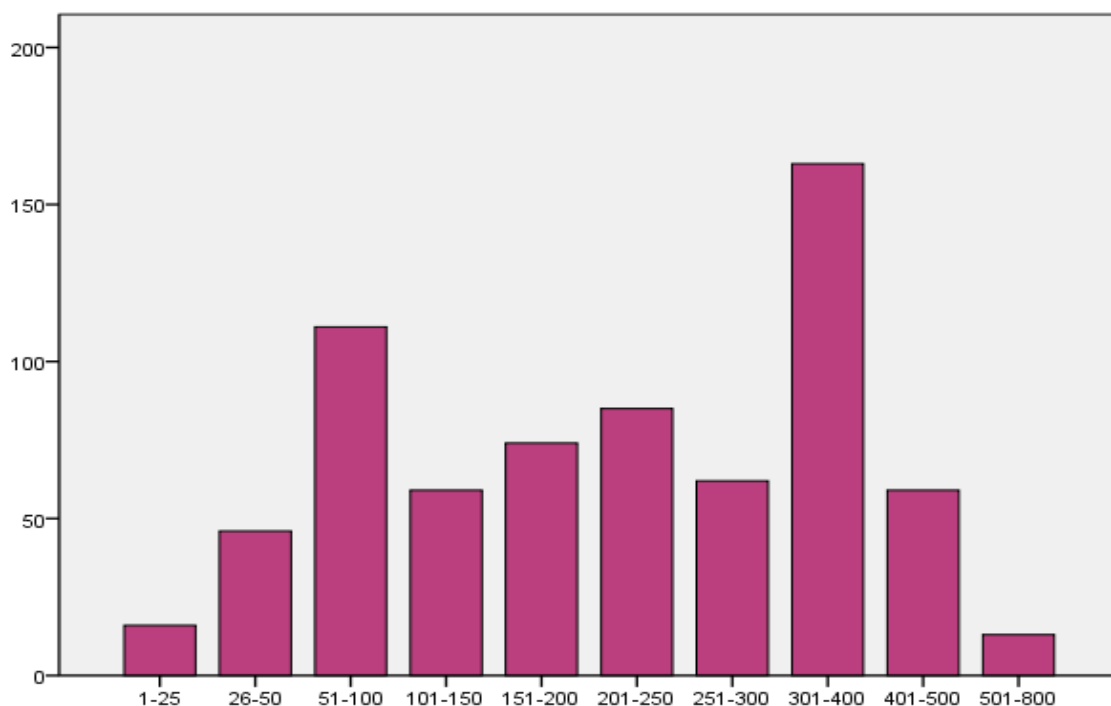

Figur 5: Skolens beliggenhet

695 svarte på om hvilken eierform deres skole hadde, og her var svaralternativene *offentlig* og *privat*. 84, 2 % (585 stk.) av respondentene arbeider ved en offentlig grunnskole, mens 15,8 % (110 stk.) arbeidet ved en privat grunnskole.

688 respondenter svarte på spørsmålet om omtrent hvor mange elever det var på barnetrinnet (1.-7.) ved deres skole, 7 respondenter valgte å unnlate å svare på dette spørsmålet. Gjennomsnittlig antall elever var 236 elever, medianen var 250 elever og modus var 350 elever. Standardavviket var på 141 elever, maksimum var 800 og minimum var 8, noe som gir en variasjonsbredde på 792 elever. Det var altså et stort sprik fra de minste skolene til de største.

For å sikre anonymiteten til respondentene de minste og de største skolene, har vi her i figuren omkodet denne variabelen fra å være kontinuerlig på forholdstallsnivå, til å bli kategorisk på ordinalnivå. Da har vi valgt å omkode til følgende verdier; 1-25, 26-50, 51-100, 101-150, 151-200, 201-250, 251-300, 301-400, 401-500 og 501-800.

Figur 6: Antall elever på barnetrinn (1.-7.) ved respondentenes skole.

2,3 % av respondentene hadde mellom 1 og 25 elever på barnetrinnet ved sin skole, 6,7 % hadde mellom 25 og 50 elever, 16,1 % hadde mellom 51 og 101 elever, 8,6 % hadde mellom 101 og 150 elever, 10,8 % hadde mellom 151 og 200 elever, 12,4 %

hadde mellom 201 og 250 elever, 9 % hadde mellom 251 og 300 elever, 23,7 % hadde mellom 301 og 400 elever, 8,6 % hadde mellom 401 og 500 elever, og 1,9 % hadde mellom 501 og 800 elever barnetrinnet ved sin skole.

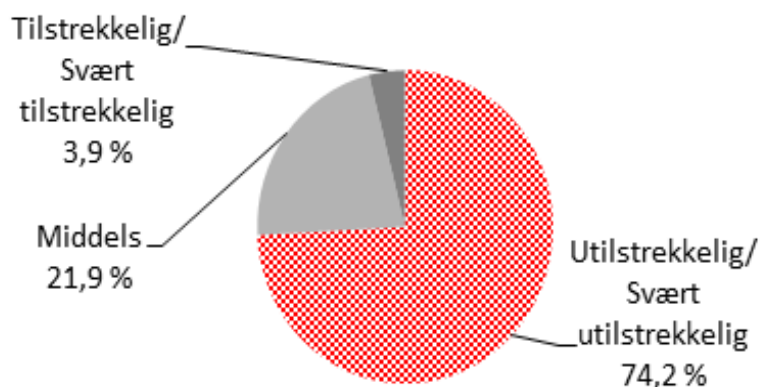
4.1 Forebyggingende tiltak

4.1.1 Opplæring om tematikken omsorgssvikt til elevene

Tabell 3: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av opplæring om tematikken omsorgssvikt til elevene

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
685	2	2,03	0,81	26,6 %	47,6 %	21,9 %	3,8 %	0,1 %

74,2 % av skolepersonalet mener *elevenes opplæring om tematikken omsorgssvikt er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 21,9 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 3,9 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 7: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av opplæring om tematikken omsorgssvikt til elevene

Stigma, lojalitet og trusler ser vi på som sentrale faktorer som gjør det vanskelig for barnet å bryte tausheten om dets hjemmesituasjon. Et av delmålene med å gi elevene opplæring om tematikken omsorgssvikt vil derfor være å fjerne stigma som er knyttet til opplevelse av omsorgssvikt, og å bryte tausheten. Åpenhet og kunnskap rundt tematikken omsorgssvikt vil rolig kunne bidra til å redusere stigma. Målet med å gi elevene opplæring om tematikken omsorgssvikt at det kan bidra til å økt rapportering om dets hjemmesituasjon.

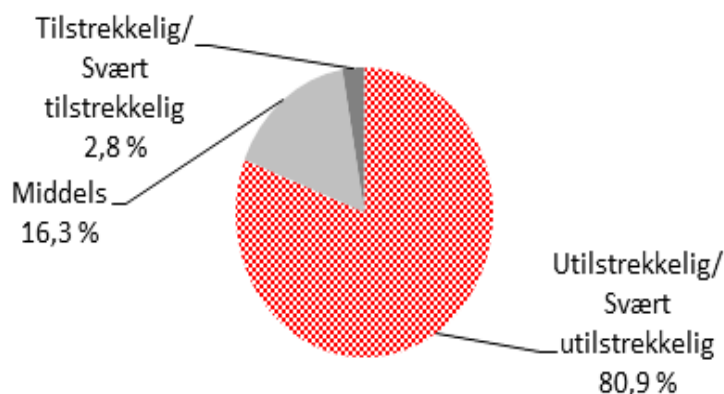
Skolebaserte forebyggingsprogram skal kunne bidra til å spre kunnskap om omsorgssvikt og hva voksne kan være i stand til. Barn må lære om hva som er lovlig og hva som er ulovlig. I tillegg kan skolen lærer barn om retten til å sette grenser.

4.1.2 Opplæring om barnevernets funksjon til elevene

Tabell 4: Opplæring om barnevernets funksjon til elevene

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
687	2	1,92	0,76	30,4 %	50,5 %	16,3 %	2,6 %	0,1 %

80,9 % av skolepersonalet mener *elevenes undervisning om barneverntjenestens funksjon* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 16,3 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 2,8 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 8: Opplæring om barnevernets funksjon til elevene

I tillegg til å undervise elevene om tematikken omsorgssvikt, synes vi det er hensiktsmessig å gi elevene undervisning om barnevernets funksjon. Det er flere grunner til at det er viktig å spre kunnskap om funksjonen til denne instansen.

Barn er tillitsfulle, også barn av omsorgssvikende foreldre. De tror gjerne på det foreldrene sier. Det er derfor uheldig når barnet har omsorgsgiver som skremmer og truer barnet med lignende utsagn: "Hvis du forteller noen om dette, kommer barnevernet og tar deg". Slike trusler kan resultere i at barnet danner seg misoppfatninger om at "barnevernet tar unger." Opplæring om barnevernets funksjon kan bidra til å avklare eventuelle misoppfatninger om instansen. Et annet

betydningsfullt aspekt ved å gi elevene undervisning om barnevernet er at barnet vet hvor de kan henvende seg hvis de har det vondt.

Selv om elevene får opplæring om barnevernets funksjon kan det fortsatt være at instansen oppleves som fremmed. Det kan være fordelaktig at barna har et ansikt å forholde seg til, en fast kontaktperson som blir kjent med elevene.

4.2 Oppmerksomhetplikt - Være på vakt

Personalet i skoler skal, etter loven, i arbeidet sitt være på vakt overfor forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten (Opplæringsloven, § 15-3, 1998 og § 7-44, privatskoleloven, 2003). For at skolepersonalet skal kunne oppfylle sin plikt til å være på vakt, er det en forutsetning at de har kunnskap om hvilke situasjoner som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten og hvilke situasjoner som er så alvorlige at plikten til å melde fra utløses. For at skolepersonalet skal vite hvilke indikatorer de skal være på vakt etter, må de ha kunnskap om hvilke signaler barn kan gi dersom de er lever i en oppvekstssituasjon preget av omsorgssvikt.

4.2.1 Kunnskap

Her vil vi presentere i hvor stor grad personell i skolen har kunnskap om observerbare tegn som kan være indikatorer på omsorgssvikt, hvor mye undervisning skolepersonalet hadde om omsorgssvikt i løpet av sine utdanningsløp, og om i hvor stor grad skolepersonalet mener de får tilstrekkelig med tilbud om faglig påfyll om tematikken omsorgssvikt ved sin arbeidsplass(/skole).

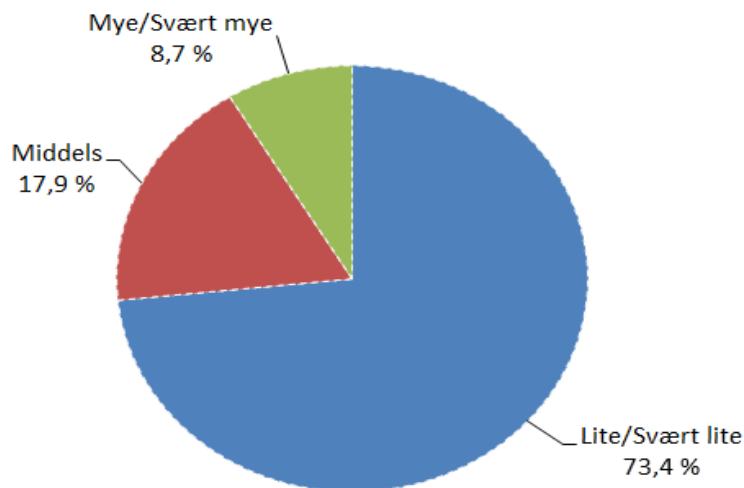
4.2.1.1 Undervisning om tematikken omsorgssvikt i utdanningen

Tabell 5: Grad av undervisning om tematikken omsorgssvikt, i løpet av utdanningen

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært lite	Lite	Middels	Mye	Svært mye
693	2	1,9	0,99	38,2 %	35,2 %	17,9 %	6,9 %	1,7 %

12 svarte at de ikke hadde utdanning, så N-tallet i tabellen er eksklusiv disse 12 respondentene. Av de som var utdannet, oppga 73,4 % av skolepersonalet at de har

hatt lite/svært lite undervisning om omsorgssvikt og overgrep i løpet av sin utdanning, 17,9 % oppgir at de har hatt middels, 8,7 % oppgir at de har hatt mye/svært mye (jfr. tabell 5 og figur 9).

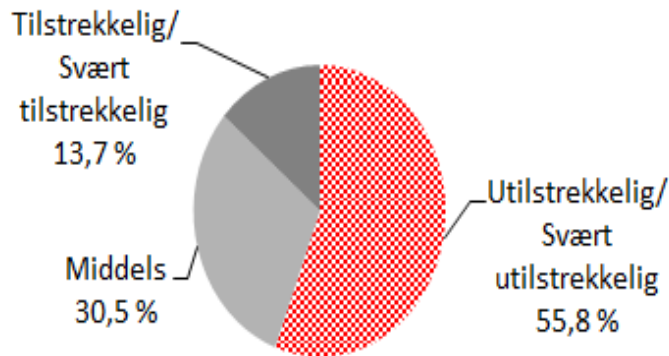
Figur 9: Grad av tilstrekkelig om tematikken omsorgssvikt i løpet av utdanningen

4.2.1.2 Tilbud om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt

Tabell 6: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av tilbud om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
692	2	2,45	0,91	14 %	41,8 %	30,5 %	13 %	0,7 %

55,8 % av skolepersonalet mener *tilbudet om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt (kurs, foredrag, seminar o.l.)* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 30,5 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 13,7 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole (jfr. tabell 6 og figur 10). Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sine skole, ser vi ingen vesentlig forskjeller verken mellom kjønnene eller mellom eierformene.

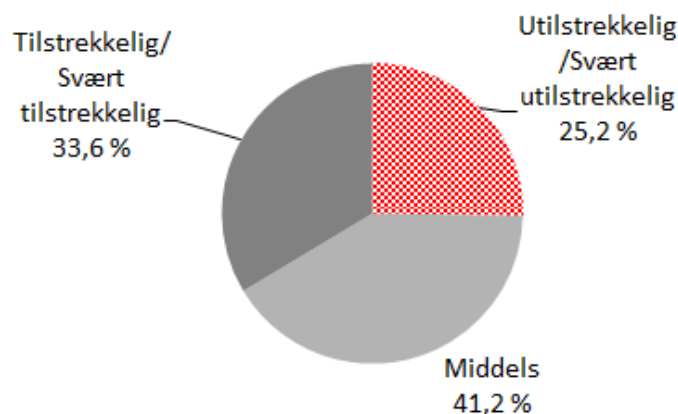
Figur 10 Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av tilbud om faglig påfyll vedørende tematikken omsorgssvikt ved skolene.

4.2.1.3 Kunnskap om observerbare tegn

Tabell 7: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av kunnskap om observerbare tegn som kan være uttrykk for omsorgssvikt og overgrep

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
690	3	3,05	0,89	4,6 %	20,6 %	41,2 %	31,6 %	2 %

25,2 % av skolepersonalet mener *kunnskap om observerbare tegn som kan være uttrykk for omsorgssvikt og overgrep* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 41,2 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 33,6 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 11 Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av kunnskap om observerbare tegn som kan være uttrykk for omsorgssvikt og overgrep

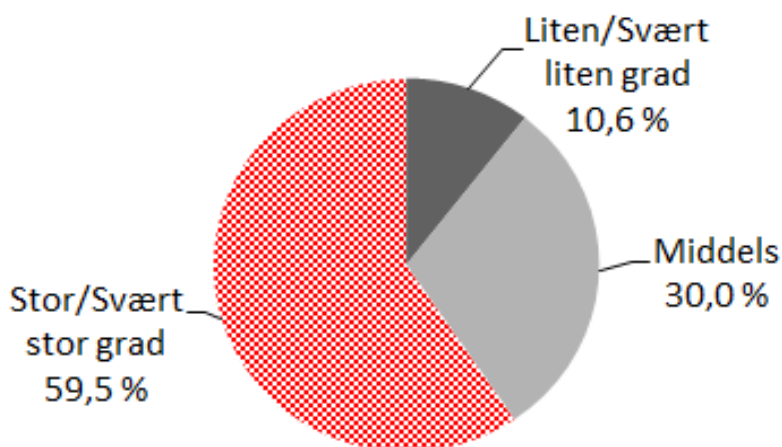
Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 34,6 % av mennene og 21,7 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 23,2 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 35,8 % av de ansatte det samme.

4.2.1.4 Vurdering av alovrlighetsgrad

Tabell 8: Skolpersonalets gradering av faktoren «vanskeligheter med å vurdere om bekymringen er alvorlig nok» som grunn til bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

N	Median	Gj.snitt	Std. avvik	Svært liten grad	Liten grad	Middels grad	Stor grad	Svært stor grad
691	4	3,62	0,89	1,6 %	9 %	30 %	45,3 %	14,2 %

10,6 % av skolepersonalet mener *vanskeligheter med å vurdere om bekymringen er alvorlig nok* i liten/svært liten grad kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten, 30 % mener at denne holdningen i *middels grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt, mens 59,5 % mener at denne i *stor/svært stor grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten (jfr. tabell 8 og figur 12).

Figur 12: Skolpersonalets gradering av faktoren «vanskeligheter med å vurdere om bekymringen er alvorlig nok» som grunn til bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne i stor/svært stor grad kan være en grunn, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 63,8 % av mennene og 57,9 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 55,2 % av de ansatte

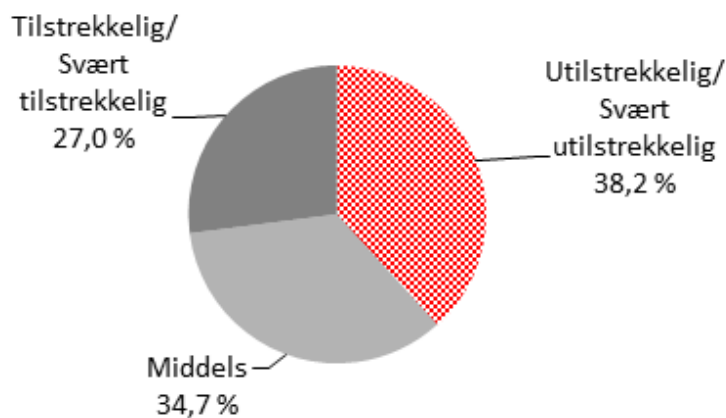
ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 81,8 % av de ansatte det samme.

4.2.2 Rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering

Tabell 9: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
688	3	2,84	1,02	9,2 %	29,1 %	34,7 %	22,4 %	4,7 %

38,2 % av skolepersonalet mener *rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 34,7 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 27 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 13: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sine skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 50,5 % av mennene og 33,6 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 37 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 44,5 % av de ansatte det samme.

Vårt resultat viser at en stor del av ansatte i skolen har vanskeligheter med å vurdere elevenes omsorgssituasjon, og det ser ut til å foreligge utfordringer knyttet til vurderinger i bekymringssituasjoner.

Uansett hvilke typer for omsorgssvikt barn utsettes for, så er det alvorlig. I Kvellos inndeling av de ulike formene for omsorgssvikt opereres det med betegnelsen *alvorlig* omsorgssvikt, der alvorlighetsgraden av omsorgssvikten graderes slik; alvorlig, moderat, meget alvorlig og livstruende (Kvello, 2007). Denne inndelingen tydeliggjør at all form for omsorgssvikt er alvorlig, med ulik alvorlighetsgrad.

I Opplæringsloven §15-3 heter det at personalet skal gi opplysninger til barneverntjenesten når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller når det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt (Oppl, §15-3, 1998). For å få et dypere innblikk i denne paragrafen referes det til bvl § 4-10, § 4-11 og § 4-12. *Andre former for alvorlig omsorgssvikt*, tolker vi derfor i lys av Kvellos gradering av omsorgssvikt.

Det er ikke gitt at alle ansatte i skolen er like godt kjent med alle begrepene, og vi forventer ikke at det er gjort en grundig tolkning rundt begrepene. Det kan derfor tenkes at *alvorlig omsorgssvikt* ikke blir forstått en samlebetegnelse for omsorgssvikt, men at det kun gjelder meget alvorlig eller livstruende omsorgssvikt. Derfor vil det variere fra ansatt til ansatt hvordan betegnelsen blir betraktet. Dersom læreren ikke tenker at bekymringstilfellet er nok alvorlig, og la være å melde, er dette uheldig.

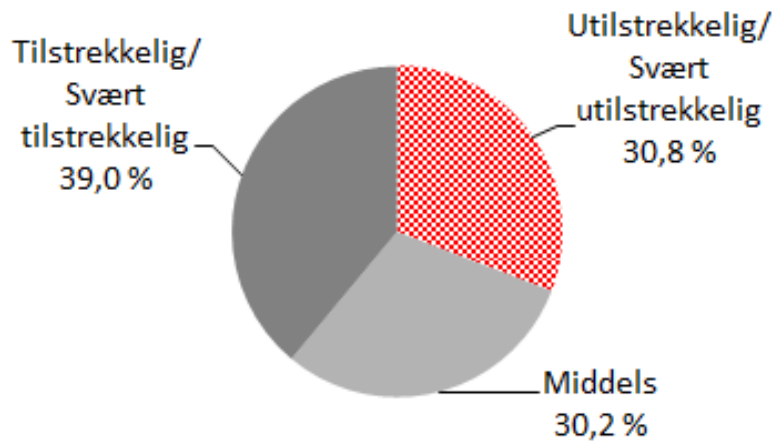
4.3 Handling etter oppstått bekymring

4.3.1 Konkret handlingsplan ved bekymringstilfeller

Tabell 10: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse konkret handlingsplan ved bekymringstilfeller ved skolepersonalt skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
688	3	3,1	1,04	5,7 %	25,1 %	30,2 %	31,4 %	7,6 %

30,8 % av skolepersonalet mener *en konkret handlingsplan for bruk etter at en bekymring er oppstått* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 30,2 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 39 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 13: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse konkret handlingsplan ved bekymringstilfeller ved skolepersonalts skoler.

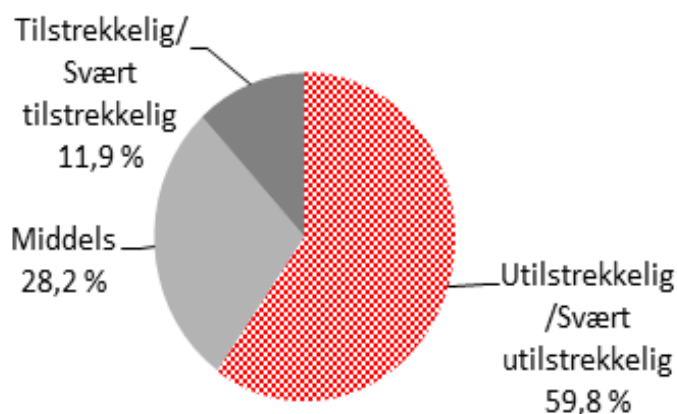
Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 35,1 % av mennene og 29,2 % av kvinnene. Det er ingen vesentlig forskjell mellom eierformene.

4.3.2 Observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer

Tabell 11: Tilstrekkelig tilstedeværelse av observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer grundig ved skolepersonalets skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
687	2	2,33	0,92	19,1 %	40,8 %	28,2 %	11,8 %	0,1 %

59,8 % av skolepersonalet mener *observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer grundig* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 28,2 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 11,9 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole (jfr . tabell 11 og figur 14)

Figur 14: Tilstrekkelig tilstedeværelse av observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer grundig ved skolepersonalets skoler.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sine skole, ser vi ingen vesentlig forskjeller verken mellom kjønnene eller mellom eierformene.

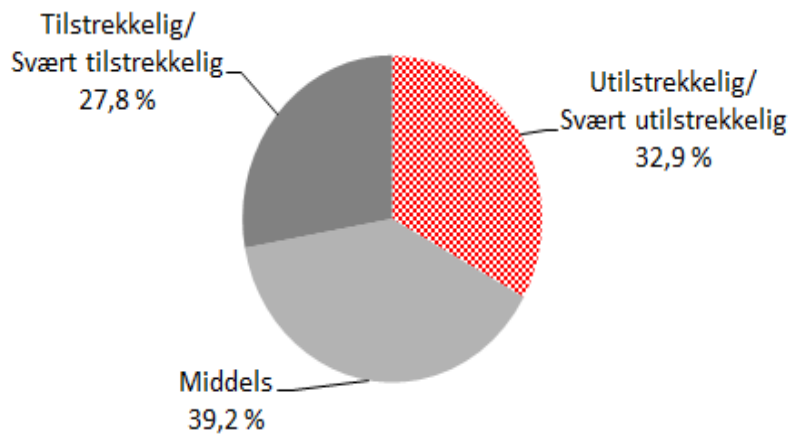
4.3.3 Bekymringssamtale med barnet

Ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon

Tabell 12: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon, ved skolepersonalets skoler

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
686	3	2,88	0,95	8,2 %	24,8 %	39,2 %	26,1 %	1,7 %

32,9 % av skolepersonalet mener ferdigheter for å kunne gjennomføre bekymringssamtale med barnet er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, 27,8 % mener at denne faktoren er middels tilstrekkelig til stede ved sin skole, mens 39,2 % mener at denne faktoren er tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede ved sin skole.

Figur 15: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon, ved skolepersonalets skoler

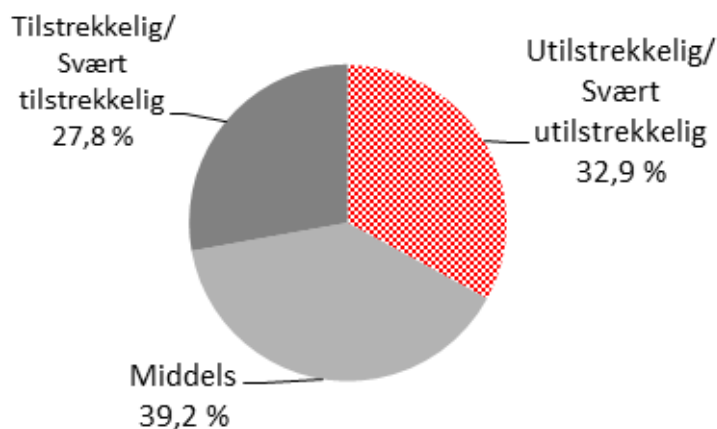
4.3.4 Bekymringssamtale med foreldre

Ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte

Tabell 13: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
692	3	2,72	0,94	10,1 %	29,8 %	38,9 %	20,1 %	1,2 %

32,9 % av skolepersonalet mener *ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 39,2 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 27,8 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 16: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av ferdigheter for å kunne gjennomføre en

bekymringssamtale med foresatte.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi denne meningen er forskjellig blant kvinner og menn; 43,4 % av mennene og 38,6 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 40,7 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 35,5 % av de ansatte det samme.

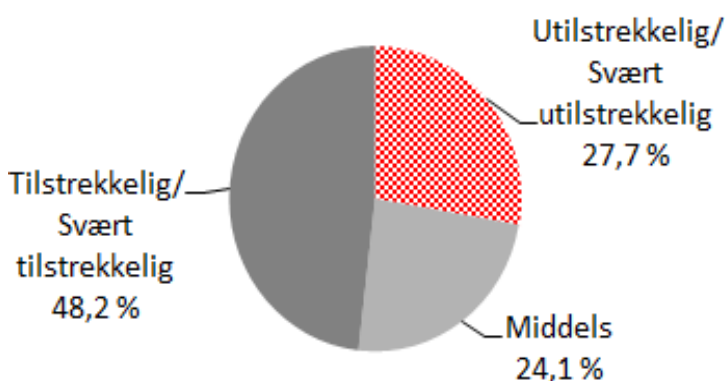
4.3.5 Drøfting av bekymring i interne team ved skolen

Internt team for drøfting av bekymringer

Tabell 14: Grad tilstrekkelig tilstedeværelse av drøfting av bekymringer i interne team ved skolepersonalets skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
685	3	3,23	1,17	10,1 %	17,7 %	24,1 %	35,9 %	12,3 %

27,7 % av skolepersonalet mener *internt team for drøfting av bekymringer* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 24,1 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 48,2 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 17: Grad tilstrekkelig tilstedeværelse av drøfting av bekymringer i interne team ved skolepersonalets skoler.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi disse forskjellene

mellom kjønnene; 39,5 % av mennene og 23,4 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 27,1 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 30,9 % av de ansatte det samme.

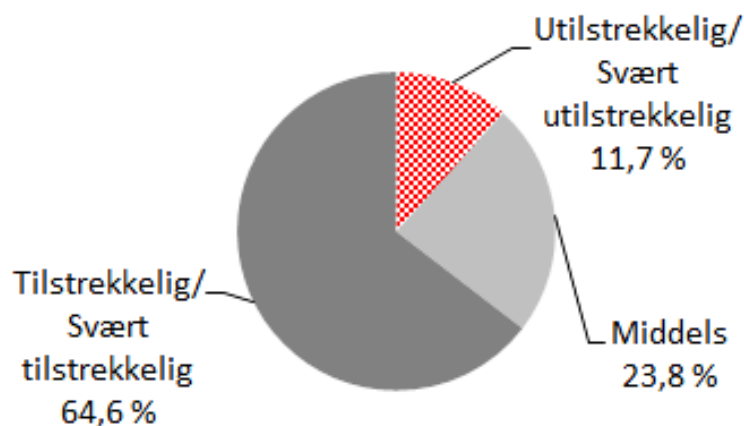
4.3.6 Oppfølging og støtte fra skoleledelsen

Oppfølging og støtte fra skoleledelse ved oppstått bekymring

Tabell 15: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av *oppfølging og støtte fra skoleledelsen ved oppstått bekymring*, ved personalets skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
686	4	3,71	0,97	2,5 %	9,2 %	23,8 %	43,9 %	20,7 %

11,7 % av skolepersonalet mener *oppfølging og støtte fra skoleledelsen ved oppstått bekymring* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 23,8 % mener at denne faktoren er *middels grad til stede* ved sin skole, mens 64,6 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 18: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av *oppfølging og støtte fra skoleledelsen ved oppstått bekymring*, ved personalets skoler.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 16,8 % av mennene og 9,8 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 10,6 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 17,3 % av de ansatte det samme.

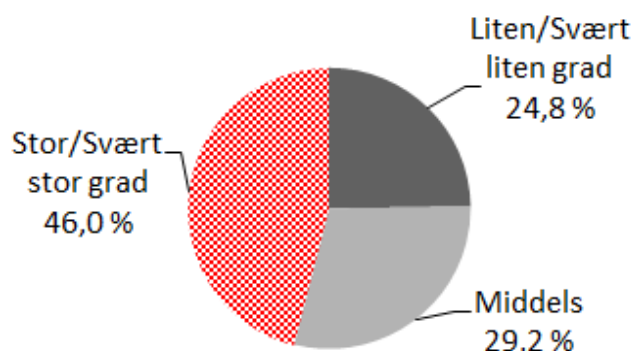
4.4 Personlig vegring

4.4.1 Engstelse for å ta feil

Tabell 16: Skolpersonalets gradering av faktoren «engstelse for å ta feil» som grunn til at bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

N	Median	Gj.snitt	Std. avvik	Svært liten grad	Liten grad	Middels grad	Stor grad	Svært stor grad
689	3	3,28	1,14	7,8 %	17 %	29,2 %	31,6 %	14,4 %

689 respondenter svarte på i hvilken grad *engstelse for å ta feil* kan være grunn til at bekymringer for barn ikke blir meldt til barneverntjenesten, 6 responenter unnlot å gradere denne faktoren. Medianen er verdien *middels grad* (3), mens gjennomsnittet ligger mellom middels grad og stor grad (3,28), og standardavviket er på 1,14. 24,8 % av skolepersonalet mener *engstelse for å ta feil* i liten/svært liten grad kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten, 29,2 % mener at denne holdningen i *middels grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt, mens 46 % mener at denne i *stor/svært stor grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten.

Figur 19: Skolpersonalets gradering av faktoren «engstelse for å ta feil» som grunn til at bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

Ser vi nærmere på fordelinga av de som betrakter at denne i stor/svært stor grad kan være en grunn, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 54,3 % av mennene og 42,9 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 43,1 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 61,5 % av de ansatte det samme.

"Hvis man ikke melder er det fordi signalene ikke er tydelig nok, og man ikke er sikker." (sitat respondent).

Det er uheldig at ansatte i norske barneskoler er av den oppfatning at de må være helt sikker på at det foreligger omsorgssvikt før de melder sin bekymring til barnevernet. Lærerens rolle er blant annet å være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernet, og å videreføre sine opplysninger til barnevernet. Det er barnevernets oppgave å undersøke bekymringen nærmere, og eventuelt avdekke omsorgssvikt. Læreren behøver altså ikke å være sikker på at barnet lever under omsorgssvikt før hun eller han melder sin bekymring til barnevernet. Derfor er det uheldig at denne personlig vegringen hindrer den ansatte i å overholde sin opplysningsplikt.

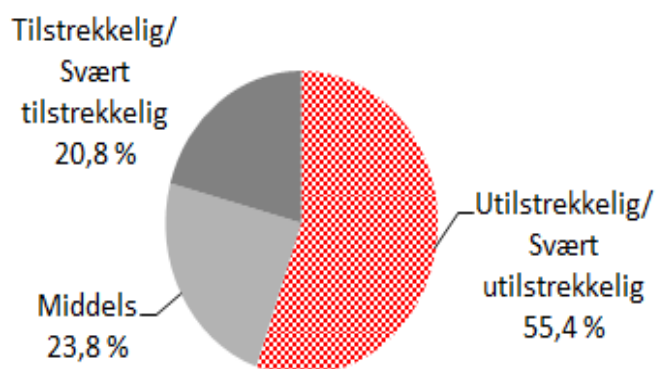
4.6 Tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten

4.6.1 Fast kontaktperson i barnevernet

Tabell 17: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av det å ha fast(e) kontaktperson(er) i barneverntjenesten, ved skolepersonalets skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
688	2	2,42	1,15	26 %	29,4 %	23,8 %	17,3 %	3,5 %

55,4 % av skolepersonalet mener faktoren *fast kontaktperson i barneverntjenesten* er *utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 23,8 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 20,8 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 20: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av det å ha fast(e) kontaktperson(er) i barneverntjenesten, ved skolepersonalets skoler.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sine skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 61,2 % av mennene og 53,2 % av kvinnene. Det er ingen vesentlig forskjell mellom eierformene.

Dersom skolen har en fastkontaktperson å forholde seg til vil kunne styrke samarbeidet i den forstand at kan gjøre det enklere å kontakte barnevernet.

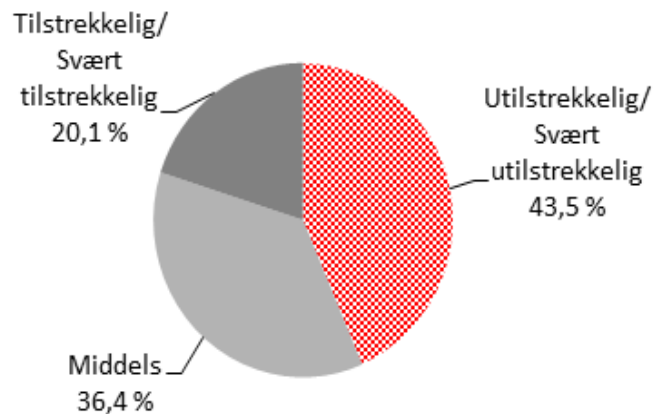
For mange skoler vil det være praktisk å kunne henvende seg til en fast kontaktperson hos barneverntjenesten. Enten det dreier seg om generelle spørsmål eller en konkret sak. For eksempel kan det være lettere å drøfte en sak anonymt dersom skolen har en fast kontaktperson å forholde seg til. Oppgavene til denne kontaktpersonen kan være å informere om barneverntjenestens arbeid til ansatte i skolen eller til foreldre på foreldremøter. Kontaktpersonen kan også bistå med råd og veiledning til personalet i skolen når de er bekymret for et barn, og være en drøftingspartner i anonyme drøftinger. Når skolen er bekymret for et barn, kan den faste kontaktpersonen for eksempel innkalle administrasjonen og kontaktlærer til fellessamtaler om hvordan observasjoner og dokumentasjon skal foregå.

4.6.2 Oppfølging fra barneverntjenesten

Tabell 18: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av det å få oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymring, ved skolepersonalets skoler.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
687	2	1,92	0,76	30,4 %	50,5 %	16,3 %	2,6 %	0,1 %

43,5 % av skolepersonalet mener *oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymringsmelding er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 36,4 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 20,1 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 21: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av det å få oppfølging fra barneverntjenesten etter sendt bekymring, ved skolepersonalets skoler.

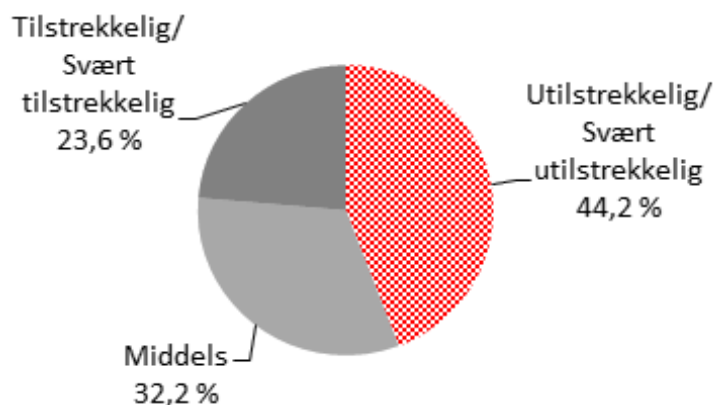
Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sine skole, ser vi ingen vesentlige forskjeller mellom kjønn, beliggenhet eller eierformene.

4.6.3 Godt tverrfaglig samarbeid med barnevernet

Tabell 19: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av godt tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten, ved skolepersonalets skole.

N	Median	Gj.snitt	Std.avvik	Svært utilstrekkelig	Utilstrekkelig	Middels	Tilstrekkelig	Svært tilstrekkelig
690	3	2,7	1,04	13,2 %	31 %	32,2 %	20,1 %	3,5 %

44,2 % av skolepersonalet mener *godt tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede* ved sin skole, 32,2 % mener at denne faktoren er *middels tilstrekkelig til stede* ved sin skole, mens 23,6 % mener at denne faktoren er *tilstrekkelig/svært tilstrekkelig til stede* ved sin skole.

Figur 22: Grad av tilstrekkelig tilstedeværelse av godt tverrfaglig samarbeid med barneverntjenesten, ved skolepersonalets skole.

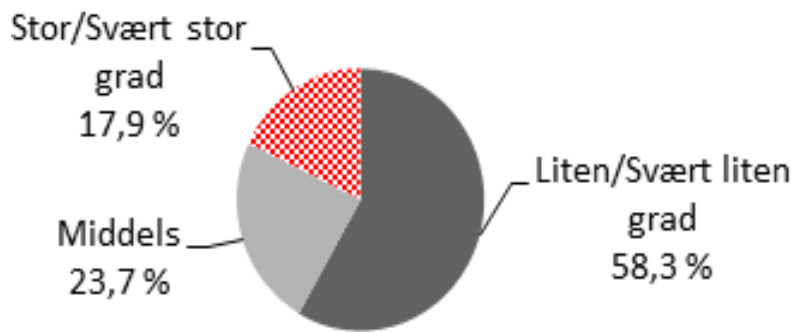
Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne faktoren er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig til stede ved sin skole, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 55,3 % av mennene og 40 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 43,1 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 50 % av de ansatte det samme.

4.6.4 Manglende tiltro til barnevernet

Tabell 20: Skolepersonalets gradering av faktoren «manglende tiltro til barnevernet» som grunn til at bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

N	Median	Gj.snitt	Std. Avvik	Svært liten grad	Liten grad	Middels grad	Stor grad	Svært stor grad
691	2	2,43	1,11	21,4 %	36,9 %	23,7 %	13 %	4,9 %

58,3 % av skolepersonalet mener *manglende tiltro til barneverntjenesten* i liten/svært liten *grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten, 23,7 % mener at denne holdningen i *middels grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt, mens 17,9 % mener at denne i *stor/svært stor grad* kan være grunn til at bekymringstilfeller ikke blir meldt til barneverntjenesten.

Figur 23: Skolepersonalets gradering av faktoren «manglende tiltro til barnevernet» som grunn til at bekymringer ikke blir meldt til barneverntjenesten.

Ser vi nærmere på fordelingen av de som betrakter at denne i stor/svært stor grad kan være en grunn, ser vi disse forskjellene mellom kjønnene; 25,9 % av mennene og 14,9 % av kvinnene. Det er også forskjell mellom eierformene; 15,7 % av de ansatte ved offentlige skoler har denne oppfatningen, og hos private skoler deler 30 % av de ansatte det samme.

Godt tverrfaglig samarbeid

Resultatene fra spørsmål knyttet til tverrfaglig samarbeid.

Opplevelse av at barnevernet er et lukket system kan bidra til å gjøre terskelen høyere for å melde. Store deler av svarene gjaldt utfordringer knyttet til samarbeid mellom skole og barnevern. Dette er et utdrag fra svarene vi fikk.

"Har meldt, men det skjer ikke noe fra barnevernets side."

"Opplever at informasjonsflyten til barnevernet går en vei. Frustrerende å gi informasjon, men å ikke få tilbake. Barnevernets taushetsplikt oppleves som en murvegg."

"Kanskje et team av fagfolk der man kan drøfte barnet anonymt skal være mer utbredt i kommunene."

Barneverntjenestens funksjon kan forstås i lys av to roller, en hjelperolle og en kontrollrolle. De har en hjelperolle i den forstand at tjenesten skal sette inn hjelpetiltak. Kontrollrollen der de skal kontrollere at forholdene barn og unge lever

under er gode nok. Derfor er det viktig at barneverntjenesten informerer skolen om sin rolle og tydeliggjør at de ikke kun er en kontrollerende instans. Det er nødvendig å "ufarliggjøre" tjenesten, og tydeliggjøre at de også har en hjelperolle og arbeider for barnets beste.

Tillit til barneverntjenesten er en nødvendig faktor for et bedre samarbeid. Et samarbeid vil som regel bli best når deltakerne er kjent for hverandre og med hverandre. Jevnlig kontakt og samarbeidsmøter mellom skole og barnevern vil kunne bidra til dette. Et tettere samarbeid kan også bidra til å gjøre det lettere for skolen å kontakte barnevernet dersom de er bekymret for en elev og har behov for råd og veiledning, og for å drøfte om en sak bør meldes.

Hva hver enkelt ansatt legger i betegnelsen "godt tverrfaglig samarbeid" er gjenstand for tolkning. Det kan for eksempel dreie seg om tilbakemelding fra barnevernet, etter at bekymringsmelding er sendt, og hvorvidt den ansatte opplever at deres bekymringsmelding blir fulgt opp med videre undersøkelse.

Fast kontaktperson

For mange skoler vil det være praktisk å kunne henvende seg til en fast kontaktperson hos barneverntjenesten. Enten det dreier seg om generelle spørsmål eller en konkret sak. For eksempel kan det være lettere å drøfte en sak anonymt dersom skolen har en fast kontaktperson å forholde seg til. Oppgavene til denne kontaktpersonen kan være å informere om barneverntjenestens arbeid til ansatte i skolen eller til foreldre på foreldremøter. Kontaktpersonen kan også bistå med råd og veiledning til personalet i skolen når de er bekymret for et barn, og være en drøftingspartner i anonyme drøftinger. Når skolen er bekymret for et barn, kan den faste kontaktpersonen for eksempel innkalle administrasjonen og kontaktlærer til fellessamtaler om hvordan observasjoner og dokumentasjon skal foregå.

4.7 Opplysningsplikt – Sendte bekymringsmelding

4.7.1 Antall meldte bekymringstilfeller

77,2 % av skolepersonalet oppgir at de har *bidratt til å utforme og eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten 1 eller flere ganger i løpet av sin yrkeskarriere*. 22,8 % av skolepersonet oppgir at de *aldri* har vært med på å utforme eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Storparten har altså i minst ett tilfelle måtte forholde seg til arbeidet med en bekymring som har endt opp med en bekymringsmelding. Selv om noen ikke har vært den som i utgangspunktet var bekymret, har de kanskje vært delaktige i kartleggingen og/eller drøfting sammen med andre kollegaer eller i interne team. Det å være delaktig i slike prosesser kan være lærerikt, da de får sjanse til å lære de seg hvordan de skal jobbe med eventuelle bekymringstilfeller i fremtiden.

4.7.2 Antall ikke meldte bekymringstilfeller

Vår undersøkelse viser at 38,8 %, ca. 2 av 5, av personalet rapporterer om at de ikke kjenner til bekymringstilfeller de mener burde ha blitt meldt, men som ikke ble det. Hele 61,2 %, ca. 3 av 5, av personalet rapporterer at de kjenner til bekymringstilfeller som de mener burde ha blitt meldt til barnevernet, men som ikke ble det. Gjennomsnittet av bekymringstilfeller som ikke har blitt meldt er 1,9 bekymringstilfeller, minimum er 0 og maksimum er 25, noe som gir en variasjonsbredde på 25. Standardavviket er på 2,71, og variansen er på 7,33.

Det er ikke usannsynlig å få spørreskjemaet i retur med ufullstendige opplysninger, som for eksempel at enkelte spørsmål ikke har blitt besvart. I dette tilfellet er det spørsmål/variabel 10 som utmerker seg, med størst frafall (missing=21). Vi forventet at det ville være respondenter som ville unnlate å svare på dette spørsmålet, siden vi tolker det som spørreundersøkelsens mest sensitive.

Det kan tenkes at respondentene som ikke besvarte dette spørsmålet, tolket dette som et vanskelig spørsmål å besvare. Grunner til at noen av respondentene har unnlatt å besvare eller svart upresist kan blant være at det er vanskelig å fremkalle riktig informasjon fra hukommelsen. For en som har vært ansatt i skolen i titalls år kan det være vanskelig å fremkalle et korrekt svar. Dersom det en er usikker på det nøyaktige antallet bekymringstilfeller, kan det tenkes at en lar være å svare eller angir et feil svar.

Vi kan heller ikke utelukke at det kan være svar som er uærlige. Hvis en respondent kjenner til bekymringstilfeller som burde ha vært meldt, men som ikke ble, har du juridisk sett brutt loven, Opplæringsloven § 15-3. I stedet for å svare ærlig, kan det være lett å svare det som er sosialt forventet.

5 Oppsummering

Det er mange barn som rammes av vold og overgrep. Mossige og Stefansen (2007) fant i sin undersøkelse at 8 % av norske ungdommer i løpet av sin oppvekst hadde opplevd grov vold fra en forelder, og at 11 % hadde blitt utsatt for grove seksuelle krenkelser. Grunnen til at vi bega oss på arbeidet med å samle inn og analysere et så omfattende datamateriale som vi gjorde, var at vi fra før savnet kvantitativ forskning på området *skolen som arena for avdekking av omsorgssvikt*. Vi startet derfor på dette utfordrende og krevende arbeidet, med et sterkt ønske om å kunne bidra med relevant forskning, som igjen kan tallfeste behov en styrket avdekkingskompetanse i skolen.

Vi har i vår masteravhandling trukket et uvalg på 1697 barneskolepersonell, som fikk tilsendt et spørreskjema bestående av 43 ulike variabler. Det tok lang tid å utarbeide spørreskjemaet, det var en prosess som gikk over flere uker, og spørsmålene og spørsmålsformuleringene ble forandret mange ganger. Grunnen til dette var at vi ønsket at undersøkelsen vår skulle være valid, og at vi skulle ende opp å måle det vi faktisk ønsket å måle. Innsamling av datamaterialet var også en krevende prosess, men vi var hele veien fokusert på at vi ville ha et solid utvalg, da vi ønsket på grunnlag av vårt utvalg å kunne si noe om hele populasjonen, som er alle skoleansatte i norske barneskoler. Vi fikk tilbake besvarte spørreskjema fra 695 respondenter, noe som utgjorde en svarprosent på 41 %. Vi foretok etter dette over 900 analyser, og endte opp med et omfattende tallmateriale. Med hensyn til rammene i vår mastergradsoppgave kunne vi dog bare presentere en liten del av resultatene. Vi har derfor benyttet plassen i denne oppgaven til å forsøke å gi et bilde på hovedtendensene. De andre delene av våre analyser er noe vi ønsker å jobbe videre med etter at arbeidet med mastergradsavhandlingen er fullført, for så å formidle de aktuelle resultatene ved en senere anledning.

Vi har tatt utgangspunkt i de ulike begreper og aspekter ved paragrafen som omhandler skolepersonalets *oppmerksomhets-* og *opplysningsplikt* (jf. § 15-3 opplæringsloven, 1998, § 7-4 privatskoleloven, 2003), og dermed jobbet ut i fra to forskningsspørsmål som vi har forsøkt å besvare. Den første var *etterfølger skolen sin oppmerksomhets- og opplysningsplikt*. Den andre problemstillingen var *hvilke*

faktorer kan virke hemmende på etterfølgelsen av disse plikene.

I det følgende vil vi gi en oppsummering av våre resultater, og i neste kapittel vil vi besvare av våre problemstillinger.

Oppmerksomhet handler om å være selektiv i henhold til de stimuliene og mengder av informasjon som foreligger i omgivelsene, dette tilsier at dersom skolpersonalet skal kunne være i stand til å etterfølge sin oppmerksomhetsplikt, så må de være bevisste på hvilke typer stimuli og informasjon de skal være oppmerksomme på. Og for at de skal klare dette, må de da ha kunnskap om de ulike indikatorene som skal fanges opp deres av sanseorganer, altså hva de skal se og høre etter. Skolepersonalet bør trenes opp til å bli oppmerksomme på *forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten*, og dette innebærer at de både må opparbeide seg kunnskap om hvilke *tiltak* barneverntjenesten benytter seg av, *hvilke forhold* som kan føre til at de aktuelle tiltakene settes i verk. Personalet må i tillegg opparbeide seg *ferdigheter til å være oppmerksomme* ovenfor disse forholdene, og for at disse ferdighetene skal vedlikeholdes over tid, bør skole og personalet kontinuerlig arbeide med sin bevissthet og sensitivitet.

De stimuliene som skolepersonalet bør være oppmerksomme på, er indikatorer hos barna som kan være uttrykk for omsorgssvikt. 25,1 % av skolepersonalet mener at *kunnskap om de ulike observerbare indikatorene* er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler. 73,4 % av skolepersonalet opplever at de har fått lite/svært lite *undervisning om tematikken omsorgssvikt* i løpet av sin utdanning. 55,8 % oppgir at tilbudet om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt ved deres skoler er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig. Disse tallene om skolepersonalets kunnskap og deres tilgang til kunnskap, indikerer at deler av skolepersonalet har svake forutsetninger for å vite hvilke stimuli i omgivelsene, altså hvilke indikatorer, de bevisst skal være på utkikk etter.

All type atferd, både normal og avvikende atferd, *kan* være uttrykk for omsorgssvikt, da ulike omsorgssviktede barn kan få ulike skadevirkninger. Skadevirkningene omfang er blant annet avhengig av omsorgssviktens alvorlighet, hyppighet, intensitet og varighet, hvilke biologiske og kognitive disposisjoner barn er født med. Noen barn blir også til en viss grad resiliente, dersom de har trygge relasjoner til noen i sitt nærmiljø og/eller opplever mestring og anerkjennelse på andre arenaer, og skadevirkningene kan dermed da bli noe redusert. Man kan altså ikke vite hva en type atferd er en konsekvens av, og da blir det å belage seg kun

på observasjon i henhold til oppmerksomhetspliten, for utilstrekkelig.

For å bedre fange opp elevenes bevisste og ubevisste signaler, bør derfor skolen sørge for at alle barn blir rutinemessig kartlagt vedrørende deres psykososiale fungering, gjennom bl.a. samtale. Dersom elevenes psykososiale fungering blir rutinemessig kartlagt, får skolen da et godt grunnlag, for å registrere for eksempel endringer og avvik. Selv om retten til et godt psykososialt miljø er hjemlet i opplæringsloven § 9a-3, oppgir 38,2 % av skolepersonalet at de mener at en rutinemessig kartlegging av elevenes psykososiale fungering er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler.

For å kartlegge elevens psykososiale fungering, bør skolen ha godt gjennomtenkte, strukturerte og innarbeidede rutiner. De bør blant annet i sin kommunikasjon med barn, samtale med dem om hvordan de virkelig har det, og ikke bare i forbindelse med skolefaglige prestasjoner.

Det finnes flere hemmende faktorer som kan føre til barn ikke forteller noen om sin eventuelle omsorgssviktssituasjon. Barn kan ofte kjenne på stor ubehag og følelse av skam knyttet til sin omsorgssviktssituasjon, de kan oppleve ambivalens i henhold til t de på den ene siden er glade i sine omsorgsgivere og kanskje på den andre siden føler de utrygghet, frykt, frustrasjon. Det kan hende at barn ikke er klar over at deres omsorgssituasjon er avvikende eller ulovlig, da de ikke kjenner til noen annen virkelighet enn sin egen. Man hører om ungdom som kan fortelle at de ikke ble klar over at de levde i en omsorgssituasjon før de kom litt uti tenårene, da de ikke visste at det som skjedde hjemme hos dem var unormalt. Denne uvitenheten kan for eksempel kanskje forklares ved at barnet ikke har observert hvordan det er i andre familier, og hva som egentlig er god omsorg. En annen kilde til at barn ikke forteller om sin omsorgssviktssituasjon kan være at de bevisst feilinformeres eller trues av omsorgsgivere. Omsorgsgivere som utsetter barn for omsorgssvikt vil som oftest ikke at noen skal få vite om dette, og da kan de prøve å forhindre at barna forteller om dette til noen. De kan for eksempel kanskje si til barnet at dersom de *sier dette til noen så kommer moren til å dø*, eller at de kanskje formidler til barnet at det er barnet sin skyld at omsorgssvikten skjer, og at dersom de forteller om dette til noen, *så kommer barnevernet og politiet for å straffe deg og ta deg bort her ifra*.

Et viktig primærforebyggende tiltak er å gi opplæring til elevene om tematikken omsorgssvikt, og om barneverntjenestens funksjon og rolle. En opplæring om hva god nok omsorg er, grenser, adekvate relasjoner mellom barn og

omsorgssgiver, og årsaksforklaring på omsorgssvikt. De viktigste elementene knyttet til denne opplæringen vil kanskje være å gjøre eventuelle omsorgssviktsutsatte barn klare over at de har rett til en god og trygg oppvekst, og at det er ikke deres feil dersom de blir utsatt for omsorgssvikt. Det at de får reellt bilde på at barneverntjenesten har som hovedoppgave å arbeide for at utsatte barn får den hjelp og omsorg de har behov for, når de trenger det. Den sistnevnte opplysningen er særdeles viktig spesielt i forhold der barn har blitt «truet med barnevernet» fra omsorgssgiverne. Informasjon til skolebarn om tematikken omsorgssvikt og barneverntjenestens funksjon og rolle, er også som relevante for barn som selv ikke er eller kommer til å bli utsatt for omsorgssvikt. Den er også viktig for de barn som er venner med mulige omsorgssviktede barn, da de kanskje ved hjemmebesøk observerer tilstander i vennens hjem som ikke er helt som det skal. Det kan også hende det er de som er den ene vennen, som det omsorgssviktede barnet betror seg til, og forteller om omsorgssviktssituasjonen for første gang.

Til tross for at denne type opplæring er en viktig forutsetning for barns virkelighets- og kausalforståelse, og at den kan bidra til at barn forteller om sin situasjon til skolepersonell eller noen andre voksne de stoler på, ser vi ut i fra vårt datamateriale at denne form for opplæring er mangelfull. 74,2 % av skolepersonalet mener at opplæring til elevene om tematikken omsorgssvikt i dag er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig, og 80,9 % av skolepersonalet mener også at opplæring til elevene om barneverntjenestens funksjon og rolle er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved deres skoler.

Dersom skolepersonalet opplever å bli bekymret vedrørende et barns omsorgssituasjon, anbefales det at de prøver å strukturere sin bekymring. Da bør skolen ha en konkret handlingsplan, som skolepersonalet må settes inn i. Hele 30,8 % av skolepersonalet oppgir at de mener en sånn konkret handlingsplan til bruk etter oppstått bekymring er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved sine skoler. For å få samlet og sortert relevant informasjon, bør skolen ha observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer grundig. Dette kan være skjema som skal krysses av, og faktorer som skal graderes. 59,8 % av skolepersonalet mener at et observasjonsverktøy til bruk for å strukturere bekymringer grundig er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig.

I arbeidet med bekymringer, må den som er bekymret sørge for at det blir foretatt en samtale med barnet. Denne samtalen bør bli foretatt av en voksenperson

som barnet har et tillitsforhold til, hvis ikke er det liten sjanse for at det forteller om eventuell omsorgssvikt.

Skolepersonell, og kanskje først og fremst kontaktlærere, må tørre å spørre de vanskelige spørsmålene, og de må tørre å ta i mot de svarene som kommer. Det er helt avgjørende at skolepersonell er bevisst på de fysiske rammebetingelsene, de ulike anbefalte fasene i tilnærmingen til vanskelige tema, hvilke typer spørsmål og formulering som skal brukes, og ikke minst mentale foreberedelse på hvordan de skal respondere, både verbalt og non-verbalt, på de svarene de kan få fra barn. 32,9 % av skolepersonalet mener at ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig tilstede ved deres skole. Vi ser derfor et stort behov for at skolepersonell får opplæring og kjennskap til grunnprinsipper knyttet til evidensbasert samtalemetodikk, for å være best mulig rustet til denne type samtaler. På den måten kan man unngå at måten samtalen blir gjennomført på *hemmer* barn i å fortelle, og at den heller *fremmer* barns tillit, og deres vilje og mot til å fortelle.

Når bekymring for barn oppstår, og denne bekymringen er knyttet til mistanker om *aktiv form for omsorgssvikt*, som overgrep og mishandling, skal skolepersonalet direkte kontakte barneverntjenesten og politiet. Dersom bekymringen der i mot er knyttet til *passiv form for omsorgssvikt*, for eksempel vanskjøtsel, bør skolepersonalet innkalle omsorgsgiverne til en samtale. I denne samtalen kan kontaktlæreren få et innblikk i hvordan omsorgsgiver vurderer barnet og omsorgssituasjon, og da igjen viktig at skolepersonalet har noe kunnskap om ulike holdninger omsorgssviktende foresatte kan vise ovenfor barnet sitt. Dersom skolepersonalet legger opp til at barnet også skal være tilstede ved foreldresamtalen, har de mulighet til å få et lite innblikk i omsorgsgivernes evne til å respondere på, og sensitivitet og affekter i samspill med barnet. I denne samtalen kan skolepersonalet få indikatorer om omsorgsgiverne deler bekymringene for barnet, og om de ønsker å bidra til å forbedre situasjonen, eller om de ikke deler skolepersonalets bekymringer, og bagatlisierer eller fornekte. Åpenhet og samarbeid mellom skole og foreldre er viktig, og dersom situasjonen tilsier det bør skolen spille med åpne kort vedrørende sin bekymring. Dersom omsorgsgiverne selv deler bekymringen og ønsker å bidra til forbedring av situasjonen, bør skolepersonalet oppfordre foreldrene til også selv ta initiativ til dialog med barneverntjenesten. Både dersom omsorgsgiver viser vilje til forståelse eller samarbeid eller ikke, bør det være med som en viktig opplysning til

barneverntjenesten. 39, % av skolepersonalet mener at ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte er utilstrekkelige/svært utilstrekkelige ved deres skoler.

I skolepersonalets arbeid med å vurdere bekymringen sin, har de ofte behov for og kan ha stort utbytte av å presentere bekymringen ovenfor andre. Skolene bør ha opprettet interne team på skolen, som kan bestå av rektor, inspektør, og andre aktører ved skolen som har engasjement og kunnskap om tematikken omsorgssvikt, kanskje en spesialpedagog eller barnevernspedagog dersom de har personell av denne type. I interne team kan bekymrede skolepersonell presentere sin bekymring, og de observasjoner og samtaler med barn og omsorgsgivere. De andre aktørene i det interne teamet kan stille relevante spørsmål, og kanskje presentere egne observasjoner som er gjort knyttet til bekymringstilfellet. Et av målene med interne team må være å skape refleksjon, for å sikre at flere sider av saken blir belyst. Et annet mål må være å skape trygghet og støtte for den opplever bekymring, sånn at han eller hun ikke føler seg ensom i den krevende prosessen. Teamet kan også sammen diskutere rundt mulige utfall av bekymringen, om den vurderes som aktuell for å opplyse barneverntjenesten eller ikke. Tross for viktigheten av interne team av denne typen, rapporterer 1 av 3 (27,7 %) skoleansatte at dette er en funksjon som er utilstrekkelig/svært utilstrekkelig ved deres skoler. Oppfølging og støtte fra skoleledelse ved oppstått bekymring 11,7 % utilstrekkelig/svært utilstrekkelig.

Etter at skolepersonalet har vurdert sitt bekymringstilfelle som et forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten, inntreffer opplysningsplikten. 77,2 % av skolepersonalet oppgir at de har bidratt til å utforme og eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten 1 eller flere ganger i løpet av sin yrkeskarriere. 22,8 % av skolepersonet oppgir at de aldri har vært med på å utforme eller sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Flesteparten har altså i minst ett tilfelle måtte forholde seg til arbeidet med en bekymring som har endt opp med en bekymringsmelding. Selv om noen ikke har vært den som i utgangspunktet var bekymret, har de kanskje vært delaktige i kartleggingen og/eller drøfting sammen med andre kollegaer eller i interne team. Det å være delaktig i sånne prosesser kan være lærerikt, da de får sjanse til å lære seg hvordan de skal jobbe med eventuelle bekymringstilfeller i fremtiden.

61,2 % av skolepersonalet, cirka 3 av 5, har gjennom sin yrkeskarriere i skolen hatt kjennskap til bekymringstilfeller som de mener skulle ha blitt meldt til

barneverntjenesten, men som ikke ble det. Dersom man har kjennskap til en situasjon man blir bekymret for, og betrakter det som et bekymringstilfelle, inntre opplysningsplikten. Dette er uavhengig den *fysiske og tidsmessige* avstanden den skoleansatte har til eleven som utløser bekymringen. Eksempelvis en assistent tilfeldigvis en dag samtaler med en lærer på et annet trinn. I denne samtalen presenterer læreren informasjon om en elevs noe seksualisert språk. Læreren synes ikke å ta disse signalene på alvor, og bagatelliserer situasjonen. Assistenten der i mot, tar disse signalene som indikatorer på mulig omsorgssvikt, og uttrykker derfor bekymring, og ønsker å undersøke situasjonen nærmere. I dette tilfelle har assistenten overholdt sin oppmerksomhetsplikt. Han vet altså at seksuelle overgrep er et forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten, og han har også kunnskap om at mulige signaler barn kan gi er seksualisert språkbruk. Et slikt signal hos en elev i 2. klasse bør vekke bekymring. Dermed inntre opplysningsplikten, og assistenten skal melde sin bekymring til barneverntjenesten.

6 Avslutning:

Hvilke faktorer kan virke hemmende for oppmerksomhets- og opplysningsplikten, og i hvilken grad etterfølges disse pliktene i skolen?

Vi tolker ut i fra vårt tallmateriale at skolepersonalet mangler vesentlige forutsetninger for å kunne etterfølge sin oppmerksomhetsplikt, de har ikke relevant undervisning i sin utdanning, manglende tilbud om faglig påfyll, og deler av personalet har heller ikke tilstrekkelig kunnskap om indikatorer som kan være uttrykk for omsorgssvikt.

Det tverrfaglige samarbeidet oppleves av skolepersonalet som utilstrekkelig, og dette er svært uheldig, da skolen og barneverntjenesten er avhengig et godt samarbeid for å kunne avdekke omsorgssvikt.

Det er også utfordringer knyttet til strukturering av bekymringen, som bør styrkes for at skolepersonell skal føle seg bedre rustet til å møte bekymringstilfeller.

Vi tolker ut ifra vårt tallmateriale at skolepersonalet mangler en del viktige forutsetninger for å kunne etterfølge sin opplysningsplikt, da de pga. manglende kunnskap, vegrerer seg for å gå videre med sin bekymring. De virker engstelig for å ta feil, og de synes det er vanskelig å vurdere alvorlighetsgrad ved bekymringstilfellet, og opplevelsen av godt tverrfaglig samarbeid synes også å være utilstrekkelig.

Vi mener at oppmerksomhetsplikten vies alt for lite fokus. Det er kanskje vanskelig å *måle* grad av etterfølgelse av oppmerksomhetsplikt. Det er likevel mange hensiktsmessige *tiltak* som kan settes i verk for å bedre legge til rette for at skolepersonalet i større grad skal ha *forutsetninger* for å kunne etterfølge denne plikten.

Vi tolker ut i fra vårt datamateriale at skolen og skolepersonalet mangler forutsetninger for å kunne etterfølge både oppmerksomhetsplikten og opplysningsplikten.

Grad av etterfølgelse av oppmerksomhetsplikten kan vi ikke måle, da den blir for kompleks. Opplysningsplikten derimot, har vi nå fått en klar indikasjon på at brytes i norske barneskoler.

Referanser

- Aasland, M., W. (2009). “... si det til noen...” *En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge*. (2.utgave). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Allison, K., Tyler, S., og Winsler, A. (2006): Child neglect: Developmental Consequences, Intervention, and Policy Implications. *Child & Young Care Forum*, 35, 1-20. doi:10.1007/s10566-005-9000-9.
- Barnevernloven (1992). *Lov om barneverntjenester av 17. juli nr 100*. Oslo: Barne- likestilings- og inkluderingsdepartementet.
- Barne- og Familiedepartementet (2005): Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten. Rundskriv Q-24. Oslo: Barne- og Familiedepartementet.
- Backe-Hansen, E. (2009). Å sende en bekymring-eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern. NOVA
- Befring, E. & Moen, B.E. (2011). *Ungdom, læring og forebygging*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Bunkholdt, V. & Sandbæk M. (2009). Praktisk barnevernarbeid. (5.utgave). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Claussen, C.J. (2001). *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: SEBU Forlag.
- Drugli, M.B (2008). *Barn som vekker bekymring* (2.utgave). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Eriksen, E. & Germeten, S. (2012). *Barnevern i barnehage og skole: Møte mellom barn, foreldre og profesjoner*. Oslo: Cappelen Damm Akademiska.
- Gamst, K. & Langballe, Å. (2001). Kommunikasjon med barn. Den strukturerte småtalen. (89-122). Claussen, C.J. (red), I: *Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling*. Oslo: SEBU Forlag.
- Glavin, K. & Erdal, B. (2013). *Tverrfaglig samarbeid i praksis*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Grøholt, B., Sommerschild, H. og Garløv, I. (2008). 4.utgave. *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunnestad, A. (2003). *Didaktikk for førskolelærere : En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Haugen, R. (2008). Hva er sosiale og emosjonelle vansker? (38-42). *Barn og unges læringsmiljø 1- med vekt på sosiale og emosjonelle vansker*. Kristiansand: HøyskoleForlaget.
- Jones, D. P. H. (2008). Child maltreatment.(5th.ed.) Rutter, M., Pine, D., Scott, S., Stevenson, J., Taylor, E., Thapar, A., og Bishop, D. (red.), I: *Rutter`s Child and Adolescent Psychiatry* (421-439). Blackwell Publishing.
- Kaplow, J. B. & Widom, C. S. (2007). Age of onset of child maltreatment predicts long-term mental health outcomes. *Journal of Abnormal psychology*, 116,176-187. doi:10.1037/0021-843x.116.1.176
- Killèn, K. (2009). *Sveket. Barn I risiko- og omsorgssviktsituasjoner* (4.utgave). Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Killèn, K. (2007). *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killèn, K. (2010). *Sveket II, Ansvar og (be)handling*. Oslo: Kommuneforlagt.
- King, B. M., Rosopa, P. J., og Minium E. W. (2011). *Statistical reasoning in the behavioral sciences*. New York : Wiley.
- Kleven, T. A., Hjordemaal, F. og Tveit, K. (2011). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode: En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Oslo: Unipub forlag.
- Kjønstad, A. & Syse, A. (2008). *Velferdsrett II: Barnevern og sosiale tjenester*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvello, Ø. (2008). *Oppvekst. Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling* . Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om barneverntjenester av 17. juni 1992 nr. 100. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lundh, L., Montgommery, H. og Waern, Y. (1996). *Kognitiv psykologi : Fra oppmerksomhet til tenkning*. Oslo : Gyldendal Norsk Forlag AS.
- McKee, B.E. & Dillenburger, K. (2010). Child abuse and neglect: Training needs of student teachers. *International Journal of Educational Research*, 48, 320-330. doi:10.1016/j.ijer.2010.03.002
- Nilsen, V. (2008). Tiltaksmodeller med utgangspunkt i førstelinjetjeneste og andrelinjetjeneste. Haugen, R. (red), I: *Barn og unges læringsmiljø 3- med*

- vekt på sosiale og emosjonelle vansker.* (189-228). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Nilsen, V. & Vogt, A. (2008). Samarbeid om behandling eller tiltak. Haugen, R. (red), I: *Barn og unges læringsmiljø 3- med vekt på sosiale og emosjonelle vansker.* (271-338). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- NKVTS (2007): Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus. Seksjon Barn og Unge. Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Privatskoleloven (2003). *Lov om private skoler med rett til statstilskot av 4. juli 2003.*
- Raundalen, M. & Schultz, J.H. (2006). *KRISEPEDAGOGIKK.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskaplig forskning og kvantitativ metode* (2.utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- McKee, B.E. og Dillenburg, K. (2010). Child abuse and neglect: Training needs of student teachers. *International Journal of Educational Research*, 48, 320-330. doi:10.1016/j.ijer.2010.03.002
- Mossige, S.(2001). *Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep : ungdommers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger.* NOVA Rapport 16/01. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge: En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole.* Oslo: NOVA.
- Nordahl, T. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen: rapport fra forskergrupper oppnevnt av Utdanningsdirektoratet og Sosial- og helsedirektoratet om problematferd, rusforebyggende arbeid, læreren som leder og implementeringsstrategier.* Oslo: Sosial- og helsedirektoratet. Utdanningsdirektoratet.
- Opplæringsloven (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa av 17. juli 1998 nr 61.*

- Solomon, J. & George (1999). Explaining Disorganized Attachment: Clues From Research On Mild-to-Moderately Undernourished Children in Chile. New York: Guilford Press.
- St.meld.nr.30 (2003-2004): Kultur for læring . Oslo: Undervisnings- og forskningsdepartementet.
- Søftestad, S. (2005). Seksuelle overgrep: Fra privat avmakt til tverretattlig handlekraft. Oslo: Universitetsforlaget.
- Newman, B. M. & Newman, P. R. (2008). Major Theories for Understanding Human Development (10th) *Development Through Life: A Psychosocial Approach*. New York: Pre-Press PMG.
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. og Vos, T. (2012). *The Long-Term Health Consequences of Child Physical Abuse, Emotional Abuse, and Neglect: A Systematic Review and Meta-Analysis*, 9, 1-29.
doi:10.1371/journal.pmed.1001349
- NOU:12 (2000). *Barnevernet i Norge*. Oslo: Barne- og Familiedepartementet.
- Ofstad, K. og Skar, R. (2009). Barnevernloven med kommentar. Oslo: Juridisk Forlag.
- Udir-10 (2012). *Skolepersonalets opplysningsplikt til barneverntjenesten*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Willumsen, E. (2009). Tverrprofesjonelt samarbeid i praksis og utdanning i helse- og sosialsektoren. *Tverrprofesjonelt samarbeid i praksis og utdanning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wurtele, S.K. (2009). Preventing sexual abuse of children in twenty-first century: Preparing for challenges and opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18, 1-18.

Vedlegg 1 : Informasjonsbrev

Hei!

Du som er så heldig og har ditt yrke i skolen, er kontinuerlig med på å forme dagens barn og unge i Norge. Skolen er en sentral arena for læring og utfoldelse, med den fungerer også som en veldig VIKTIG beskyttelsesfaktor og beskyttelsesarena for de mange små. I sitt daglige virke har skolen en unik mulighet til å se, være på vakt og følge med på hver enkelt elevs læring, trivsel og utvikling. Vi inviterer herved DEG til å bli med i denne spennende forskningsundersøkelsen som omhandler skolen som en viktig beskyttelsesarena for barn og unge.

For å kunne belyse temaet nærmere, sender vi ut et spørreskjema til ca. 1.700 stk. tilfeldig utvalgt pedagogiske personell fra skoler (barnetrinn 1.-7.) rundt om i hele Norge.

Det vil ta ca. 6-8 minutter å besvare undersøkelsen.

Spørreskjemaene vil bli lagret uten at det kobles opp mot e-postadressen i prosjektperioden; det vil si at data ANONYMISERES umiddelbart etter mottak. Det er frivillig å delta, og du kan trekke seg så lenge studien pågår, uten å måtte oppgi grunn.

Ved å fylle ut spørreundersøkelsen, samtykker du samtidig til å delta.

Opplysningene du gir oss vil bli behandlet KONFIDENSIELT, og ingen enkeltpersoner eller skoler vil kunne identifiseres i den ferdige rapporten, som kan leses i vår mastergradsoppgave.

Dersom det er noe du lurer på kan du gjerne kontakte; Anne-Stine Ødegaard tlf. 452 06 930, mail: aod003@post.uit.no eller Silje Raner tlf. 991 51 309, mail: sra012@post.uit.no.

Du kan også ta kontakt med vår veileder Richard Haugen, richard.haugen@uit.no.

Vi håper at du ønsker og har anledning til å fylle ut denne spørreundersøkelsen.

Dermed bidrar du til å frembringe ny kunnskap, på nasjonal basis, om skolen som en viktig beskyttelsefaktor- og arena for barn og unge i Norge.

Vi ber deg svare på denne snarest, og helst innen en uke.

For å besvare spørreundersøkelsen - TRYKK PÅ DENNE LINKEN: (link)

Tusen hjertelig takk for ditt bidrag!

Ha en flott dag videre!

Med vennlig hilsen

Silje Raner og Anne-Stine Ødegaard

Masterstudenter i Spesialpedagogikk, Universitetet i Tromsø

Vedlegg 2 : NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Richard Haugen
Institutt for lærerutdanning og pedagogikk
Universitetet i Tromsø
Mellomveien 110
9037 TROMSØ

Vår dato: 12.04.2013

Vår ref:33073 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.01.2013. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 06.04.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

33073	<i>Hvordan styrke beskyttelseskompetansen til norske barneskoler?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Tromsø, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Richard Haugen</i>
Student	<i>Anne-Stine Ødegaard</i>

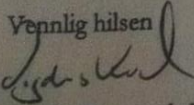
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

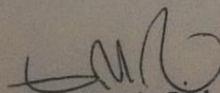
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Linn-Merethe Rød

Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anne-Stine Ødegaard, Kvaløyvegen 108, 9013 TROMSØ

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 33073

Ifølge prosjektmeldingen skal det gis skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet av 06.04.13 tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår, forutsatt at avsnittet vedrørende anonymisering endres til:

"Den tekniske gjennomføringen av spørreskjemaundersøkelsen foretas av Questback. Vi får utlevert data fra Questback uten tilknytning til e-post/IP-adresse. Opplysningene anonymiseres når prosjektet er ferdigstilt, innen mai 2013".

Questback er databehandler for prosjektet. Personvernombudet forutsetter at det foreligger en databehandleravtale mellom Questback og Universitetet i Tromsø for den behandling av data som finner sted, jf. personopplysningsloven § 15. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se Datatilsynets veileder på denne siden: <http://datatilsynet.no/verktøy-skjema/Skjema-maler/Databehandleravtale---mal/>

Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Universitetet i Tromsø sine interne rutiner for datasikkerhet.

Datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt, 15.05.2013 ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår, verken hos Questback, eller veileder/student. Adresser og logger slettes.

Vedlegg 3: Spørreskjema.

Her er de spørsmålene som er relevante i henhold til de analyser og resultater som blir presentert i oppgaven. Spørreskjemaet hadde en annen layout siden det ble laget i programmet Questback. Der var det oversiktelige avkrysningsmuligheter, nedtrekksmenyer osv.

- 1 Omtrent hvor mange elever er det på barnetrinnet (1.-7.) trinn ved din skole?
- 2 Skolens beliggenhet (Bygd, Tettsted, By)
- 3 De fleste ansatte i skolen opplever til tider at man er bekymret for en elev, og at denne bekymringen ikke blir meldt til barnevernet. I hvor stor grad mener du at hver enkelt av disse faktorene kan være grunner til at bekymringen ikke blir meldt til barnevernet: (Svært liten grad, Liten grad, Middels, Stor grad, Svært stor grad)
- 3a Vanskeligheter med å vurdere om bekymringen er alvorlig nok
- 3b Engstelse for å ta feil
- 3b Manglende tiltro til barnevernet
- 3c Mangel på samtykke fra foresatte
- 3d Engstelse for å svekke/ødelegge videre samarbeid med foresatte
- 3e Eventuelt andre grunner
- 4I Hvor stor grad mener du at disse faktorene er tilstrekkelig tilstede ved din skole (arbeidsplass)? (Svært utilstrekkelig, Utilstrekkelig, Middels, Tilstrekkelig, Svært tilstrekkelig)
- 4.1 Kunnskap om de ulike observerbare tegnene som kan være uttrykk for omsorgssvikt og overgrep
- 4.2 Tilbud om faglig påfyll vedrørende tematikken omsorgssvikt (kurs, foredrag, seminar o.l)
- 4.3 Elevene får undervisning om tematikken omsorgssvikt
- 4.4 Elevene får undervisning om barnevernets funksjon
- 4.5 Rutinemessig kartlegging av alle elevenes psykososiale fungering
- 4.6 Godt tverrfaglig samarbeid med barnevernet
- 4.7 Fast kontaktperson i barnevernet
- 4.8 Observasjonsverktøy for å strukturere bekymringer grundig
- 4.9 Internt team for drøfting av bekymringer
- 4.10 Oppfølging og støtte fra skoleledelse ved oppstått bekymring
- 4.11 Ferdigheter for å kunne samtale med barn om vanskelige tema, vedrørende deres omsorgssituasjon
- 4.12 Ferdigheter for å kunne gjennomføre en bekymringssamtale med foresatte
- 4.13 En konkret handlingsplan etter at en bekymring er oppstått
- 4.14 Oppfølging fra barnevernet etter sendt bekymring (undersøkelse og tiltak)
- 5 Hvor mye undervisning hadde du om tematikken omsorgssvikt, ila. din utdanning? (Svært lite, Lite, Middels, Mye, Svært mye)
- 6 I løpet av din yrkeskarriere i skolen, omtrent hvor mange bekymringsmeldinger har du bidratt til å utforme og/eller sende til barnevernet ?
- 7 I løpet av din yrkeskarriere i skolen, omtrent hvor mange bekymringstilfeller kjenner du til, som du mener burde ha vært meldt til barnevernet, men som ikke ble det?
- 8 Kjønn
- 9 Total arbeidserfaring i skolensektoren (antall år)

- 10 Hvilken utdanning har du? (Lærer, Lærer m/tilleggsutdanning i spesialpedagogikk, Lærer m/mastergrad i spesialpedagogikk, Førskolelærer, Førskolelærer m/tilleggsutdanning i spesialpedagogikk, Førskolelærer m/mastergrad i spesialpedagogikk, Spesialpedagogikk (bachelorgrad), Spesialpedagogikk (mastergrad))
- 11 Din nåværende stilling i skolen: (Rektor, Inspektør, Lærer, Sosillærer, Støttepedagog, Spesialpedagog, Barne- og ungdomsarbeider, Assistent, Annet.)
- 12 Skolens eierform (Offentlig, Privat)